

SINT WILLIBRORD

DOOR

Fr. WILLIBRORD LAMPEN

O. F. M.

DEKKER & VAN DE VEGT — UTRECHT.

DEKKER & VAN DE VEGT

UITGEVER - BOEKHANDEL.

UTRECHT :: TELEPHOON INTERCOM. 1824.

- P. NIELEN. *Alles herstellen in Christus* I. f 0.40 II. f 0.60
te zamen I. en II. . . . . f 0.90
- L'HANDE. *Louis*. Roman voor volwassenen . . . f 1.50
gebonden f 1.90
- DELLY. *Het Duifje van Rudsay Manor* . . . f 0.60
- P. J. VAN SANTEN. *Het leven van den H. Stanislaus
Kostka* . . . . . f 0.90, gebonden f 1.25
- ESSINK. *Het Lijden van O. H. Jezus Christus* . . f 0.90
- ESSINK. *Zeven Kruiswagoefeningen*. 28^e tot 31^e
duizendtal. Gebonden f 0.50, per 100 stuks f 45.—
- Tabella pro missis de requiem celebrantis*. f 0.12½
op carton f 0.30
- Geheimen van de Levende Rozenkrans*, in boekjes
en geperforeerd per 100 . . . . . f 3.50
- Missae manuales* . . . . . f 1.25
- DR. J. HOOGVELD. *De nieuwe Wijsbegeerte*. Studie
over Henri Bergson . . . . . f 1.90
- P. J. VAN SANTEN. *Leven van de H. Angela Merici* f 1.25
gebonden f 1.75
- P. FR. B. J. B. JANSSEN O. P. *Heeft de Kerk macht
in wereldlijke zaken* . . . . . f 0.35
- J. GROENINGS. *De Lijdensgeschiedenis onzes Heeren
Jezus Christus*, verklaard en op het Christelijk
leven toegepast in vier en dertig overwegen ver-
taald door P. J. VAN SANTEN (ter perse).

SINT WILLIBRORD.

SINT WILLIBRORD

DOOR

FR. WILLIBRORD LAMPEN

O. F. M.

DEKKER & VAN DE VEGT — UTRECHT
1916.

BX

4700

W53

L3

IMPRIMATUR.

Fr. SIMON BENNENBROEK O. F. M.
Min. Prov.

EVULGETUR.

P. J. VAN SANTEN S. J.
Censor ad hoc deputatus.

ULTRAJECTI, 13. Nov. 1915.

Wanneer de H. Apostel Paulus in zijn brief aan de Hebreërs de geloobigen vermaant, dat zij zullen vereeren en nabolgen de voorgangers, die onder hen het woord Gods hebben verkondigd, dan is het voor de Katholieken van Nederland zeker plicht, Sint Willibrord bijzonder te vereeren, die, Apostel van ons Vaderland, hier de waarheid des geloofs heeft gebracht.

Moge het leven van Sint Willibrord door talloos veel Katholieken gelezen worden, opdat zij, dankbaar erkennend, wat hij voor ons Holland gedaan en geleden heeft, hem meer en meer vereeren en nabolgen in zijne werkdadige liefde voor Christus.

† H. van de Metering,
opvolger van S. Willibrord.

Utrecht, Octaaf-dag van
S. Willibrord, 1915.

Digitized by the Internet Archive
in 2022 with funding from
Kahle/Austin Foundation

INLEIDING.

„Een held is iedere Heilige en niet in naam alleen. Bij allen is ware zielegrootheid. Wat worden de romanpoppen, die een idee moeten uitbeelden, povere figuurtjes tegenover het ideale leven van een Heilige! In matten schijn wandelen de Chineesche schimmen der romans, terwijl de heiligen-verschijningen in hellen zonneglans door de wereld gaan met het groote, het schoone, het edele, waarvoor zij leefden. Het hoogste, dat er in en boven de wereld is, ging over in hun denken en voelen, leefde in hen”.⁽¹⁾ In alle opzichten en onder alle omstandigheden waren zij de mannen en vrouwen van het goede, van het ware en het schoone. Dat hebben zij allen gemeen; juist omdat zij *Heiligen* waren.

Toch is er onder hen evenveel verscheidenheid als onder de schelpen van het strand. Sommigen waren stille naturen, anderen vurig en van onstuimig karakter. Er zijn onder hen strenge boete-mannen als S. Petrus van Alcantara; anderen waren tevreden met de beproevingen aan te nemen, die God hun overzond: Sint Franciscus van Sales. Onder de Heiligen waren sprekers als S. Paulus en zwijgers als de woestijn-vaders; schrijvers als S. Thomas en strijders als S. Lodewijk; wijsgeeren als S. Justinus, bedelaars als de H. Benedictus Labre. Het koor der Heiligen telt maagden en bekeerde zondaressen.

Niet allen waren van jongs-af aan God gehecht: de Kerk vereert zelfs een „Bonus Latro,” een „goeden moordenaar”. Velen schitterden door groote en talrijke wonderen, maar een H. Vincentius á Paulo is geen Antonius van Padua. De grootste onder de zonen van vrouwen, S. Joannes de Dooper, deed zelfs niet één mirakel.

---

¹⁾ „*Romanhelden en Heiligen*” door fr. E. van Kroonenburg. „*S. Antonius*”. 12de jg. 1906, blz. 266.

De gave van wondermacht maakt den Heilige niet, „want niet alle uitverkorenen doen mirakelen, en toch worden hun aller namen in den hemel bewaard.” ⁽¹⁾ En evenmin als wonderen, zijn welsprekendheid, geleerdheid, zware boetplegingen een noodzakelijk kenteeken, dat iedere Heilige moet hebben: doch wel een buitengewone ijver voor de eer van God, voor de belangen van Jezus en het heil der zielen. Dat hebben alle Heiligen gemeen en moeten zij hebben, willen zij hun glorie-titel met recht dragen. De Heiligen zochten meer dan de gewone brave-menschen de eer van God en daarvoor heilighden zij zichzelf en anderen. Zij verstonden beter dan de massa, wat het zeggen wil; God lief te hebben uit alle kracht, boven alle schepselen, en den naaste gelijk zichzelf. Zij brachten het Evangelie in praktijk en begrepen het woord van Jezus: „Ik heb U een voorbeeld gegeven, opdat, gelijk Ik gedaan heb, ook gij aldus zoudt doen.” (Jo. 13: 15). Hun liefde was grooter en grootscher dan de onze; God en de glorie van God — dat was hun hoofd-gedachte, hun lievelings-idee, waarnaar zij al hun handelingen regelden, alle personen en gebeurtenissen waardeerden, waarvoor zij offers brachten, leefden en stierven.

Dit is dan het wezenlijke van ieder Heilige-leven — en daarin kunnen wij allen met Gods genade de Heiligen navolgen — nl.: de ijver voor Gods eer, de belangen van Jezus en de zielen. De Heiligen ijverden hiervoor op heldhaftige, op buitengewone wijze: wij moeten het doen in die mate, welke God van ons wil en naar de krachten, die Hij ons geschonken, in den staat, waarin Hij ons geplaatst heeft. De andere eigenschappen nu zijn het, die een Heilige juist tot dién Heilige maken en hem van anderen doen verschillen. Zoo vormt de buitengewone geest van onthechting, van armoede een H. Franciscus van Assisië, de geest van opofferende naastenliefde een H. Vincentius á Paolo, smettelooze zuiverheid een H. Aloysius. Ofschoon natuurlijk de overige deugden een Heilige niet ontbreken, maakt toch die bepaalde deugd hem juist tot dien specialen Heilige, zooals wij hem nu kennen. S. Franciscus b. v. deed vele verstervingen en boetplegingen; hij troostte en verpleegde melaatschen; hij beminde zijn naaste meer dan zich zelf,

---

¹⁾ S. Gregorius I. Bij Beda. „*Historia Ecclesiastica gentis Anglorum*”. I. Cap. XXXI.

bekeerde vele zondaren, maar uit liefde tot God ontdoet hij zich van alles, wat hij heeft, wat hij is en wat hij wil en dit maakt hem den „armen” Franciscus, den „Poverello” van Assisië.

Zoo zien wij ook den H. Willibrord, den Apostel van ons vaderland. Buitengewone liefde tot God en den naaste bezielt hem en uit die tweevoudige liefde komen weer zijn andere deugden voort: evenals uit één boomstam twee hoofd-takken uitgaan, die zich weer splitsen in een menigte takken en twijgjes, waar tusschen groene bladeren de begeertewekkende vruchten hangen. Zoo was S. Willibrord „een priester van versterving,” volgens ’t getuigenis van den H. Bonifacius; anderen roemen zijn ootmoed en zachtmoedigheid of bewonderen zijn voorzichtigheid, prijzen zijn liefde tot de Kerk, verheffen zijn goedheid en kunnen hem „moed en geloofskracht niet ontzeggen”. Wat hem echter, naar onze meening, bijzonder kenmerkt, is zijn ijver in ’t verbreiden van het Geloof. Onder ’t begrip ijver valt dan ook de geest van volharding en opoffering, die missie-arbeid, vooral langdurige en moeilijke, van den priester vordert.

Wat S. Willibrord dus met de andere Heiligen gemeen heeft, is die heldhaftige liefde tot God en de menschen. Dat deze zich bij hem toont door geloofsijver, is hem speciaal eigen.

Moeten wij alle menschen beminnen, wij hebben toch bijzondere verplichtingen jegens onze bloedverwanten, vrienden en weldoeners. Zoo moeten wij alle Heiligen, Vrienden van den oneindig-beminnenswaardigen God, liefhebben, maar boven anderen degenen, tot wie wij in bijzondere betrekking staan. Welnu, de H. Willibrord is onze Vader in het Geloof, hij heeft ons in onze voorouders, voor Christus gewonnen. Hij is onze groote weldoener geweest en is nu nog de Beschermder der Nederlandsche Kerk voor den troon des Allerhoogsten. Geen wonder, dat meer dan zeventig kerken in ons klein landje Hem vereeren als bijzonderen Patroon.

Wij willen U doen zien zijn daden en deugden, hem doen bewonderen en liefhebben. Navolging zal dan de schoone vrucht zijn van een ware liefde, die uit haar natuur streeft naar gelijkvormigheid met het beminde.

Ons doel is dus niet, precies aan te toonen, wat wij van dezen Heilige weten en met welke graad van zekerheid en hoe die kennis ontstond. Dat is het werk van den historicus.

Hij moet met juistheid bepalen, wat wij omtrent het door hem in studie genomen onderwerp weten ; hij moet scherp en duidelijk aangeven datgene, waarin onze wetenschap te kort komt, waarvoor verdere navorsching noodig is, en zoo mogelijk, of en in hoeverre zulke nasporingen vruchtbaar kunnen zijn . . . „De historicus moet niet alleen zich zelven, doch ook zijnen lezers nauwkeurig rekenschap geven van de mate van zekerheid, die elk zijner beweringen bezit.”⁽¹⁾ Dit zal men van ons niet kunnen eischen. Sciant critici.

Wij bouwen echter niet op het losse zand van vooropgezette meeningen, maar op den steenharden grond der geschiedenis. Wij gebruiken, wat de geschiedenis-wetenschap voor ons heeft klaar gemaakt, of niet als onbruikbaar heeft verworpen. Om de meermalen-aan-te-halen schrijvers te kunnen schatten, moeten wij nu in 't kort Willibrords oudste levensbeschrijvers en hun bronnen even bespreken.

Het eerst vinden wij onzen Heilige vermeld door Eddius Stephanus in het „Leven van den H. Wilfridus”, geschreven kort na 710. Wat meer dan deze terloopsche aanteekening vinden we bij den H. Beda Venerabilis in twee zijner werken, nl. in de „Chronica majora seu Liber de sex hujus saeculi aetatibus”, geschreven 14 jaar voor Willibrords dood, dus in 725, en in de „Historia Ecclesiastica gentis Anglorum”, die hij in 731 ten einde bracht. De eerstgenoemde plaats telt slechts enkele regels, in 't andere boek wordt in Liber V Cap. X en XI over onzen Heilige gehandeld.

Over den H. Beda en zijn getuigenis valt op te merken :
 1° Hij was de tijdgenoot van onzen Apostel. Zoo schrijft hij b.v. Lib. V. Cap. II: „Willibrord zelf . . . is nog overig.” 2° „treft ons in Beda's werken eene waarheidsliefde, die wel niet belet dat hij door voorzichtigheid vele zaken verzwijgt . . . doch die, van de andere zijde . . . hem ook niet toeliet een enkel logenachtig woord te gebruiken. Beda is soms zeer kort maar nimmer onwaar.” Aldus P. Alberdink Thijm.⁽²⁾ „Men ziet op elke bladzijde den voorzichtigen, doch waarheidslievend

---

¹⁾ *De Katholiek*. 1911. Dl. CXL. blz. 9 en 10. „Hagiografie en historische wetenschap” door Fr. P. Thieman O. F. M.

²⁾ P. P. M. Alberdink Thijm. *Geschiedenis der Kerk in de Nederlanden*. I. *H. Willebrordus, Apostel der Nederlanden*. Amsterdam--Brussel 1861. blz. 102 v.

priester, die spreekt . . . .” 3° Beda moest den koning, Ceolwulf, en diens gunsteling, zijn bisschop, ontzien. daarom is ’t dat „Beda de onvolledigheid boven de mogelijke onvoorzichtigheid verkiest.”⁽¹⁾

Van de hand van S. Willibrord zelf bezitten wij een kostbare aantekening uit ’t jaar 728, voorkomend op den rand van een kalendarium, dat de Heilige gebruikt heeft. Dit stuk wordt algemeen als echt erkend.

Over het Testament van den Heilige wordt nog gestreden. Na de redenen voor en tegen te hebben gewogen, dunkt ons dit besluit gerechtvaardigd: „Het Testament van S. Willibrord is waarschijnlijk echt, ofschoon niet alle twijfel is uitgesloten.”

Na den dood des Heiligen legt zijn vriend, S. Bonifacius, een prachtig getuigenis over hem af in een brief aan Paus Stephanus III a^o 753. — Over de samenwerking van beide Missionaris-bisschoppen, weten we iets uit Willebaldus’ „Leven van S. Bonifatius”, geschreven tusschen 754 en 768.

Behalve deze werken, raadpleegde men de oorkonden en de traditie, om het „Leven van S. Willibrord.” te schrijven.

Het eerst ging hiertoe over Alcuinus of Albinus, de leermeester van Karel den Groote. Thiofried van Echternach, noemt wel „een zekeren Schot”, doch als diens werk ooit bestaan heeft, is ’t nu toch verloren. Alcuinus schreef een geregeld „Leven van den H. Willibrord” op verzoek van Beornred, aartsbisschop van Sens en abt van Echternach, evenals Alcuinus aan Willibrord verwant. Hij schreef tusschen $\pm$ 782 en 797 en putte uit de overlevering en uit de werken van Beda. Zijn doel was voornamelijk, dat het door de broeders onder de getijden zou gelezen worden. Daarom tracht hij vooral het bovennatuurlijke te doen uitkomen in heel het leven des Heiligen. Op vers zette hij het voor de leerlingen der school van Echternach. Ook hij is onvolledig, wat wellicht hieraan moet worden toegeschreven, dat hij de voorouders van zijn keizerlijken meester wilde sparen.

De tijdsopvolging heeft noch Alcuinus, noch Beda bewaard, zoodat ’t zeer goed mogelijk is, dat de gebeurtenissen, die bij hen op de eerste plaats staan, eerst later hebben plaats gehad en omgekeerd. Zekere feiten en toestanden behandelt hij zeer

---

¹⁾ t. a. p. blz. 10, zie blz. 7—11.

nauwkeurig. Het werk van Alcuinus verbeterden, vernieuwden of veranderden latere auteurs, zoo b. v. een zekere priester Echebertus in de 12de eeuw.

S. Liudgerus, Altfridus en de „Auctor Vitae SS. Harlindus en Renulae” spreken over onzen Heilige slechts terloops. Ook Thiodfried, abt van Echternach, geeft ons weinig nieuws. Hij vond Alcuinus’ stijl te ruw en bewerkte daarom een ander leven, dat bij Alcuinus en Beda grootendeels is terug te vinden. De Bollandisten noemen zijn werk, dat in 1105 ongeveer gereed was, „ofschoon tamelijk lang . . . niet erg nuttig”.⁽¹⁾

Ziedaar in ’t kort de oudste bronnen.

Nog eens: Wij bedoelen aan ons werk meer een godsdienstig, een ascetisch, dan een wetenschappelijk karakter te geven. Al worden er door dit boek velen geleerder, doch niet één heiliger: wij hebben ons doel gemist.

Maar is er door de lezing van ons werk, met Gods genade ook slechts ééne ziel beter, volmaakter geworden, dan is onze arbeid niet vergeefs geweest en mogen wij Hem dank zeggen, tot Wiens meerdere eer en glorie wij dit Heilige-leven hebben samengesteld.

---

¹⁾ „Thiofridi opus, etsi longum satis . . . non multum utile”. *Acta Sanctorum. Nov. III. Die 7. pag. 425 A.* Anderen echter anders. Vgl. „*Geschiedkundige Bladen*”. 1905. 2de Halfjaar. blz. 385.

EERSTE HOOFDSTUK.

Een stuk uit de Kerkgeschiedenis van Engeland.

Een Heilige staat niet eenzaam en alleen als in den donkeren nacht een vuurtoren op de duinen, maar hij leeft in een midden, een omgeving, die hem in denken, willen en handelen beïnvloedt en waarop hij wederkeerig zijn zegenvollen invloed doet gelden. Willen wij dan een Heilige goed begrijpen en ons in-denken in zijn leven, dan moeten wij de geschiedenis kennen van zijn tijd en van zijn land en het karakter van het volk, dat hem voortbracht.

De H. Willibrord is van Angelsaksischen oorsprong, of juist nog: hij behoort tot het volk der Angelen. Deze volksstam was met dien der Jutten en Saksen in de vijfde eeuw van de oevers der Elbe naar Brittannië overgestoken, om de Britten te ondersteunen tegen hun vijanden, de Picten en Schotten. Doch den bondgenoot beviel het schoone land en in den strijd, die er ontstond tusschen de oude bewoners en de Germaansche indringers, bleven dezen overwinnaars. Het Christendom, reeds in de tweede eeuw in Brittannië gepredikt en algemeen verspreid, moest wijken voor den Germaanschen godendienst. De overwonnen Britten, die den marteldood ontkwamen, vluchtten naar de Westelijke schiereilanden, thans Wales en Cornwallis, en over zee naar Armorica, sinds dien Bretagne geheeten, waar zij, steeds hopen op nationale herovering van den grond hunner vaders, de liefde, door Christus bevolen, vergaten in hun haat, den Saksers toegezworen. Gekwetste vaderlandsliefde weigerde zelfs het Evangelie te prediken aan den Angelsaksers, in wie zij slechts vijanden zagen. Afgescheiden van de beschaving vervielen zij langzamerhand weder in de barbaarsheid. Ofschoon door Gods goedheid het geloof behouden bleef, begonnen zij in Kerkelijke gebruiken en ceremoniën af te wijken van de overige Kerken. Zoo wordt verklaarbaar het verschil

tusschen de Iersche en Schotsche Kerk, een verschil, dat tot veel oneenigheden heeft geleid.

De overwinnaars hadden het geheele land aan zich onderworpen en het verdeeld in zeven rijken. De kaart van Engeland ziet er op het einde der zesde eeuw aldus uit: In 't Zuiden, in den Oost-hoek 't koninkrijk Kent. Dit was het deel der Jutten, die gekomen waren van het tegenwoordige Denemarken, waar wij later S. Willibrord zien heengaan. Ten Westen van Kent de drie provinciën der Saksen: Essex, Sussex en Wessex. Daarboven de koninkrijken der Angelen: Mercie, Oost-Anglia aan de Noordzee en in het Noorden Northumbrie, eveneens aan de Noordzee. Het laatste land was verdeeld in twee provinciën, het zuidelijk gedeelte heette Deira, het andere Bernicie. De vorsten dezer koninkrijken leverden elkaar bloedige oorlogen om de opperheerschappij en menig krijgsgevangene werd gedood of als slaaf verkocht op de markten van Europa, voor zij vernamen, dat de goden, die zij dienden, slechts werk van menschenhanden waren.

De bekeering van Engeland zou het werk worden van Pausen en monniken. Op bevel van den Benedictijner Paus Gregorius den Groote trok Augustinus met veertig andere kloosterlingen naar 't hun onbekende land, om er te prediken „den onbekenden God”. In 597 landden zij op het eiland Thanet en door middel van tolken deelden zij aan koning Ethilbert mede, waartoe zij gekomen waren. Het antwoord van den vorst was kalm, doch niet-bemoedigend. „Uwe woorden,” zoo sprak hij, „en de beloften, die gij doet, zijn wel schoon, maar wijl zij iets nieuws en onzekers zijn, kan ik er geen geloof aan hechten en datgene nalaten, wat ik met heel het volk der Angelen zoo lang heb onderhouden.”⁽¹⁾ Doch de harten der koningen bestuurt God. Na eenigen tijd bekeerde zich Ethilbert en door zijn voorbeeld en de wonderen van den H. Augustinus verbreidde zich het geloof door geheel het koninkrijk Kent. Een weinig later kon Paus Gregorius aan den bisschop van Alexandrie schrijven: „Op het hoogfeest van 's Heeren geboorte zijn er meer dan tienduizend Angelen, zooals onze broeder en medebisschop bericht, gedoopt.”⁽²⁾ Het Geloof vond onder de Angel-

---

¹⁾ Beda. *Historia Ecclesiastica gentis Anglorum*. Liber I. cap. XXV.

²⁾ S. Greg. Magnus. *Epistola* LXIV.

saksen minder moeilijkheden dan elders, want, al ontsierden deze heidenen hun karakter door hebzucht, onkuischheid en wreedheid, zij waren toch ernstig en nadenkend, dapper en heldhaftig en vooral bezaten zij een oprechte en grootsche geestdrift, in staat het Christendom, wanneer dit eenmaal door hen gekend en gewild zou zijn, spoedig tot grooten bloei te brengen. Kan het ons dan verwonderen, dat in minder dan ééne eeuw alle zeven koninkrijken grootendeels gekerstend waren? Wel ontstond hier en daar een korte, wreede vervolging, doch, zooals Kurth terecht opmerkt, „in deze voorbijgaande geweldenarijen dient men niets anders te zien dan de stuiptrekkingen van het zieltogend heidendom.” (1)

Zoo werd het Evangelie ook gepredikt in Northumberland. In 625 had de koning van dit land, Edwin, een christelijke prinses, Edilberga, de dochter van den koning van Kent, ten huwelijk ontvangen op voorwaarde, dat zij en al degenen, die haar vergezelden, hun geloof vrij en openlijk zouden mogen belijden. De H. Paulinus trachtte nu ook den koning voor het Christendom te winnen; Paus Bonifacius schreef aan Edilberga en Edwin brieven, waarin hij zijn vurig verlangen openbaarde, dat de koning toch gehoor zou geven aan de woorden der predikers en den dienst der afgoden verlaten. Edwin echter bleef besluiteloos. Dikwijls, zoo verhaalt Beda, (2) zat hij afgezonderd, zwijgend, overwegend, wat hij doen moest, welken godsdienst hij moest aannemen. Eindelijk riep hij een vergadering bijeen van wijze mannen, wien hij zijn twijfel openbaarde. Nu vroeg hij aan ieder afzonderlijk, wat zij dachten. Hoe verstandig het volk der Northumbriërs was, blijkt uit de antwoorden, die zij gaven. Zij teekenen een karakter. Een hunner zeide: „Ik heb, o koning, meer dan iemand de goden gediend, maar ik heb geleerd en ik zeg het vrij uit, dat de godsdienst, dien wij tot nu toe beleden, noch kracht, noch nut bezit. Indien wij dus na vlijtig onderzoek bevinden, dat de nieuwe leer, die ons gepredikt wordt, beter en hechter is, laten wij ze dan zonder toeven aannemen.” Zulk een taal sprak een heidensch priester in een vergadering, waarvan de toekomst

---

1) G. Kurth. „*De wording der hedendaagsche beschaving*”. II. Hoofdst. 8. blz. 17. Vertaling van Osw. Robijns. — Haarlem 1906.

2) Beda. *Hist. Eccl.* II. 9.

van een groot volk afhing. Daarna sprak een ouderling zijn gevoelen aldus uit: „Ziehier, o vorst, hoe ik mij het leven van den mensch hier beneden voorstel in vergelijking met de eeuwigheid, die voor ons een raadsel is. Wanneer gij des winters aan een feestmaal gezeten zijt met uwe hoofdmannen en knechten, dan brandt het vuur te midden der zaal en er heerscht een aangename warmte, terwijl buiten regen en sneeuwjachten woeden. Dan gebeurt het soms, dat gij een vogel de lengte der zaal ziet doorvliegen, langs eene deur binnenkomend en langs de andere verdwijnend. Gedurende dien korten doortocht is hij beschut tegen de guurheid van het weder, maar dit oogenblik van genot duurt niet langer dan een bliksemflits, en weldra, aan uwe oogen ontsnappend, gaat hij van den winter terug naar den winter. Zoo is ook het menschelijk leven: het schittert een stond en het blijft ons onbekend, wat er voorafging of wat er op volgen zal. Indien de nieuwe leer ons desaangaande een weinig meer zekerheid aanbrengt, verdient zij, dat we ze omhelzen.” Nadat S. Paulinus gesproken had over Christus en Diens leer, stelde de priester der afgoden zelf voor, de tempels en altaren der goden over te geven aan het vuur en de vervloeking. De bekeerde heiden steeg te paard, nam een lans, en het eerste afgodsbeeld in Northumbrië stortte verbrijzeld ter aarde. De eerste tempel werd vernield; de koning en zijn edelen ontvingen het H. Doopsel. Zoo was het volk, waaruit de H. Willibrord zou geboren worden.

Doch vóór dit land de Kerk Belijders schenken zou, moest er eerst het bloed der Martelaren vloeien. De korte heidensche tegenwerking, die in alle koninkrijken de bekeering van het volk gevolgd was, kwam nu van koning Penda van Mercie, die, in verbond met den barbaarschen koning der West-Britten, in 't jaar 633 koning Edwin versloeg en daarna door heel het land moordde en brandde. De kerken werden vernield, de priesters vluchtten of werden gedood, de bewoners tot afval gebracht of geworgd. Het verging Northumberland echter op dezelfde wijze als den heiligen lijder Job, die eerst door God gezegend, dan zwaar beproefd, doch na zijn lijden weer door Hem begunstigd werd. In 't jaar 634 volgde namelijk de vrome Oswald zijn afvalligen broeder Eanfrid op, als koning van Deira. Op een veld nabij Dilston richtte hij een groot

houten kruis op, verzamelde daar zijn klein, maar heldhaftig leger en bad met zijn soldaten, neergeknield voor dat teeken onzer verlossing, dat God Zijn dienaren in deze moeilijke tijden zou bijstaan met Zijne hemelsche bescherming. Oswald overwon. Dit kruis bleef bij het gansche volk in hooge eere; velen kwamen, om er splinters van mee te nemen en die als reliquiën te vereeren. Er geschiedden vele wonderen door, en de devotie tot het H. Kruis verspreidde zich door geheel het land, en „geen kerk, geen altaar werd er opgericht in heel Bernicië, voordat men er eerst dit heilig teeken geplant had.”

Wij verhaalden dit, omdat S. Willibrord later die devotie tot het H. Kruis zou overbrengen naar ons vaderland. Hierin zal hij zich een kind van zijn volk toonen en een echten Roomschen Heilige. Want de Roomsche-Katholieke Kerk, met wie wij in alles moeten meeleven en mee-gevoelen, heeft het kruis geplaatst op al hare kerken en boven ieder altaar; jaarlijks viert zij den 3^{den} Mei de Vinding en den 14^{den} September de Verheffing van 't H. Kruis en op den „Goeden Vrijdag” eert zij Het op geheel bijzondere wijze. „Sentire cum Ecclesia”, meevoelen met de Kerk, ook hierin. En dat doen wij door eerbiedig het kruisteeken te maken; door de relikwieën en afbeeldingen van het Kruis te vereeren; door het kruisbeeld niet alleen in slaapkamers en kerken te plaatsen, maar het de eereplaats te geven in onze woonkamers; door het daar eerbiedig te groeten met een lichte hoofdbuiging; door op de feestdagen van het H. Kruis een goed werk te doen, dat onzen gekruisten Zaligmaker bijzonder aangenaam is, b.v. het bidden van den kruisweg. Behalve tot het H. Kruis, waaraan onze Heilige de eerste Kerk hier toewijdde, had hij een bijzondere devotie tot den Heiligen Oswald, van wien wij daarom boven reeds spraken. Deze heilige vorst werkte ijverig voor de bekeering van zijn volk. „Van uit de bergen van Schotland kwamen de Schotsche priesters, (onder S. Aedanus), edelmoediger dan de Britsche, hunne krachten voegen bij die der vreemde geloofszendingen en een belangrijk deel nemen in de verspreiding van het Geloof in Northumberland. Door zoovele arbeiders tegelijk bewerkt, aangemoedigd door de bescherming der koningen en de genegenheid der volkeren, zag het oude Brittanië christengemeenten herleven, bloeiender

dan die der tijden van de Romeinsche overheersching.”⁽¹⁾ Door de vrijgevigheid des konings ontstonden alom kerken en kloosters, waar de jeugd opgevoed, de wetenschap beoefend en het Evangelie onderhouden werd. Nadat de H. Oswald door de heidenen vermoord was en zijn opvolger Oswy in 655 Penda verslagen had, brak het tijdvak aan van rust, waarin Northumberlands Kerk zich vrij kon ontwikkelen tot den grooten boom, waarvan de Zaligmaker spreekt. in welks takken de vogelen des hemels komen nestelen.

---

¹⁾ G. Kurth. t. a. p. blz. 17.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Geboorte en opvoeding van S. Willibrord.

In het begin der regeering van koning Oswy woonde niet ver van de bisschopsstad York een edelman van Saksische afkomst, met name Wilgis of Wilgisus. Hij was gehuwd met een godvruchtige vrouw, volgens een oud handschrift ⁽¹⁾ genoemd Mena, die hem echter geen kinderen had geschonken. Dikwijls baden zij, dat God hun huwelijk zou zegenen, indien 't tot hun zaligheid bevordelijk was. De volharding in 't gebed, waaraan de Zaligmaker eens de belofte van verhooring verbond, verkreeg, wat zij sinds zoo langen tijd afsmeekten. Geheel onverwachts evenals Elisabeth, de bloedverwante der H. Maagd, ontving Mena de vreugde van het moederschap.

Het was nacht en alles in huis was rustig. Mena was reeds eenigen tijd ingeslapen, toen zij in een droom het hemelgewelf zag, waar de sterren als lichtende stippeltjes het smalle schijfje omringden van de bijna-nog-nieuwe maan. Zij keek aldoor naar 't kleine maanschijfje met zijn twee dunne, omgebogen licht-eindjes. Het leek wel, of de licht-horens voller en voller werden en tusschen die horens groeide het gele licht zichtbaar aan, totdat eindelijk de maan geheel rond was. Het zachte schijnsel overglansde alle sterren en verlichtte het land. Strak bleef zij kijken naar het maangezicht; doch opeens valt het naar beneden en vliegt haar in den mond. Zij slikt en heel haar lichaam wordt met licht vervuld. Van schrikt ontwaakt ze. Den volgenden morgen verhaalt zij haar man den nachtelijken droom en ook hij moest met haar instemmen: „Waarlijk, dat was geen gewone droom; hier moest een bijzondere beteekenis aan zijn verbonden.” Men giste en maakte allerlei veronder-

---

¹⁾ Eveneens Dr. J. Mühlendorf. „*Das Leben des hl. Clemens Willibrordus*”. Luxemburg 1868.

stellingen, die even ver van de waarheid als van het tegendeel misschien verwijderd waren. Dreigde hun een ongeluk, of moest men eerder aan een gelukkige gebeurtenis denken? Men besloot ten laatste een degelijk man om raad te vragen.

Niet ver van hun woning woonde een godvruchtig priester. Wilgisus' echtgenoot bracht hem een bezoek en verhaalde den dienaar Gods uitvoerig, wat zij had gezien. De priester, een nadenkend en voorzichtig man, ondervroeg haar, of er dien dag te voren iets was gebeurd, dat misschien haar verbeeldingskracht had kunnen beïnvloeden. Ten slotte scheen het hem toe, dat er hier van een buitengewoon verschijnsel sprake was. Hij kwam, wellicht door goddelijke ingeving, tot dit besluit: „De maan, die gij van klein tot haar gewone grootte zaagt wassen, is een zoon, dien gij dien nacht hebt ontvangen. Hij zal door het licht der waarheid de donkere dwalingen der duisternissen verdrijven; en waar hij zal doordringen, zal hem een glans van hemelsch licht begeleiden; daar zal hij den vollen luister zijner volmaaktheid toonen. Door de schittering van zijn roem en de schoonheid zijner deugden zal hij den blik van velen tot zich trekken.”⁽¹⁾ Vol vreugde begaf Mena zich naar huis, deelde het blijde nieuws aan haar echtgenoot mede en hartelijk dankten zij den goeden God, Die, naar 't woord der Psalmen, de onvruchtbare in haar huis zou doen wonen als blijde moeder van een kind.

Het geschiedde dan, zegt Alcuinus, dat, na verloop van dagen de vrouw een zoon ter wereld bracht. Groot was de blijdschap in geheel het huis, onder alle onderhoorigen en dienaren, onder de vrienden des huizes, die zich met de blijde echtgenooten verblijdden over den zegen, door God hun geschonken. Dan begaf men zich naar de kerk, ter toediening van het H. Doopsel. De priester verdreef uit den tempel zijner ziel den duivel en bereidde voor Christus een nieuwe woning, die voor Satan immer zou gesloten blijven. In den naam der H. Drievuldigheid werd het kind door een drievoudige indompeling in het water gezuiverd van de erfzonde en verrijkt met de heiligmakende genade, waardoor op bijzondere wijze God den jong-geborene als Zijn kind aannam. Daarna werd hem, op verlangen zijner moeder, de naam Willibrord gegeven, het-

---

¹⁾ Alcuinus. *Vita S. Willibr.* Cap. II.

geen waarschijnlijk beteekent: de strijdlustige.⁽¹⁾ Was het een aanduiding van den strijd, die Willibrord geheel zijn leven zou voeren tegen het heidendom? — Na het doopsel werd de kleine gezalfd met chrisma, evenals de priesters en koningen, opdat hij waardig de waardigheid van koning en priester zou dragen, naar het woord des Apostels: „Gij zijt een koninklijk en priesterlijk geslacht, u zelve den Heer opdringend als een heilige, God-gevallige offerande.”⁽²⁾ Willibrord zou offeraar zijn geheel zijn leven en niet enkel aan het altaar. De droom zijner moeder zou werkelijkheid worden, hij zou koning zijn over de zielen en als priester ze voeren naar Hem, die gezegd heeft: „Geef Mij de zielen.”

Evenals in den droom der moeder moeten wij in de nu volgende gebeurtenissen de Voorzienigheid van God bewonderen, die steeds zichtbaar en dikwijls wonderbaar werkt in alle omstandigheden van 's menschen leven. God wilde van het kleine kind en diens vader groote Heiligen maken; daarom sprak hij: „Ik zal hen naar de eenzaamheid voeren.” (Osee 2: 14.) Misschien was deze begeerte nog nooit in het hart van den godvruchtigen edelman opgekomen, doch

„De mensch bepaelt, wat beuren kan of niet,
Wat God begeert en toestemt, dat geschiedt.”⁽³⁾

De jonge moedervreugd werd veranderd in moedersmart. Mena had de taak volbracht, door God haar opgelegd, zij had een kind ter wereld gebracht en aan dit kind met groote vreugde de noodzakelijkste zorgen gewijd. Meer werd van haar liefde niet gevraagd; zij moest heengaan van deze aarde, anderen zouden in haar plaats het jonge plantje opkweeken in den tuin van God. Zwaar viel de moeder het afscheid van haar geliefden echtgenoot en van haar dierbaar kind, maar de engel des doods fluisterde haar deze woorden in: „Kom en ik zal u de kroon des levens schenken.” En de ziel der moeder stond voor den troon des Almachtigen.

¹⁾ Volgens Thiofried „willig brood” (?); volgens anderen „wil-breker”. „Brord” beteekend echter in 't Angelsaksisch: scherpe pijl of lans. — De naam wordt op verscheiden manieren gespeld. De Heilige zelf schrijft: „Willibrordus”. — Beda: Wilbrord.

²⁾ *I. Petr.* 2: 9; *Rom.* 12: 1.

³⁾ Vondel. *Altaergeheimnissen*. II.

Op aarde was er droefheid en rouw, dagen en weken lang. Doch de woorden van het gebed des Heeren, in den aanvang misschien alleen door den mond gesproken, welden nu op uit het diepste des harten: „Uw wil geschiede op aarde, zooals in den hemel.”

Wilgisus, de zwaar-beproofde, zocht en vond zijn troost in het gebed. De troostredenen zijner vrienden aanhoorde hij wel, maar in vlammende waarheid kwam het telkens voor zijn geest: „Alles is ijdelheid in de zorgen, die de mensch zich geeft voor zijn geluk, behalve God te dienen en te beminnen.” De tijd, die groote Samaritaan, goot olie en wijn in de wonden zijner ziel. De dood en het lijden zijn de beste leermeesters; Wilgisus brachten zij tot dit besluit: „God alleen zal ik dienen. Illi soli serviam!” En het bleef niet bij een goed voornemen alleen, een voornemen, dat zoo dikwijls als een boomblad wordt opgenomen door den wind der dagelijksche bezigheden en waarvan men niet weet, waar het blijft. Neen, op zekeren dag staat hij met zijn vierjarig⁽¹⁾ zoontje voor de poort van het klooster te Ripon, vraagt den abt te spreken en enkele minuten later bevindt hij zich tegenover den edelsten man van zijn land, den H. Wilfridus. Hem geeft hij zijn verlangen te kennen, onder de monniken te worden opgenomen, om boetvaardigheid te doen en in het klooster te vinden, wat de wereld niet kent: God en met God het geluk. Evenals Maria Magdalena aan Christus haar kostbare reukwerken ten offer bracht, zoo offerde Wilgisus aan Jezus alles op, wat hem op aarde dierbaar was. Maar hij was niet gekomen alleen om zich te ontdoen van zijn bezittingen, dit had ook de wijsgeer Crates eens gedaan, door al zijn geld in zee te werpen; om Christus na te volgen, daartoe kwam hij in het klooster. Daartoe stelde hij zich zelf en ook zijn kind onder de leiding van Wilfridus, die sinds een jaar als abt het klooster bestuurde.

Wilfridus⁽²⁾ was door God bestemd om Willibrord op te leiden en hem tot een Heilige te maken. Zoo meester: zoo leerling: laten wij daarom eerst eenige korte levensbijzonder-

---

¹⁾ Volgens anderen was S. Willibrord reeds 6 à 7 jaar oud. Alcuinus schrijft: „statim ablactatum infantulum tradidit eum pater” (*Vita S. Will.* Cap. 3) — wat onverklaarbaar is.

²⁾ Soms de Oude of de Groote bijgenaamd ter onderscheiding van zijn gelijknamigen leerling, die eveneens bisschop van York werd.

heden van den meester geven, voor wij de opvoeding van Willibrord beschouwen.

Wilfridus ontvluchtte, 13 jaar oud, het ouderlijk huis om de vervolging zijner stiefmoeder te ontkomen. Omringd van ruiters en dienaren, — hij was van nature praalzuchtig — begaf hij zich naar 't hof van koningin Eanfleda (648). Hier openbaarde zich reeds zijn edelmoedig en vurig karakter. Bereid om de grootste offers te brengen, verlaat hij de wereld en begeeft zich in het beroemde klooster van Lindisfarne. Door zijn stipte naleving der regels, door zijn werklust en godsvrucht maakte hij zich bij allen bemind. Lindisfarne, van Keltischen oorsprong, week in verschillende punten af van de Latijnsche kerkgebruiken en dit mishagde den jongen ijveraar zeer. De Keltische richting, door de Britsche, Iersche en Schotsche monniken gevolgd, verschilde van de Latijnsche voornamelijk in de viering van het Paaschfeest, de ceremoniën van het Doopsel, de bisschopswijding, de kruinschering der geestelijken en enkele punten van minder belang. In de leer kwamen beide richtingen overeen, hoezeer de aanhangers der beide partijen elkander soms ook verketterden. De Romeinsche missionarissen en hunne leerlingen, de Angelsaksische predikers, volgden den Latijnschen ritus. Lindisfarne was het middelpunt der Keltische monniken, onder wie nu juist geen ijverig streven naar de volmaaktheid te bemerken was. Alvorens daarom Wilfried, opgeleid in profane en gewijde wetenschappen, zich het lange hoofdhaar liet afscheren, wenschte hij eerst Gallië en Italië, vooral Rome te bezoeken, om te zien, welke regels daar werden onderhouden, welke gebruiken daar in zwang waren. Dit was één der hoofdbeginselen: Waar Petrus is, daar is de Kerk en waar de Kerk is, daar moet het hart en het hoofd harer kinderen zijn. Met de Kerk moeten allen meeleven, meegevoelen, ook in kleinere zaken. Met Benedictus Bishop, even jong-vurig en studie-minnend als hij, trok Wilfried door Gallië naar Rome: een reis, die nog niemand der Angelsaksen vóór hen had ondernomen. Te Lyon verbleef hij, terwijl zijn metgezel doorreisde, bij den H. aartsbisschop Delphinus, die, ingenomen door zijn opgeruimd karakter en de oprechtheid en reinheid zijner ziel, Wilfridus bij zich wilde houden. Doch vast besloten antwoordde de jonge pelgrim: „Ik heb een belofte gedaan; als Abraham heb ik mijn bloedverwanten en het huis mijns vaders verlaten, om den Apostolischen Stoel te bezoeken

en daar de regels te bestudeeren der kerkelijke discipline, waaraan ik mijn volk deelachtig wil maken.”⁽¹⁾

Met groot gevolg te Rome aangekomen, bezoekt Wilfried er de kerk van S. Andreas, vanwaar de eerste missionarissen waren uitgetrokken ter bekeering van zijn volk. Hij vereert er alle heiligdommen en maakt kennis met den aartsdiaken Bonifacius, die hem onderricht in de kerkelijke tucht, de berekening van het Paaschfeest en in de verklaring van het Evangelie. Nu is hij tevreden: zijn ideaal is voor een deel reeds vervuld. Met den zegen van Paus Eugenius I keert hij terug, om te gaan werken voor het heil van zijn volk en de eenheid der Kerk. Zijn vriend, S. Delphinus, weet hem echter drie jaren bij zich te houden en onderricht hem in alles, wat zijn ideaal kan dienen. Uit zijn handen ontvangt hij de kruinschering, niet zooals de Britsche monniken die kenden, waarbij zij het achterhoofd ongeschoren lieten, maar op de wijze der Romeinen, die geheel het hoofd schoren, behalve een krans van haren, welken men als symbool der doornenkroon liet staan. Om de beteekenis van deze gebeurtenis te schatten, moet men bedenken, dat de Latijnsche kruin in Engeland zou gelden als een protest tegen de Keltische gebruiken.⁽²⁾

Na den marteldood van S. Delphinus, waarvan hij getuige, geen deelgenoot mocht wezen, keert hij in 658 naar Engeland terug. Aan 't hof geroepen, waar zijn groote talenten en deugden zeer gewaardeerd, zijn reis-ondervindingen gaarne aanhoord werden, verwerft hij zich de bijzondere vriendschap van Alchfried, die zijn vader Oswy bijstond in het bestuur van Northumbrië. De jonge vorst wilde zijn vriendschap ook in daden toonen. Eenigen tijd te voren had hij te Ripon een nieuw klooster gesticht en het ten geschenke gegeven aan schotsche monniken, die onder hun abt Eata van Melrose (Mailross) gekomen waren. Daarbij had Alchfried hun een stuk grond gegeven, groot genoeg, volgens Beda, om 30 of 40 huisgezinnen te onderhouden. Maar onder Wilfrieds invloed

---

¹⁾ Eddius Stephanus. „*Vita S. Wilfridi*”. Cap. 4.

²⁾ De kruinschering was in Engeland van groot belang, omdat men, evenals alle Germaansche volken, in het lange hoofdhaar een groot sieraad zag, waarop zelfs monniken trotsch waren. Cfr. Migne P. L. 95. Kol. 327. *De tonsura clericorum*. Montalembert. *Les moines d'occident*. IV. pag. 143. Livre XIV. Chap. 2. — Paris-Lyon 1867.

was zijn liefde tot de Latijnsche kerkgebruiken zoo aangegroeid, dat hij de Keltische monniken vroeg, het Paaschfeest te vieren op den datum, door de Roomsche Kerk bepaald, en de andere gebruiken op te geven, waardoor de Kelten van Rome verschilden. Dit weigerden zij; liever wilden zij het klooster verlaten dan hun nationale gebruiken vaarwel zeggen. Alchfried liet hen vertrekken en stelde Wilfridus als abt aan van Ripon, opdat hij van daar uit de regels en de leer zou verbreiden, die hij te Rome bestudeerd had. Dit gebeurde in 't jaar 661. Misschien waren niet alle monniken vertrokken, of wellicht traden vele leerlingen en vrienden van Wilfridus te Ripon in het klooster. Want, zegt Eddius, „niet alleen de koning beminde den heiligen abt, maar geheel het volk, edelen en niet-edelen, hielden hem voor een Godsgezant, zooals hij ook werkelijk was.”⁽¹⁾ Den eersten tijd schijnen zij niet onder een bepaalden ordesregel geleefd te hebben, maar was het bevel van den abt hun levensregel. Meerdere edellieden gaven hem hunne zonen ter opvoeding, opdat dezen, na wel onderwezen te zijn in kerkelijke en profane wetenschappen, zouden kiezen tusschen den dienst van God en den dienst des konings. Een dezer edellieden was de H. Wilgisus met zijn zoontje Willibrord, die zich omstreeks 662 onder Wilfrieds leiding stelden.

„Intusschen kwam tot den koning de bisschop der West-Saksers, Ailbertus (ook Agilbertus) genaamd, een heilig man, voortreffelijk onderricht in de kerkelijke wetenschappen; ook hij was met denzelfden koning (Alchfried) door groote liefde en vriendschap verbonden. Deze nu, door den koning gevraagd, wijdde Wilfridus tot priester, wel wetend, dat deze het priesterschap alleszins waardig was.”⁽²⁾

Deze wijding had plaats in de abdij van Ripon, zoodat de kleine Willibrord er zeker bij tegenwoordig was. Ongetwijfeld zal hij de beteekenis dier grootsche plechtigheid niet begrepen hebben, maar de voorstelling er van moet hem zijn bijgebleven geheel zijn leven lang, want een kinderziel is gevoelig voor indrukken als een fotografie-plaat voor het zonlicht.

Willibrord begon zich hier te vormen tot een Heilige. Van

---

¹⁾ Eddius Stephanus. *Vita S. Wilfridi*. Cap. 20.

²⁾ Eadmer. *Vita S. Wilfridi*. Cap. II. (Boll. 24 Apr. blz. 298) vgl. Eddius, Cap. 9.

de eerste jaren toch, dat hij zich rekenschap kon geven van wat er in en rondom hem geschiedde, zag hij in het klooster te Ripon niets dan goede voorbeelden, hoorde hij uitsluitend stichtende gesprekken, ontving hij de schoonste lessen in heiligheid en wetenschap. Hij kende de zonde slechts bij naam, ja, misschien ook dezen nog niet.

De weg tot de volmaaktheid is niet voor allen dezelfde. Ook Wilgisus werd een heilige, doch op geheel andere wijze. Eerst in de wereld, ofschoon niet van de wereld, kende hij het kriegsleven en zijn gevaren, doch toen de Koning der koningen hem opeischte voor Zijn dienst, klonk vastberaden zijn antwoord: „Hier ben ik, Heer” en met S. Paulus vraagt hij, als alle groote mannen: „Wat wilt Gij, dat ik doe?” Eenmaal in het klooster getreden sprak hij als zooveel na hem: „Ik moet een Heilige worden.” Hij begon zich dan te zuiveren van zijn gebreken en fouten, legde er zich op toe om God te kennen en die kennis eenmaal verworven hebbend, wilde hij niet anders dan God beminnen en Diens glorie bevorderen in zich zelf en in anderen. Om zich nog meer op te offeren, vroeg Wilgisus verlof om Ripon te verlaten en met de toestemming zijner oversten zeide hij zijn eenig kind, zijn medebroeders, zijn vriendelijke cel in het heerlijke klooster vaarwel. Wilgisus bouwde zich op een schiereiland bij de monding van de Humber een hut en een kleine bidplaats ter eere van Sint Andreas, waar hij Jezus diende in bidden, vasten en nachtwaken. Zijn naam werd weldra beroemd door vele wonderen. De pelgrimsscharen, die hem kwamen bezoeken, gingen nooit heen zonder een stichtend woord van hem vernomen te hebben en zijn heilig leven spoorde velen aan, hun leven aan het zijne gelijkvormig te maken. Ook de koning en de edelen bezochten hem en schonken hem eenige stukjes grond („*possessiunculas*”), om er een kerkje op te bouwen. Dit kerkje wijdde hij toe aan de Koningin der Heiligen, de H. Maagd Maria. Hier verzamelde hij een kleine kloostergemeente om zich, waarvan in latere jaren o. a. de beroemde Alcuinus het hoofd zou zijn. Van hier steeg zijn reine ziel ten hemel; hier werd zijn lichaam begraven, hier ook vierde men, evenals te Echternach, zijn sterfdag, den 30sten Januari, door kerkelijke plechtigheden en een huiselijk feest.

Willibrord was nu zonder vader, zonder moeder, maar daar-

door nog inniger verbonden aan God, Die de Vader der weezen is. De jeugd van onzen Heilige wordt door Alcuinus in korte woorden aldus beschreven: „Als een tweede Samuël groeide hij op en behaagde zoowel aan God als aan de menschen.”⁽¹⁾ Zoo begint S. Willibrord de navolging van Christus, het ideaal aller Heiligen; van Jezus kinderjaren zegt de H. Lucas slechts dit: „En Jezus nam toe in wijsheid en leeftijd en welgevallen bij God en de menschen.”⁽²⁾ In weinig woorden is hier veel gezegd. Ook Willibrord „proficiebat” nam toe, maakte vorderingen. Zoo zegt een oud levensbeschrijver, dat niemand hem overtrof in ijver voor de studie, in nederigheid en opgeruimtheid en dat de ernst van zijn gedrag zijn leeftijd te boven ging. Dit laatste nu kan een zegswijze zijn, zooals de oude geschiedschrijvers ze wel meer gebruiken; in ieder geval muntte hij uit door een passenden ernst.

Naarmate zijn begripsvermogen toenam, leerde Willibrord lezen, schrijven en al de vakken, welke toen ter tijde in de kloosterscholen werden onderwezen: rekenkunde, muziek, de beginselen der aard- en sterrekunde, welke dienstig konden zijn bij de studie der H. Schrift en de berekening van het kerkelijk jaar. Later voegden zich hierbij de spraakleer, de wel-sprekendheid, het Latijn en Grieksch, noodig om de H. Schriften, de H. Vaders en de oude klassieken te verstaan. Ook in de dichtkunst, welke zich hoofdzakelijk bepaalde tot het navolgen der Latijnsche dichters, en in de schrijf- en schilderkunst werden de leerlingen geoefend.

Men leerde echter niet alleen de wetten der spraakkunst, of grammatica, naleven, maar, wat van veel grooter belang is, het onderhouden der voorschriften van het verstand en van het Evangelie. En daar zoowel 't gezond verstand als het woord van Christus op de eerste plaats leeren, ootmoedig te zijn, oefende onze jeugdige Heilige zich ijverig in de nederigheid, een deugd, die even noodzakelijk is voor de volmaaktheid als het water voor de visschen. „Aan de nederigen nu geeft God genade,”⁽³⁾ en waar de goddelijke zon der genade den kronkelenden wijnstok der nederigheid beschijnt, daar brengt deze bladeren voort, die het oog doen genieten en blauwe druiven,

¹⁾ Alcuinus. *Vita S. Willibr.* Cap. 3. — Vgl. *I Reg.* 2: 26.

²⁾ *Luc.* 2: 52.

³⁾ *Jac.* 4: 6.

die tot plukken nooden. Een der schoonste vruchten der nederigheid nu is de wijsheid: „Waar nederigheid is, daar is ook wijsheid”⁽¹⁾ en de hoogste „wijsheid is de liefde tot God.”⁽²⁾ En die wijsheid brengt op hare beurt, naar 't woord van S. Jacobus, „overvloedig liefde en goede werken voort.”⁽³⁾ Ziedaar kort en bondig, hoe 't mogelijk was, dat de jonge Heilige aan God en de menschen behaagde.

Nog één punt van belang: S. Willibrord deed voor niemand onder in opgewektheid — en toch was hij ernstig in geheel zijn gedrag. Hoe dit te verklaren? Zeer eenvoudig: De heidensche wijsgeer Seneca zeide reeds: De wáre vroolijkheid is een ernstige zaak. En is voor ons, Maria-kinderen, de „Zetel der Wijsheid” ook niet de „Oorzaak onzer Blijdschap”? Noemt de Apostel *vreugde* niet onder de vruchten des H. Geestes? — Dit is een dwaling van vele goede menschen in de wereld, dat kloosterernst en blijdschap elkander zouden uitsluiten. Integendeel. Kloosterlingen willen Heiligen worden en een Heilige, die treurt, is, naar S. Franciscus van Sales, in waarheid een treurige Heilige. Waarom heeft de H. Geest anders laten neerschrijven: „Dient den Heer in blijdschap”?⁽⁴⁾ en „God bemint den blijden gever”.⁽⁵⁾ Christus leerde aan S. Gertrudis, zonder ophouden het blijde Alleluja te zingen, zooals de hemelbewoners. Ook het blijde „Magnificat” is van de Koningin aller Heiligen. Waarlijk de geest van vreugde is de geest van Christus en Zijn Heiligen; het was ook de geest van S. Willibrord.

Terwijl S. Willibrord opgroeide in deugd en wetenschap, was in Northumbrië opnieuw de strijd uitgebroken over de kerkgebruiken. Om alle oneenigheid nu weg te nemen beriep Oswy in 664 een vergadering van priesters, edelen en voornamen des lands. In het beroemde klooster van Whithy kwamen de partijen te samen. Colman, de bisschop van Northumbrië, verdedigde de Keltische, nationale overlevering; Wilfried, de man van het gezag, de aanhanger van den Latijnschen ritus, bepleitte het recht der Roomsche Kerk, zich beroepend op de oppermacht van Petrus' opvolgers.

---

¹⁾ *Prov.* 11: 2.

²⁾ *Eccli.* 1: 4.

³⁾ *Jac.* 3: 17.

⁴⁾ *Ps.* 99: 1.

⁵⁾ *II Cor.* 9: 7.

Hij slaagde erin Oswy te overtuigen. „Gij zijt het dus hierover eens”, riep deze uit, „dat de sleutelen des hemels aan Petrus zijn gegeven? — Welnu, als hij de deurwachter des hemels is, wil ik hem niet tegenspreken, maar hem in alles gehoorzamen, uit vrees dat er bij mijn aankomst aan de hemelpoort niemand zou zijn, om mij open te doen, indien ik de tegenstander ben van den sleuteldrager des hemels. Van mijn leven zal ik noch iets doen, noch iets of iemand goedkeuren, die hiermee in strijd is”.¹⁾

De vergadering nam dan de Latijnsche Paaschviering aan, ofschoon Colman zich niet wilde onderwerpen, ter goeder trouw meenend, dat men niet mocht afwijken van de aloude overlevering. Daarom deed hij afstand van zijn bisschoppelijken zetel en trok zich met zijn aanhangers terug naar het eiland Jona. Nu werd Tuda gekozen tot bisschop van York, doch toen deze weldra overleed, viel de keuze op S. Wilfried. Daar hij in zijn al-te-groote vurigheid de Keltische of Britsche geestelijkheid als ketters of scheurmakers beschouwde, wilde hij gewijd worden door den Saksischen bisschop Agilbert, die het bisdom Parijs bestuurd. Van zijn afwezigheid maakten de ontevreden en gebruik en wisten bij koning Oswy te bewerken, dat Ceadda in plaats van Wilfried den zetel van York zou innemen. Bij zijn terugkeer vond deze zijn bisdom dus onrechtmatig bezet, doch nederig, als slechts de Heiligen zijn, trok hij zich zonder klachten terug in de zachte kloosterstille van zijn dierbare abdij te Ripon, om er te bidden en te studeeren als een eenvoudig monnik. Vier jaren lang (665—669) genoot onze kleine Willibrord het voorbeeld van een Heilige, die zich zelf verloochende en, Christus navolgend, dagelijks zijn kruis opnam. Want een kruis was het voor den ijvervollen prediker, zijn talenten en zielenijver zoolang te moeten verbergen. Doch evenals de rivier, wier golven door strenge vries-nachten een tijdlang tot bevroren rust genoodzaakt zijn geweest, met het zachte weder haar wateren weder voortstuwt naar de verlangende zee, zoo werd aan zijn ijver weder volle vrijheid gegeven, toen de koning van Mercië den Heilige tot zich riep om zijn land te besturen. Wilfried stichtte er kloosters en kerken, predikte het geloof, verbreidde er de weldaden der christelijke

---

¹⁾ Beda. *H. E.* III. 25.

beschaving. Dan begaf hij zich naar Canterbury in 't koninkrijk Kent, waar hij tot in Mei 669 als aartsbisschop de Kerk bestuurde.

Ripon werd intusschen niet vergeten. Hij zond er architecten en bouwkunstenaars heen om de kerk te herstellen en te verfraaien, volgens Romeinschen basiliek-stijl. ⁽¹⁾ Toen in 669 de H. Theodorus van Tarsus als legaat des Pausen en aartsbisschop van Canterbury naar Engeland kwam, was zijn eerste werk het onrecht te herstellen, den H. Wilfried aangedaan. S. Ceadda stond aan Wilfried gewillig het bisdom af, dat hij ter goeder trouw hem had ontnomen. Wilfried, nu abt van Ripon en bisschop van York geworden, zette met de hulp van Theodorus en Oswy zijn hervormingsplannen door. Vanuit Canterbury, de hoofdplaats der Benedictijnen, nam hij bekwame zangers, Eddius en Eona, mede en voerde te Ripon en elders den Gregoriaanschen Zang in. Nadat Oswy in 670 was overleden, verleende diens opvolger Egfried hem zijn koninklijke bescherming in de verchristelijking van Northumbrië. Parochies werden opgericht, priesters en diakens aangesteld, om te prediken en te doopen, scholen werden geopend en overal kloosters en kerken gebouwd. Maar zijn hoofdwerk en de roem van geheel zijn leven was, dat hij te Ripon en in de andere abdijen den regel van S. Benedictus wist in te voeren en te doen onderhouden, en daardoor den Keltischen geest geheel uitroeide en den Latijnschen voor immer deed zegevieren.

---

¹⁾ Micklewaith. *Archaeological Journal* 1896. D. LIII.

DERDE HOOFDSTUK.

S. Willibrord wordt Benedictijn.

Om een Heilige te leeren kennen uit S. Benedictus' orde, moet men den Regel beschouwen, dien de heilige Stichter zijn monniken voorschreef. Wat Paus Gregorius de Groote van Benedictus zeide, geldt van alle Heiligen der orde: „Wilt ge nauwkeurig zijn leven en zeden kennen, beschouw zijn Regel”(1). De regel eener orde is voor haar leden, wat de teekening is voor den architect. Lijn voor lijn moet de kloosterling zijn regel in zich zelf afbeelden, bouwen volgens het plan door den regel aangegeven

Dit nu deed S. Willibrord onder de leiding van den H. Wilfried. Het gebouw zijner heiligheid trok hij op volgens de teekening door S. Benedictus gemaakt, volgens den Benedictijner regel.

Een der meest eigenaardige karaktertrekken van S. Benedictus' regel is de echt-Roomsche geest, waarvan hij is doordrongen. De liturgie, waarover in dertien van de drie-en-zeventig hoofdstukken wordt gehandeld, is geheel volgens de Roomsche Kerk. Uit de woorden des regels spreekt een toon van gezag, zooals alleen Rome dien gevoerd heeft en alleen ook voeren kan. Het genie van den Romein komt uit in de beknoptheid, waarmede de wetten worden voorgesteld. Wat vanzelf spreekt, wordt weggelaten; aan kleinigheden, die men zou voorbijzien, wordt de aandacht geschonken, die zij verdienen. Hieruit blijkt een bezorgde liefde van den heiligen Stichter voor zijn zonen.

In volgorde en nauwkeurig-bepaald vindt men er alles omschreven, wat een Benedictijn moet onderhouden. Achtereenvolgens wordt er gehandeld over den abt, over de gehoorzaamheid, de stilzwijgendheid, den ootmoed, over de kerkelijke diensten en het gebed, over de straffen, de armoede, den dagelijkschen

---

¹⁾ *II Libr. Dialog. S. Greg. Cap. XXXVI.*

handenarbeid en over de priesters van het klooster. Die dit alles onderhoudt, kan zeggen, dat hij „een klein begin” gemaakt heeft; wie zich verder wil heiligen, raadplege de heilige Vaders en vooral de H. Schrift, „het juiste richtsnoer voor het menschelijk leven”.

De regel munt verder uit door een wijze gematigdheid. Rekening wordt gehouden met zwakken en sterken, met geleerden en ongeletterden, edelen en niet-edelen: allen kunnen den Regel onderhouden en zalig worden.

Een bijzondere kracht der orde ligt in haar eenheid. De abt, voor zijn leven gekozen, staat boven alle broeders. Aan hem moeten zij gehoorzamen in alles, wat geoorloofd is. De broeders wonen immer in hetzelfde klooster, tenzij de abt en de broeders iets anders zouden goedkeuren, zooals wij in Willibrords leven zien. De abt moet volgens den Regel altijd bedenken, dat hij abt, d. w. z. „vader” is en „hij wete, dat men veel zal opeischen van hem, aan wien veel is toevertrouwd”. De gastvrijheid zal hij hoog houden.

Het leven van den Benedictijn is voorts een leven in gemeenschap. „Gebeden, ontspanning, werkzaamheden, studie, koor, alle oefeningen geschieden gemeenschappelijk. De dag is verdeeld tusschen het gebed en de studie of den handenarbeid”(1). Handenarbeid schreef de regel voor als middel tot zelfheiliging, later werd het een middel ook tot heiliging en beschaving van anderen. Het hoofdwerk („opus palmare”) van den dag is het goddelijk officie, de kerkelijke getijden. Daarvoor moet al het andere wijken („Operi Dei nihil praeponatur”). Het koorgebed moet zijn het onderhoud van de Kerk met haren goddelijken Bruidegom, waardig, kalm, liefdevol. Als middelaars tusschen God en de menschen vinden de monniken hun plaats tusschen het altaar en de geloovigen. Het koor moet een beeld zijn der engelenkoren, die immer Gods lof zingen.

Ziedaar in hoofdzaak den Benedictijner-geest, die de Germaansche volken zou beschaven. Deze geest paste uitstekend bij het Germaansche volkskarakter. Geleerden als Montalembert, Grisar en Schnürer hebben de overeenkomst van Benedictus' regel met de wetten der Germanen helder belicht. Die over-

---

1) Cabrol. „*L'Angleterre chrétienne avant les Normands*”. Paris 1912. pag. 189.

eenkomst blijkt o. a. uit de inrichting van het bestuur, de keuze van een hoofd, diens bevoegdheid tot het nemen van besluiten en zijne verhouding tot de onderdanen.

Opmerkenswaardig is ook, dat de bekeering van Engeland, Holland en Duitschland door de Benedictijnen van boven af begon, d. w. z. bij de vorsten en edelen en van dezen zich uitstreckte tot het volk, dus andersom als bij de Romaansche volken geschied was. De reden hiervan is, dat de monniken de dragers waren der Romeinsche beschaving, die door de vorsten en edelen het meest gemist en verlangd werd. Daarom legden de zendelingen zich ijverig toe op de wetenschap, want de ondervinding leerde, dat de geleerdsten onder hen met hun prediking het meeste succes hadden. Zoo werd de studie voor hen een noodzakelijkheid des middels. Studie en handenarbeid werden beide machtige factoren bij de bekeering der volkeren. Ieder klooster werd een middelpunt van beschaving, een voorbeeld voor de omwonende landlieden in het bebouwen van den grond, een bron van stoffelijke, maar vooral van geestelijke welvaart.

Was dus de orde oorspronkelijk alleen bestemd voor de zelfheiliging, Paus Gregorius de Groote, Benedictus' beroemdste zoon, wees de orde een nieuwen weg: de verovering der zielen. Zelf-heiliging was hiervoor een eerste vereischte, maar dan ook moesten zij gaan en vruchten verzamelen in de hemelsche voorraadschuren. De velden stonden wit voor den oogst.

In dezen geest bereidde ook S. Willibrord zich voor om als apostel uit te trekken en zielen te winnen voor Jezus. Jezus was het voorbeeld der apostelen, der zendelingen. Aan Hem moesten zij gelijkvormig worden, wilden zij blijvende vruchten verwerven. Dertig jaren lang bleef onze Heilige voor de wereld verborgen en vormde hij zich voor de taak door de goddelijke Voorzienigheid hem voorbestemd. Die jaren waren niet verloren, integendeel, zij maakten den monnik tot een Heilige, in staat meer voor Gods glorie te doen dan duizenden, die niet heilig waren. Zoo leert ons dit verborgen leven, „dat bij het volvoeren der goddelijke plannen noodzakelijk is, niet de drukte, noch het gedruisch, noch het gewoel en de koortsige gejaagdheid, noch zelfs, dat de buitenwereld er iets van merke, maar dat noodzakelijk is de kalme en bedaarde voorbereiding der ziel tot hare taak, een buigzaam maken van den wil voor de god-

delijke mededeelingen, om aldus onze vereeniging met Hem, door Wien we leven, bewegen en zijn, vaster, strenger en hechter te maken".⁽¹⁾ Wat S. Willibrord deed in zijn kloosterleven, past men in onzen tijd zoo schoon toe in de retraitenhuizen, waar de ziel zich kan voorbereiden voor gewichtigen arbeid en waar men leert, voor Wien en hoe wij werken moeten.

Vele schrijvers laten het billijk verlangen hunner lezers onbevredigd, die gaarne zouden weten, wat S. Willibrord vóór zijn komst in ons vaderland heeft verricht. Al spreekt de oude levensbeschrijver niet uitdrukkelijk over Willibrords kloosterjaren te Ripon doorgebracht, toch kunnen wij uit de gegevens der geschiedenis en de kennis van S. Benedictus' Regel tot voldoende kennis van zijn levenswijze geraken. Alcuinus nl. verhaalt ons, dat Willibrord te Ripon het kloosterkleed en later de kruinschering der geestelijken ontving.

Voor hij echter de geloften mocht afleggen en daarbij het zwarte kleed der Benedictijnen ontvangen, moest onze Heilige een proeftijd of noviciaat doormaken. Gedurende dien tijd werd volgens den raad des Apostels „Beproeft de geesten, of zij uit God zijn”,⁽²⁾ de novice onderzocht aangaande drie punten: of hij werkelijk God zocht in den kloosterlijken staat, of hij ijver had voor het „goddelijk werk („opus Dei”), de heilige Getijden, en of hij bereid was te gehoorzamen en onrecht te verdragen. Na twee maanden werd hem dan de Regel voorgelezen en gezegd: „Zie hier de wet, waaronder gij wilt strijden; indien gij ze kunt onderhouden, treed toe; indien echter niet, ga vrij heen”⁽³⁾. Na zes maanden las men hem opnieuw den Regel voor, en na vier maanden nogmaals. Willibrord bleef volharden en werd door zijn abt waardig geoordeeld voor altijd in de orde te treden door het afleggen der H. Geloften of de professie. Op den dag, hiervoor bepaald, verzamelden zich de monniken in het koor en celebreerde waarschijnlijk S. Wilfried een plechtige Hoogmis. Willibrord besteed nu het altaar en legde er het verzoekschrift neer, om voor immer in de orde te worden opgenomen. Daarna zong hij driemaal het Psalmvers: „Neem mij aan, o Heer, volgens Uw woord en ik zal leven;

¹⁾ Kard. Mercier. „*Aan mijn Seminaristen*” blz. 32 v. Vertaling van A. Eysermans (Amsterdam. 1909).

²⁾ *I Jo.* 4 : 1.

³⁾ *Regula S. P. Benedicti.* Cap. LVIII.

en maak mijne verwachting niet beschaamd”(1). Het koor antwoordde telkens door het zingen van: „Eere zij den Vader, den Zoon en den Heiligen Geest”. Nu legde onze Heilige Zijne heilige geloften af in deze of dergelijke bewoordingen: „Ik, Willibrordus, beloof in dit klooster van den H. Petrus voor God en Zijn Heiligen bestendigheid (in de orde, in dit klooster), de verbetering mijner zeden en gehoorzaamheid volgens den Regel van den H. Benedictus”(2). Door deze beloften deed hij tevens afstand van zijn bezittingen en nam hij op zich, eeuwig de deugd van zuiverheid ongeschonden te bewaren. Door deze H. Professie, volgens de H.H. Vaders een tweede Doopsel, werden hem alle zonde(straffen) kwijtgescholden(3). Gelukkige Willibrord, wien de H. Geest geleerd had, het beste deel te kiezen en te behouden! Nu knielde de Heilige neder voor de voeten zijner medebroeders en vroeg aan ieder, voor hem te willen bidden. Na deze ceremonie ontving hij een zwart habijt en kap, werden zijne lendenen omgord met een wit koord, en werd hem het zwarte scapulier over de schouders geworpen. Van nu af aan was Willibrord een zoon van S. Benedictus, een zoon, die zich ten allen tijde zijn Vader waardig zou toonen.

Te Ripon bevond zich het koor vóór het altaar, waar de Schepper troont, om er de wierook te ontvangen der heilige Psalmen, die eens opstegen uit het boetvaardig hart van den grooten Koning David, die aan het Eucharistisch Hart van Jezus ontwelden den avond voor Zijn lijden, die vanaf het kruishout werden opgezucht door den stervenden Verlosser: „Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten”(4) — „In Uwe handen beveel Ik Mijnen geest”(5). De H. Benedictus had in Zijn wetgeving nauwkeurig aangegeven, hoe het koorgebed moest geschieden(6), en ongetwijfeld was S. Willibrord een der ijverigsten om in den geest van Zijn H. Vader dit „goddelijk werk” te verrichten. Stel U onzen jeugdigen Heilige voor in 't zwart habijt, dat zelfverloochening, omgord met het witte koord, dat

1) Ps. 118 : 116.

2) „*Ex Smaragdo*” bij Migne. P. L. t 66. Kol. 820.

3) *Ex Capitulari Theodori Cantuar. Arch. n 2. Spicilegii tom. IX.* bij Migne P. L. tom. 66. Kol. 827: „secundum baptismum est, juxta judicium Patrum et omnia peccata dimittuntur sicut in baptismo”.

4) Ps 21 : 1.

5) Ps 30 : 6.

6) *Regula S. P. Benedicti* Cap. VIII—XX.

reinheid predikt, stel U hem voor, doordrongen van Gods nabijheid en die Zijner Engelen, de oogen terneer geslagen, de handen verborgen in de wijde mouwen, terwijl mond en hart den lof verkondigen van zijn éénigen Geliefde. Hoe moet hij, die eens geroemd zou worden als een „priester van wonderbare zelfverloochening”, nauwkeurig alle voorschriften hebben onderhouden omtrent het bidden, knielen, buigen, staan of zitten. Hoe moet geheel zijn verborgen leven doordrongen zijn geweest van de gedachte aan het H. Officie, dat volgens een heilig abt met recht genoemd wordt: „de oefening der volmaaktheid en heiligheid”.⁽¹⁾ Daar, in het koor vooral, maakte Willibrord zich de deugden eigen, die wij later in hem bewonderen, en dit kostte hem ongetwijfeld soms moeite en strijd, want iedere verkregen deugd is een veroverde deugd, zooals Kardinaal Dechamps eens zeide. De Vader, Die in het verborgen ziet, heeft ze hem rijkelijk vergolden. De invloed van zang en koorgebed, door Wilfried verbreid over alle kerken van Northumbrië, strekte zich ook uit tot het volk. Wat S. Hiëronymus in Palestina had gezien en gehoord, werd ook in Northumberland in praktijk gebracht: De landman onder het werk, zoowel als bij zijn gebed gebruikte het verheven en gewijde psalmgezag. Zoo ontvingen priesters en volk, dank zij den H. Wilfridus een muzikale en liturgische opleiding.⁽²⁾

Den goddelijken eeredienst te bevorderen, — een echt-Benedictijnsch streven, — door middel der bouwkunst, dat was eveneens een ideaal van Wilfried, die van nature met kunstzin begaafd, een neiging had tot alles, wat grootsch en schoon is. Hij liet uit Canterbury monniken komen, die als bouwmeesters en metselaars (caementarii) dienst deden bij de herstelling der kathedraal van York en te Ripon een basiliek bouwden, die de bewondering heeft opgewekt van alle tijdgenooten door hare slanke en hooge kolommen, geweldige bogen en gepolijste steenen. Van hem leerde S. Willibrord datgene, wat hem en zijn gezellen bij het stichten van kerken hier te lande, zoo uitstekend te pas zou komen.

---

¹⁾ „Die Uebung der Vollkommenheit und Heiligkeit”. B. Sauter *Kolloquien über die hl. Regei*” 3. blz. 127 — Freiburg i. B. 1907.

²⁾ De beweging voor het volkslied zou in hem een goed Patroon vinden. Vgl. Montalembert t. a. p. IV. pag. 233 en Beda *H. E.* IV. 3.

Bij de inwijding der basiliek had S. Wilfried aan de abdij een kostbaar werk geschonken : de vier Evangeliën, met gouden letters geschreven op purper perkament en besloten in een gouden kastje, dat met edelgesteente versierd was. Dit kostbaar werk, te Ripon vervaardigd, getuigt evenzeer van de schrijfkunst der monniken als van den eerbied van S. Wilfridus voor de H. Schriften. In de schrijf- en miniatuur-schilderskunst had men destijds reeds groote vorderingen gemaakt. Een schrijver van gezag, J. Westwood, vermeldt van deze Angelsaksische handschriften, dat hij ze uren lang bestudeerd heeft met een vergrootglas, doch geen enkele verkeerde lijn of pennefout heeft kunnen ontdekken en dit temidden van een groote menigte krullen en versieringen.⁽¹⁾ Het overschrijven van boeken was meestal het werk der novicen en der zwakkere broeders, die geen handenarbeid konden verrichten. Ook S. Willibrord heeft er, althans in zijn noviciaat, deel aan genomen. In het stille scriptorium of schrijfsaal kwam men dan bijeen en terwijl één dicteerde, schreven de anderen, hetzij de kunstwerken der oude Romeinsche dichters en redenaars, hetzij de werken der H.H. Vaders of de gewijde boeken der H. Schrift. Bezielde liefde voor de letteren, voor boeken en kunstwerken in 't algemeen de Angelsaksische monniken, bij voorkeur copieerde men de boeken der H. Schrift, want een spreekwoord zeide hun : Zoo-veel wonden krijgt de Satan, als wij woorden des Heeren schrijven.

Onder alle studie nam die der H. Boeken de eerste plaats in. Door toedoen van Theodorus en diens gezelschap, den monnik Adrianus, werd zij met de aanverwante vakken voor alle kloosters verplichtend gesteld. Doch reeds vóór dit bevel werd de studie der H. Schrift, die Wilfried te Rome grondig had leeren kennen, in Ripon ijverig beoefend. Men schatte deze studie zeer hoog en ongetwijfeld was de opvatting van S. Willibrord geen andere dan die van zijn heiligen vriend Bonifacius, die deze studie aan zijn leerling Nithard aldus aanbeval : „Daardoor zult gij den glans der ware schoonheid verkrijgen, de goddelijke wijsheid, die schitterender is dan goud... Wat trouwens, mijn broeder in Christus, wordt passender van den jongeling gevor-

---

¹⁾ John Obadiah Westwood („*On the distinctive Character of the various Styles of ornamentation*” in *Archaeological Journal* X. p. 278.

derd, wat beter door den grijsaard bezeten dan de kennis der H. Schrift?" (1)

Niet alleen de geest, ook het lichaam werd geoefend. De handenarbeid neemt in het Benedictijnerleven een groote plaats in. „Dan zijn zij ware monniken”, schreef S. Benedictus in zijn Regel, „indien zij leven van het werk hunner handen, zooals onze Vaderen en de Apostelen”.⁽²⁾ Daarom en omdat de ledigheid de vijandin is der ziel, legden de monniken zich toe op het ontginnen en bebouwen van landerijen. Zoo leerde ook onze Heilige zijn wilskracht sterken en de moeilijkheden overwinnen, die de onvruchtbaarheid van den grond in zich droeg. Ook vergezelden de jonge monniken vaak den priester op zijn lange en vermoeiende missietochten. Deze reizen geschieden meestal te paard en waren voor de sportlievende Angelsaksers inspanning en uitspanning tegelijk. Zoo werd onzen Heilige reeds de geest ingestort, die een missionaris vooral moet bezielen, de volharding te midden van vermoeienis en ontbering. Evenals vele bijzonderheden uit Willibrords kloosterjaren, is ons ook onbekend gebleven de wijze, waarop hij de versterving beoefende. Zonder twijfel volgde hij, ofschoon misschien op andere wijze, het voorbeeld van zijn heiligen abt, die zich iederen nacht in het koude water dompelde, na het eerst gezegend te hebben, een gewoonte, die hij eerst naliet, toen de Paus hem wegens zijn hoogen leeftijd deze versterving verbood.

Willibrord was intusschen door zijn abt aangewezen om de kerkelijke kruinschering of tonsura te ontvangen, waardoor hij in den geestelijken stand zou worden opgenomen en aan de voorrechten deelachtig worden door de Kerk aan haar bedienaren verleend. De Kelten en Britten, vasthoudend aan hun oude overlevering, verschilden ook in den vorm der kruin van de Latijnsche geestelijkheid. Deze hadden de tonsura, zooals nu de kloosterlingen van verscheidene orden ze nog dragen. De Britsche monniken lieten het achterhoofd geheel ongeschoren en schoren alleen het voorste gedeelte van het hoofd. Deze tonsura schreven zij zelf toe aan S. Joannes, de tegenpartij aan Simon den Toovenaar. De Romeinsche monniken noemden hun kruinschering de tonsuur van S. Petrus. Deze tonsura, zooals

---

1) Bij Kronenburg. „*Neerlands Heiligen*” III blz. 54.

2) Reg. S. P. Bened. Cap. XLVIII.

wij reeds zagen, was door Wilfried uit Gallië ingevoerd en aan zijn onderhoorige monniken voorgeschreven. Ook S. Willibrord ontving ze.

Nu droeg Willibrord voortaan het teeken van boete en wereldverzaking; de haarkrans herinnerde hem aan de doornenkroon van Jezus. Zij was hem tevens een herinnering aan S. Petrus en een teeken van gemeenschap met diens opvolger, den Paus van Rome, aan wien hij steeds zou trouw blijven geheel zijn leven lang.

Na de inwijding dan der basiliek van Ripon stichtte Wilfried een prachtige abdij te Hexham. De grond hiertoe was hem geschonken door Edelthrudis, (ook Etheldreda, Edilthridis, door de Engelschen Audrey, genaamd). Deze was gehuwd met Egfried, die na den dood van zijn broeder Alchfried (669) en van zijn vader Oswy (670), koning was over geheel Northumberland. Edelthrudis had dit huwelijk gesloten zeer tegen haar wil, daar zij zich had voorgenomen steeds de maagdelijkheid te bewaren, waarin zij tijdens een vorig huwelijk met veel moeite geslaagd was. Op aandringen van haar bloedverwanten verbond zij zich aan koning Egfried, die haar buitengewoon liefhad, temeer wijl zij een bijzondere schoonheid bezat. De koningin echter smeekte haar gemaal onophoudelijk, dat het haar toch geoorloofd zou zijn, maagd te blijven. Wilfried, die bij geheel het volk in hoog aanzien stond, ondersteunde op Edelthrudis' verzoek de pogingen, die zij deed om van den koning te scheiden en in het klooster te treden. Ofschoon Egfried eindelijk toegaf en de koningin uit Wilfrieds handen den sluier ontving, duidde de koning deze inmenging in zijn huwelijksleven Wilfried zeer ten kwade. Hierbij kwam nog, dat de tweede gemalin des konings, Ermenburga, die wel bemerkte, dat Egfried háár minder liefhad dan zijn éérste echtgenoot, den heiligen bisschop haatte uit al de kracht van haar trotsche ziel. Afgunstig op diens grooten invloed en de achting, die hij bij volk en edelen genoot, maakte zij het voornemen Wilfried te vernederen en zoo mogelijk te verwijderen. Met vrouwelijke listigheid deed zij het den koning, zoowel als den aartsbisschop voorkomen, alsof Wilfried ten hunnen koste zijn macht en invloed zocht uit te breiden. De H. Theodorus van Canterbury, wien het reeds eerder was gebleken, dat Northumbrië te groot was voor één bisschop, verdeelde het bisdom nu in drieën.

Aan 't hoofd der drie nieuwe bisdommen stonden monniken, die wel met Rome vereenigd waren, maar tegen Wilfried, den bewerker dier vereeniging, een grooten afkeer hadden opgevat. Met ontsteltenis vernam men te Ripon deze grove onrechtvaardigheid. De voornaamste kerkelijke wetten werden openlijk overtreden; dit mocht S. Wilfried, hoe nederig ook, niet zonder protest laten voorbijgaan. Van enkele monniken vergezeld, begeeft hij zich naar de koninklijke raadzaal, waar de aartsbisshop, edelen en veel volk vergaderd waren. Hij treedt naar voren en spreekt met apostolische vrijmoedigheid den koning en den prelaat aldus aan: „Waarom wilt gij mij berooven van mijn kerkelijk gezag en van de gronden, die ik ten geschenke heb ontvangen zoowel van U, o koning, als van uw vader en broeder? Een diefstal zoude dit zijn, een ware diefstal”. De koning antwoordde daarop: „Wij verwijten U geen enkele misdaad, maar wat wij eens aangaande U besloten hebben, blijft onveranderd”. Toen hernam S. Wilfried: „Ik beroep mij op het oordeel van den H. Stoel”. — Zulk een taal was in Engeland nog niet gesproken. Op Rome had hij zich beroepen, naar Rome zou hij gaan.

Verwondert het ons, dat de edelen en de heiligen van zijn eigen land den grooten man niet den minsten steun boden in den strijd voor zijn rechten en voor die der Kerk, begrijpen doen we het, wanneer we ons het evangelie-woord herinneren over den profeet, die overal geëerd was, behalve in zijn geboorteland. Ook die van Nazareth haalden de schouders op over Hem, Die in hun midden stond, maar Dien zij niet kenden. De onverschilligheid, ja vijandelijkheid van het Engelsche volk ten opzichte van Wilfried staat ongetwijfeld in verband met het taaie, behoudensgezinde volkskarakter, dat maar ongaarne zijn nationale gebruiken had opgegeven voor die van Rome. En men vergete niet, dat de Keltische monniken voor een groot deel de volksopvoeders geweest waren en dat deze, ofschoon voorstanders geworden der Romeinsche kerkgebruiken, toch een geheimen afkeer bleven behouden jegens hun bestrijder en overwinnaar. Wat gelukkig mag vermeld worden: Wilfrieds onderdanen en leerlingen waren hem met hart en ziel trouw en dit bleven zij, al dreigde hun vervolging en verbanning. Wilfried troostte hen in hun droefheid, sprak hun van geduld en ware liefde en zeide o. a., dat men voor niets moest achten,

datgene wat men zeker eens verliezen zou. Maar om de ergernis te voorkomen, die zijn Kerk bedreigde, achtte hij het zich tot plicht, het gebeurde aan den H. Vader uiteenzetten.

Het doet ons genoegen, te weten, dat ook Willibrord niet ophield zijn abt te eerbiedigen en te beminnen, wat genoegzaam blijkt uit de betrekkingen, die immer tusschen beide Heiligen bleven bestaan.

Ongetwijfeld was S. Willibrord onder degenen, die hun heiligen abt uitgeleide deden naar het strand, waar een schip gereed lag, dat Wilfried naar het vaste land zou overvoeren. Heilzame raadgevingen gaf de abt zijn zonen omtrent hun gedrag ten opzichte van den koning en de edelen, want hij verzag wel, dat Ripon en zijn bezittingen niet meer veilig waren. Niet onwaarschijnlijk ried hij hun aan, het land te verlaten, totdat er rustiger tijden zouden aanbreken. Dan kusten allen hem de hand, vielen op de knieën en ontvingen zijn zegen. Wilfried besteedde met enkelen zijner monniken, die hij als reisgezellen had uitgekozen, het schip; de zeilen werden geheschen, de roeiriemen in beweging gebracht; en terwijl hij voor het laatst de neergeknielde monniken zegende, voer het kleine vaartuig met zijn edelen last de grauwe zee op, die in haar grootsche eenzaamheid een beeld was van de toekomst, die zich in al haar onbekendheid voor Wilfried uitstreckte.

Wat moet onze H. Willibrord gevoeld hebben, toen hij zijn vader en vriend zag vertrekken naar Europa's vasteland. Bij den grooten reislust, den Angelsaksers zoo eigen, en in aanmerking genomen het vurig verlangen, den Paus eens te mogen bezoeken, voor wien Wilfried hem zulk een liefde had ingeboezemd, moet het onzen Heilige zeer hard zijn gevallen, dat hij niet behoorde onder de uitverkoren reisgezellen, zooals Eddius Stephanus, de zanger en latere levensbeschrijver van Wilfried. Hoe weinig zal hij echter vermoed hebben, dat de goddelijke Voorzienigheid Wilfried naar Friesland deed varen, opdat de leermeester den grond zou verkennen, waar zijn leerling eens het zaad zou mogen uitstrooien van het Woord Gods. Zoo zou het afscheid, het vertrek van S. Wilfried, dat Willibrord een ramp leek, eer een zegen voor hem zijn. Wij menschen, beoordeelen zoo vaak verkeerd de gebeurtenissen, omdat wij er al de gevolgen niet van kennen en niet genoeg doordrongen zijn van de leer des Apostels, dat voor degenen, die God beminnen, alles ten goede werkt, alles.

In de abdij teruggekeerd werd onderling overleg gepleegd, wat voor ieder het raadzaamst was. Willibrord, die zijn studiën nog niet had voleindigd, zou, met enkele gezellen, het land verlaten en elders zijn voorbereiding tot het Priesterschap voltooien. Zoo stevende hij dan, twintig jaren oud, in 678 naar de kusten van Ierland en begaf zich naar het klooster van Rathmelsigi, waar ten dien tijde de H. Egbertus abt was.

VIERDE HOOFDSTUK.

Sint Willibrord in Ierland.

De beweegredenen, welke S. Willibrord deden besluiten het vaderland te verlaten en zich onder de gehoorzaamheid te stellen van den H. Egbertus, waren volgens Alcuinus deze: de begeerte naar een strengere levenswijze, de liefde (*amor peregrinationis*) tot de vrijwillige ballingschap, de beroemdheid van den H. Egbertus en andere heilige mannen, die hij wenschte na te volgen en door wie hij hoopte te worden onderwezen in de wetenschap, welke in Ierland toentertijd zeer bloeide, en door wier deugden en omgang hij zich wenschte te vervolmaken.

Hier worden de karakters trekken van onzen Heilige eenigszins duidelijker: uit zucht naar strenger levenswijze en uit verlangen om als banneling te leven, verlaat hij zijn vaderland. Van dit laatste verlangen, de liefde voor de ballingschap, moeten wij ons een goed denkbeeld vormen. Het is een trek, dien S. Willibrord met vele Engelsche en Iersche Heiligen gemeen heeft en die verklaard wordt uit het karakter der Noordelijke volken in 't algemeen, van Groot-Brittanië in 't bijzonder, nl. uit hun grooten reislust en zucht om in vreemde landen te vertoeven. Die hartstocht voor het reizen en uit-landigheid werd door het geloof veredeld. Dankbaar voor de genade des geloofs, verlangen zij niets vuriger dan het Evangelie te prediken aan de heidensche volkeren: en ziedaar geboren de liefde voor de vreemde missiën, nu nog een glorie van Engeland. De monniken worden aangedreven door de begeerte, hun regel en levenswijze door Europa te verkondigen: Gallië, Zwitserland en Italië zijn hun evenmin onbekend als Spanje, Germanië en Denemarken. Anderen uitten hun reislust in groote pelgrimstochten naar alle heilige plaatsen der aarde, vooral naar Rome, vanwaar hun het heil was toegekomen. Eindelijk waren er niet weinigen, vooral Heiligen, die aan God

een groot offer willende brengen, hun geboortegrond verlieten, dikwijls met de belofte er nooit te zullen terugkeeren. Van daar dat wij in de Heiligenlevens zoo dikwijls lezen: hij verliet zijn vaderland „uit liefde tot Christus”, of „voor 't heil zijner ziel”, of „ter wille van het hemelsch vaderland” en dergelijke uitdrukkingen. Dit nu schijnt ook een der beweegredenen geweest te zijn, waarom S. Willibrord zijn geboorteland verliet. Ongetwijfeld was het een groot offer, wat hij bracht, maar offers brengen dat zou geheel zijn leven zijn en hij wist, dat het offer de edelste uiting is der liefde. „Van liefde tot God was hij vol,” zegt zijn oude biograaf. (1)

Zulk een gelofte, om nimmermeer zijn vaderland te bezoeken, had ook tijdens een gevaarlijke ziekte de H. Egbert afgelegd. Deze Heilige was nu abt van Rathmelsigi, toen S. Willibrord er om opname verzocht. Aanvankelijk volgde men daar alleen den Regel van S. Columbanus (2), en dat onze H. Willibrord zich hiernaar voegde, vernemen wij uit het werk van S. Thiotried van Echternach. Niet, dat Willibrord ophield Benedictijn te wezen, doch de strengere levenswijze van S. Columbanus' monniken maakte hij zooveel mogelijk tot de zijne. Dit ging te gemakkelijker, daar de Regel van S. Benedictus en S. Columbanus in vele punten overeenkwamen. Ook in de Keltische kloosters was de dag verdeeld in gebed, studie en handenarbeid. Maar dit alles was strenger omschreven en opgevat: de Regel van S. Benedictus liet tenminste nog eenige vrijheid toe en was zeer gematigd, die van Columbanus was streng; maar dit was 't juist, wat Willibrord verlangd had. Beschouwen we eens de levenswijze, die men in Rathmelsigi leidde en in de overige Keltische kloosters, voor er de Regel van S. Benedictus werd ingevoerd; dan kunnen wij ons tevens een weinig inleven in de omgeving van onzen Heilige en ons een beter begrip vormen van zijn voorbereiding tot priester en missionaris.

Het geheele leven spreekt van boete en zelfverloochening. Buiten het bevel van den abt geniet de monnik geen enkele

¹⁾ Thiofried. *Vita metr.* II, 1.

²⁾ Later wellicht twee Regels nl. dien van S. Columbanus en S. Benedictus, (door Wilfrieds invloed?) „un usage qui allait devenir frequent.” — (L. Gougaud. „*Les Chrétientés celtiques*” pag. 220. Paris 1911.) — Onder zulk een dubbelen Regel stond b.v. 't klooster van Solignac, door S. Eligius (632) gesticht en van Galilea door S. Deodatus (± 667).

vrijheid en zal hij over niets ter wereld beschikken. Evenals 't gebed, de lezing en de arbeid, zoo is de dagelijksche vasten voorgeschreven of zeker gewenscht: men eet slechts eenmaal daags. De spijsen zijn zeer eenvoudig: vleesch is verboden, soms ook visch. Benedictus staat den zieken en zwakken vleesch toe en wijn, Columbanus groenten en brood. Alleen op hooge feestdagen, b.v. S. Patricius, zal men een ei mogen nuttigen. Het gebed geschiedt staande of geknield, soms op den grond uitgestrekt. Op de hooge feestdagen zal men 75 Psalmen bidden, op de mindere 36. In navolging van S. Patricius, den Apostel van Ierland, knielde men onder de gebeden tot honderden malen toe; S. Jarlath b.v. maakte iederen dag 300 kniebuigingen, en iederen nacht eveneens. Om zijn lichaam te kastijden dompelde men zich in koud water of half-bevroren vijvers, onder 't bidden van Psalmen. Soms werd dit opgelegd als boete voor overtreding van den Regel. De straffen waren zeer zwaar: voor verschillende fouten werden zweepslagen toegediend, een straf, in dien tijd minder vernederend en lichter-geschat dan tegenwoordig. Het aantal slagen wisselde af tusschen zes en twee honderd, welk laatste aantal gelijk stond met twee dagen vasten op water en brood. Een monnik, die zonder getuigen een vrouw aansprak, moest deze laatste straf ondergaan. Zoo ziet men hoe S. Columbanus en zijn volgelingen, ook onze H. Willibrord enkele jaren, zich toeleghden op een onbloedig martelaarschap, nu zij tot de glorie van „het roode martelaarschap”, naar zij zeiden, niet geroepen waren.

Men meene niet, dat tot zulk een streng leven weinigen zich zullen verbonden hebben: men telde kloosters met 3000, 1500, 1000, meerdere met 300 bewoners, onder wie een zeer groot aantal Heiligen leefden, zoodat Ierland in de 11de en 12de eeuw geroemd werd als „Het Eiland der Heiligen”. Ook in Willibrords omgeving leefden er; vooral waren de H.H. Egbertus en Wigbertus hem een schoon voorbeeld ter navolging. Beiden waren priester en oefenden in de omgeving van het klooster, dat tevens voor parochiekerk dienst deed, de zielzorg uit. Er waren in dien tijd onder de monniken niet veel priesters, de wereldgeestelijken waren nog zeldzamer in Ierland. S. Egbertus muntte vooral uit door vrijgevigheid jegens de armen, door nederigheid en zachtmoedigheid, door eenvoud en rechtvaardigheid; S. Wigbertus door zelfverloochening en verachting

der wereld en vooral door groote geleerdheid. Van deze en andere heilige mannen leerde S. Willibrord zoowel deugd als wetenschap beoefenen, beide noodzakelijk om het ideaal te bereiken, dat hij zich had voorgesteld: een degelijk priester te worden, een priester naar Gods Hart, een trouwe zoon der Kerk.

Wij hebben reeds gezien, hoe hij te Ripon werd opgevoed in den geest van eerbied en gehoorzaamheid aan de Kerk van Rome en aan Christus' plaatsbekleeder op aarde, den Paus. Deze geest werd hem te Rathmelsigi nog dieper ingeprent: want, ofschoon vele Keltische, Iersche monniken zich aan Rome vijandig toonden, de zonen van Columbanus, hartstochtelijke „Ultramontanen", hadden den geest van hun stichter bewaard, die openlijk aldus verkondigd had: „Wij, Ieren, die de uiteinden der wereld bewonen, wij zijn de leerlingen van S. Petrus en S. Paulus en van de andere Apostelen, die geschreven hebben onder ingeving des H. Geestes.... Wij zijn verbonden met den Stoel van Petrus.... Rome is het hoofd der kerken van de geheele wereld." (1) Zoo dacht men in Willibrords omgeving over Rome; geen wonder, dat we in geheel zijn leven dien echt-Roomschen geest zien uitblinken.

De voornaamste bezigheid van onzen Heilige was ook te Rathmelsigi evenals te Ripon het heilig officie, de goddelijke getijden. Waarschijnlijk volgde men eerst de voorschriften van S. Columbanus, die echter later schijnen verzacht te zijn door den invloed van S. Benedictus' Regel. Dat men echter niet geheel en al dezen laatsten Regel heeft aangenomen, heeft onlangs een geleerd Benedictijn duidelijk aangetoond. (2) Wel voerde men in de Iersche kloosters de Latijnsche kerkgebruiken in, maar S. Benedictus' Regel heeft in Ierland pas kracht van wet verkregen na 1142. Wij besluiten hieruit, dat S. Willibrord voor zoover mogelijk wel Benedictijn bleef, doch in zoover hij met de andere monniken gezamenlijke oefeningen en arbeid moest verrichten, zich aan de wetgeving van S. Columbanus hield. Deze nu was, gelijk in andere zaken, ook op het punt van liturgie zeer streng.

Gedurende de goddelijke getijden moest eenieder zich onberispelijk en devoot gedragen. Zelfs het niezen en hoesten moest

¹⁾ *Epist. V ad Bonifac. Papam.* bij Montalembert t. a. p. II, pag. 515 vlg.

²⁾ Dom L. Gougaud. „*Les chrétientés celtiques*". Paris. 1911.

men zooveel mogelijk onderdrukken; wie hoestte bij het begin eener psalm werd gestraft met zes slagen. Men had dezelfde kerkelijke Getijden als heden, behalve de Completen. In de langere nachten bad men meer psalmen dan in de kortere; ook was hun aantal Zaterdag en Zondags grooter dan op andere dagen. Na de daggetijden volgden zes gebeden; voor de zonden, voor al 't christen volk, voor de priesters, de wel-doeners, de vijanden en voor den vrede onder de vorsten. Na iederen psalm knielde men neer en bad in stilte het vers: „Deus in adjutorium”, „God, kom mij te hulp”. Dit vers werd driemaal gezegd, dan stonden allen op; des Zondags echter en gedurende den Paaschtijd knielde men niet, maar boog men een weinig het lichaam. Behalve de psalmen zong men ook hymnen, collecten, antiphonen en verzen. Dikwijls werd het bidden van psalmen opgelegd als straf.

Zoo werd S. Willibrord opgeleid tot een man van gebed. Ook de overweging en het privaat-gebed werden niet verwaarloosd. De Iersche monniken overwogen bij voorkeur de vier uitersten. Behalve de psalmen bad men gaarne een eigenaardig soort gebeden, *lorica* (*harnas*) genaamd, die door hun eigenaardige gedachten, overvloed van woorden, herhalingen en de naïveteit, waarmee alle behoeften en ellenden werden uiteengezet, het kenmerk zijn van den Keltischen geest, die getrokken wordt door alles wat vreemdsoortig is. Zij zijn vol van liefdesbetuigingen, smeekingen, ook van uitvoerige opsommingen van allerlei gevaren naar ziel en lichaam, levendige gevoelens van berouw en vertrouwen, aanroepingen van een groot aantal Heiligen uit het Oude en Nieuwe Verbond. Dikwijls sprak men zijn biecht bij den „*anmchara*” of zielevriend, zooals men den biechtvader noemde. De H. Communie ontving men, naar het schijnt, onder de twee gedaanten, zoowel van brood als van wijn. De H. Hostie werd staande ontvangen en wel op de rechterhand, waarna men de H. Hostie zelf in den mond legde. Het H. Bloed werd genuttigd uit een kelk, die een diaken, staande aan den Epistelkant van het altaar, den geloovigen te drinken aanbood. Ook nuttigde men het H. Bloed door middel van een gouden buisje, „*fistula*” genaamd. Het spreekt vanzelf, dat de H. Eucharistie ook voor S. Willibrord het middelpunt was van 't geestelijk leven, evenals Zij het middelpunt der Liturgie en der H. Kerk is.

Doch niet alleen het verlangen naar heiligheid, ook de zucht naar wetenschap had onzen Heilige naar het „Eiland der Leeraars” gevoerd. Hij was gekomen om er zich te vormen tot een degelijk priester en hiervoor, hij wist het uit de H. Schrift, eischt God: deugd en wetenschap. Dit vroeg God reeds van de priesters des Ouden Verbonds, hoeveel te meer van die des Nieuwen Testaments. In Ripon had Willibrord, zooals wij zagen, reeds de grondbeginselen geleerd en enkele talen, vooral de taal der Kerk, het Latijn. In Ierland leerde hij nu de taal, destijds daar algemeen gesproken, de Gaëlsche; ook de werken van oude schrijvers en de geschiedenis van het Iersche volk bleven hem niet vreemd. Maar al deze vakken, evenals de sterrekunde, tijdrekenkunde, het Grieksch e.a., dienden slechts om de voornaamste wetenschap te hulp te komen, om de studie der H. Schrift en der Overlevering te bevorderen. Vooral dat gedeelte der H. Boeken, dat wij de Psalmen noemen, was het voorwerp van bijzondere studie. De monniken leerden ze van buiten, velen kenden ze reeds als kind en in verscheiden levens van Iersche Heiligen vinden wij reeds vermeld, wie dezen of genen Heilige de Psalmen geleerd had. Aan uitleggingen, commentaren, vertalingen der H. Schrift ontbrak 't ook niet. Over de Evangelien en de Brieven van S. Paulus bestaan nog verschillende werken uit dien tijd. De Bijbel was voor de Ieren datgene, wat het woord eigenlijk aanduidt, hèt Boek, het boek bij uitstek. De invloed van den Bijbel op het leven, op de werken en geschriften der oude Ieren was buitengewoon groot. Ook de apocriefe boeken, die men nl. van zekere zijde voor H. Schrift wilde doen doorgaan, waren hun bekend en hun oude letterkunde telt werkjes, die hun oorsprong aan dergelijke geschriften ontleenden, zooals de titels alleen reeds te kennen geven, b.v. „De acht deelen, waaruit Adam gevormd werd”, „De vier soorten hout van het H. Kruis”, „Het Testament der H. Maagd”. De invloed der H. Schriftuur komt behalve in hagiografische werken, vooral uit in het Kerkelijk Recht, dat eveneens voor S. Willibrord een voorwerp was van diepgaande studie. Zeker zal hij Boeteboeken en canons bestudeerd hebben, waardoor de kerkelijke boete voor bedreven misdaden werd geregeld. Hij kende ook de canons uit den tijd van S. Patricius en aan dien Heilige toegeschreven, die in Ierland in hoog aanzien waren. Of hij ook reeds een gedeelte der „Hibernenses”

leerde kennen, een werk bestaande uit zeven en zestig canon-boeken, vol schriftuurteksten en aanhalingen uit H.H. Vaders en Iersche Heiligen, durven wij niet beslissen. Dat men met de zedekunde niet geheel en al onbekend was, blijkt uit het werk „De XII abusibus saeculi”, Over de XII misbruiken der eeuw. In 't algemeen kan men van de Ieren uit dien tijd zeggen, dat zij veel wisten, maar hun wetenschap was geen ordelijk geheel. Eigenlijke wijsbegeerte kenden ze niet, maar te pas en te onpas gebruikten ze syllogismen of sluitredens en daarmee was hun philosophie ten einde.

Zooals wij uit 't voorgaande kunnen opmaken, was de wetenschappelijke opleiding van onzen Heilige voor dien tijd voortreffelijk. Terwijl op het vasteland van Europa de studie in verval geraakt was en men een tijdvak beleefde, dat ernstige geschiedschrijvers (nochtans niet zonder overdrijving) den naam van „barbaarsch” durven geven, genoot S. Willibrord het voorrecht te midden van heilige en geleerde monniken zich te mogen voorbereiden tot de heilige Wijdingen.

Zooals wij reeds zagen, ontving onze Heilige te Ripon de kerkelijke tonsura of kruinschering. Misschien werden hem daar ook reeds de mindere orden toegediend, ofschoon wij met meer waarschijnlijkheid aannemen, dat hij deze te Rathmelsigi ontving, wijl de „Canones Hibernenses” den leeftijd van 20 jaren eischen voor het lectoraat en Willibrord op dien leeftijd naar Ierland trok. Er bestonden in dien tijd in de Kerk, zoo men de Bisschopswijding mede rekent, negen graden, in overeenstemming met de negen koren der engelen. Het diaconaat, priesterschap en episcopaat noemde men de groote of meerdere, de overige de mindere Orden. Deze mindere Orden, waarschijnlijk van kerkelijke instelling, konden met verlof des Pausen door een priester worden toegediend; de gewone bedienaar echter was de bisschop of voor het lectoraat, althans na het 2de Concilie van Nicea (787), de abt. De wijdingen hadden gewoonlijk plaats op de Quatertemper-Zaterdag en op den Zaterdag vóór Zondag „Laetare”, en wel in den avond, soms des nachts, zoodat de wijding Zaterdag begon en des Zondags eindigde. ⁽¹⁾ Dit was een Apostolisch gebruik.

¹⁾ S. Leo. *Ep.* 10. „Die sabbati vespere, quod lucescit in prima Sabbathi vel ipso die Dominico” en *Ep.* 84 *ad Marcianum Augustum*: „traditionis apostolicae. Bij Martène. *De antiquis Ecclesiae ritibus*. Lib. 1. cap. VIII. art. IV.

Dat men in Ierland weinig of niet afweek van den Romeinschen ritus in dien tijd, hebben verschillende geleerden genoegzaam aangetoond ⁽¹⁾ en zoo er ook al verschil mocht hebben bestaan, was dit zeker niet het geval in Willibrords omgeving, evenals hij zelf doordrongen van den geest der Roomsche Kerk.

Indien het waar is, wat sommige schrijvers leeren, ⁽²⁾, dat nl. de H. Egbert niet slechts gewoon priester, maar bisschop was, dan heeft deze ongetwijfeld aan S. Willibrord de H.H. Wijdin-gen toegediend. De eerste der Mindere Orden was het ostiariaat, waardoor onze Heilige werd gewijd tot ostiarius of deurbe-waarder. Nadat de bisschop op de gebruikelijke wijze de H. Mis was begonnen, keerde hij na de lezing der eerste les, van den Epistelkant terug en zette zich op een zetel in het midden des altaars. Van te voren was onze Heilige door den aartsdiaken onderwezen in datgene, wat zijn nieuwe bediening van hem zou vorderen. Eveneens had hij een soort examen ondergaan naar zijn levensgedrag en naar de wetenschap, welke in zekeren graad van de bedienaren des heilighdoms vereischt werd. Na den oproep van den aartsdiaken nu, naderde S. Willibrord tot den bisschop en ontving uit diens handen de sleutels der der kerk met de woorden: „Gedraag U zoo, dat Gij aan God rekenschap zult kunnen geven van alles, wat door deze sleutels wordt afgesloten.” Daarna geleidde de aartsdiaken den heiligen wijdeling naar de kerkdeur, die hij opende en sloot, een vooraf-beelding van hetgeen S. Willibrord eens zou verrichten aan „het onzichtbare huis Gods, dat is de harten der geloovigen,” die hij voor God zou openen en voor den duivel zou afsluiten.

In dien tijd werden de mindere Orden nog toegediend met tusschenruimten, die soms meerdere jaren besloegen. Na het ostiariaat ontving Willibrord de tweede wijding, van cantor nl. of zanger, ook wel psalmist genoemd. Deze mindere Orde, die tot ongeveer 1400 in de Kerk bleef bestaan, kon worden toe-gediend door een gewoon priester, die den wijdeling het officie om te zingen in de kerk oplegde met de woorden: „Geef acht met het hart te gelooven, wat gij met den mond zingt en wat gij van harte gelooft, door uw werken te bevestigen.”

Behalve om de psalmen te zingen, ontving Willibrord, bij de

---

¹⁾ Dom Cabrol, Dom Gougaud, G. Morin.

²⁾ Bollandisten, Alcuinus, Plummer e. a.

wijding nl. van het lectoraat, de macht en den plicht in de kerk de H. Schrift te lezen, wat vooral onder de Getijden plaats had. De abt of de bisschop, die de wijding verrichtte, reikte den lectorandus het boek over, waaruit gelezen moest worden, zeggende: „Ontvang dit en wees verkondiger van Gods woord. Zoo gij uw bediening getrouw en met nut vervuld zult hebben, verkrijgt gij aandeel in de vergelding dergenen, die het woord Gods bediend hebben. U kiezen uwe broeders uit, om lezer te zijn in het huis van uwen God en opdat gij uw bediening zoudt erkennen en ze vervullen: God is bij machte om de genade in U te vermeerderen.” (1) Na een kort gebed en den zegen van den bisschop of den abt, las onze Heilige een gedeelte van het woord Gods, dat hij eens zou prediken aan de nog heidensche Friezen.

Door de wijding tot exorcist of bezweerder ontving Willibrord de macht den invloed van den boozen vijand af te weren of te vernietigen. Krachtens die macht, nu ontvangen, krachtens die bediening, nu hem toevertrouwd, en met de hulp der genade, bij deze wijding hem geschonken, zou hij strijd leveren aan den Satan, die in ons vaderland te dien tijde een uitgebreiden eeredienst genoot. Om deze genade overvloedig op onzen Heilige te doen nederdalen, bad de bisschop het volgend gebed: „Heilige Heer, Almachtige Vader, eeuwige God, gewaardig. U dezen Uwen dienaar tot de bediening van exorcist te zegenen” — hier maakte de kerkvorst het teeken des kruises over hem en ging dan verder: — „opdat hij door de oplegging der handen en de woorden zijns monds, macht en gebied hebbe tot beteugeling der onzuivere geesten, opdat hij een waardig geneesmeester moge zijn in uwe Kerk, gesterkt door de gave der genezing en door een hemelsche macht.” Later zullen wij zien, hoe dit gebed der H. Kerk in Willibrord verhooring vond: hij beteugelde de duivelen, genas zoowel de lichamelijk als de geestelijk-zieken en toonde in zijn menigvuldige wonderwerken een hemelsche macht.

Voor hij de volgende wijdingen ontving, moest Willibrord waarschijnlijk enkele jaren wachten. Hij bracht dien tijd door, zooals wij reeds zagen, met studie en gebed en wellicht ook

---

1) Uit *Pontificale van S. Egbert van York* ± 800 bij E. Martène l. c. art. XI.

met arbeid op het land, waar de monniken steeds bezig waren met ploegen of zaaien of oogsten, met dorschen en malen en de andere plichten van een landman.

Wat was er intusschen met Wilfried gebeurd? Zijn reisgezel en levensbeschrijver Eddius Stephanus verhaalt 't ongeveer aldus: „Onze heilige bisschop kwam, zooals hij het wenschte, met eenen matigen westenwind, die onze schepen oostwaarts dreef, bij het volk der Friezen aan en werd daar, ofschoon het nog heidenen waren, door hun koning Algis of Adgisl met alle eer ontvangen.” ⁽¹⁾

Het was in den winter van 678—679, maar ondanks het gure weder predikte de Heilige dagelijks in de open lucht en bekeerde, volgens Beda, duizenden Friezen, aan wie hij het H. Doopsel toediende. Misschien was ook koning Adgisl onder dit getal. Zijn welwillendheid ten opzichte van Wilfried blijkt althans uit het volgend voorval.

Theoderik III, koning van Neustrië en diens hofmeier Ebroïn waren evenals de koning van Northumbrië op Wilfried vertoornd. Toen zij nu hoorden, dat Wilfried op reis naar Rome te Wiltaburg, het latere Utrecht, vertoefde, zond Ebroïn boden tot koning Adgisl, met het verzoek den Bisschop om te brengen of gevangen te nemen. Met verontwaardiging las Adgisl den brief aan de pelgrims voor en wierp hem daarna voor aller oogen in het vuur, waaromheen zij gezeten waren, zeggende: „Boodschap uwen meester, wat gij gezien hebt en voeg erbij dat ik gezegd heb: Zoo moge de Schepper vernietigen het rijk en het leven van degenen, die hun eed breken en verraders zijn hunner vrienden.” Dit voorval teekent tevens den afkeer, die er bestond tusschen Friezen en Franken, een reden, waarom de Frankische missionarissen in ons land weinig vorderden met de verbreiding des geloofs onder de Friezen. Daarbij kwam nog het verschil in taal, dat tusschen Wilfried en de Friezen zoo goed als niet bestond, daar Friezen en Angelsaksen tot één taalstam behoorden. Te gewilliger nog luisterde men naar Wilfrieds prediking, wijl dat jaar zeer rijk was aan vruchten en ook de vischvangst overvloediger was dan andere jaren, hetgeen men toeschreef aan den nieuwen God, dien Wilfried hun verkondigde. Maar de heilige moest, hoe ongaarne ook, Friesland, onder welken

---

¹⁾ Bij Mabillon, *Acta Sanctorum O. S. B. Saec^o IV. P. 1*, blz. 671.

naam toen ongeveer geheel ons land boven de Maas verstaan werd, verlaten, om het doel zijner reis, Rome te bereiken. Hij trok in de lente van 679 door Austrasië, het oostelijk gedeelte van het tegenwoordig Frankrijk, naar Lombardije en vandaar naar de stad van Sint-Petrus, waar diens opvolger Paus Agatho zetelde als hoofd der Kerk. Door een vergadering van vijftig bisschoppen en priesters met den Paus als voorzitter werd Wilfrieds zaak onderzocht. Hij werd in zijn waardigheid hersteld, maar aan den aartsbisschop Theodorus werd het recht toegekend mede-bisschoppen te kiezen, die Wilfried in 't bestuur van zijn, werkelijk te groot bisdom, zouden bijstaan.

In Northumbrië teruggekeerd, toonde hij aan koning Egfried, die hem van zijn zetel beroofd had, het besluit van den Paus, mede-onderteevend door alle bisschoppen van het concilie. De koning beriep een vergadering zijner edelen en priesters, las hun het decreet des Pausen voor en — men verweet den Heilige dit stuk voor geld verkregen te hebben. God wilde Wilfried door het lijden groot maken: de koning liet hem in de gevangenis werpen en streng bewaken. Eindelijk hieruit verlost, bracht hij vijf jaren in vrijwillige ballingschap door en bekeerde de Zuid-Saksen (681—686).

In dien tijd ontving waarschijnlijk onze H. Willibrord twee wijdingen, nl. die van acolythus en van sub-diaken, mogelijk werd hij ook al reeds diaken gewijd. De wijdingen verschilden niet veel van de tegenwoordige plechtigheden. Alleen bij de wijding tot acolythus ontving hij den kandelaar met eene kaars en een ledige ampul uit de hand van den aartsdiaken, terwijl de bisschop de woorden uitsprak: „Ontvang den kandelaar met de kaars en wees verbonden tot het aansteken der kerklichten, in den naam des Heeren” en verder: „Ontvang de ampulle om wijn en water aan te brengen voor het H. Sacrament van Christus' Bloed, in den naam des Heeren.” Misschien was het toen ook nog het gebruik, dat de bisschop den wijdeling een zakje overreikte, dienende voor de overbrenging der H. Eucharistie. De acolythus droeg nl. voor den bisschop het H. Sacrament uit naar het altaar, waar de H. Mis zou worden opgedragen. Daar gekomen werd het zakje geopend en aanbad de bisschop het Allerheiligste. Na de H. Mis bracht de acolyth het geconsacreerde Brood aan de priesters, opdat deze het zouden breken en aan de geloovigen uitdeelen. Zoo mocht de acolythus

niet alleen wijn en water voor het H. Offer aanbrengen, maar nog nauwer stond hij in betrekking tot de H. Eucharistie, Die het middelpunt is der wijdingen, der Kerk, het Heiligste der wereld.

Bij het ontvangen van het sub-diakonaat ontving St. Willibrord kelk en pateen uit de handen des bisschops. „Zie toe,” zoo klonk het uit diens mond, „welke bediening U gegeven wordt; daarom vermaan ik U, gedraag U zoo, dat gij Gode moogt behagen.” God alleen weet, hoezeer Willibrord Hem ten allen tijde behaagd heeft, en daarom is het gebed van den wijdenden bisschop in hem vervuld: hij heeft „de belooning mogen erlangen, die voor de Heiligen is weggelegd.”

Gedurende vier of vijf jaren moest S. Willibrord nu het officie van sub-diaken uitoefenen en bereidde hij zich verder voor tot het grootsche levensdoel, dat de goddelijke Voorzienigheid voor hem bestemd had. Van zijn heiligen abt en bisschop Egbert ontving hij lessen in de H. Schriftuur en in de prediking van het Evangelie, maar vooral doordrong hij zich van den echt-kerkelijken geest en de verheven deugden, waarvan Egbert het voorbeeld was.

Sint Egbert had tijdens een pestziekte in 654 de gelofte afgelegd nooit meer in zijn vaderland, Engeland, terugtekeeren, zoo God hem gezondheid schonk. Zijn gebed vond verhooring, zijn offer was aangenaam aan God en nu was hij reeds dertig jaren lang in vrijwillige ballingschap en bestuurde het klooster van Rathmelsigi. De stille kloosterrust, die ook S. Willibrord volop genoot, werd echter verstoord door denzelfden oorlogszuchtigen Egfried, die Willibrords eersten leermeester zoo onrechtvaardig behandelde. In 684 landde op de kusten van Ierland een woeste bende soldaten, die, om redenen ons onbekend, het geheele eiland verwoestten, zonder zelfs de heilige kloosters te sparen, waar de Angelsaksische jongelingen zich oefenden in wetenschap en deugd. De arme Ieren verdedigden zich tevergeefs, zij moesten hun goederen overgeven aan de Engelsche plundersaars, hun leven werd ternauwernood gespaard: en dat leven is het eenige, wat de overwinnaar hun behouden liet — behalve hun groot geloof en Gods vertrouwen. „L'histoire se repète”: hier begint de onderdrukking van Ierland door Brittannië en nu, na meer dan duizend jaren, staat nog altijd het sterkere Albion vijandig tegenover het geloovige heldenvolk van Ierland, zoo groot in zijn lijden.

Werd Rathmelsigi door de indringers ook verbrand, of was men tevreden met een plundering? Misschien ontzag men het klooster ter wille van S. Egbert, die in Engeland en in Ierland bij geheel het volk in hoog aanzien stond om zijn heilig leven en groote geleerdheid. Hij smeekte den koning het volk te sparen, dat zijn toorn op geen enkele wijze verdiend had; doch tevergeefs. De plundering hield aan en de overwonnenen baden van den hemel gerechte wraak af over hun beul, koning Egfried. Die gezegd heeft: „Mij de wraak!” en Die den loop der geschiedenis regelt en alles bestuurt naar Zijn wijze plannen, Hij brak voor immer de macht van den trotschen Egfried in een nederlaag, die aan dezen zijn leger, een gedeelte van zijn rijk, ja zelfs het leven kostte.

Den 20sten Mei 685 werd Egfrieds leger geheel verslagen door de Picten, Schotten en de bewoners der Hooglanden en van dien dag begon Northumbrië's glorie te verbleeken. God had Zijn Heiligen Wilfried, Egbert, Willibrord en allen, die zuchtten om de verdrukking der rechtvaardigen, schitterend gewroken.

De aartsbisschop Theodorus zag zijn ongelijk tegenover Wilfried in: hij begreep, dat ook hem de dood wachtte en indien deze hem overviel voor zijn verzoening met den Heilige, dat al zijn goede werken tevergeefs zouden zijn. In 686 werd dan ook aan Wilfried zijn bisdom York en zijn abdijen van Hexham Ripon teruggeschonken. Men begrijpt de vreugde, die Willibrord en de andere trouwe monniken vervulde bij het vernemen dezer blijde gebeurtenis. In grooten getale keerden zij tot Wilfried terug. ⁽¹⁾ Niet onwaarschijnlijk dunkt het ons, dat Willibrord toen zijn geliefden leermeester is gaan bezoeken en van hem den toestand heeft vernomen, waarin onze voorouders zich bevonden. Van Wilfried moet de eerste stoot zijn uitgegaan, die in Ierland en Engeland zooveel begeestering wekte voor de missie onder de Friezen. Wie was er trouwens beter bekend met het volk en zijn zeden, met de gevaren en behoeften van het missionarisleven dan Wilfried en zijn gezellen, die er een geheelen winter gepredikt hadden? Willibrord schijnt toen wederom naar Ierland te zijn teruggekeerd en aan zijn leermeester, den H. Egbert, alles verhaald te hebben. wat hij van

---

¹⁾ Eddius cap. 43. Eadmer, *Vita S. Wilfridi*. cap. 21.

Wilfried vernomen had omtrent Friesland en zijn bewoners.

Of Sint Willibrord de wijding tot diaken en tot priester uit handen van Sint Wilfried ontving, of van den H. Egbert, daarover zijn de geschiedschrijvers het niet eens. Wij meenen, dat deze twee hoogere waardigheden hem zijn verleend door den H. Egbert. ⁽¹⁾ Door de handoplegging en het gebed van den opvolger der Apostelen werd aan Willibrord dezelfde macht verleend, die den H. Stephanus en zijn gezellen werd geschonken door de Apostelen: hij werd gewijd tot diaken en ontving als teeken zijner uitverkiezing de stoel. Deze droeg hij om den linker schouder, tot aan zijn priesterwijding, volgens het gebruik dier tijden, dag en nacht, opdat hij steeds zou indachtig zijn het zachte en lichte juk des Heeren, dat hij op zich had genomen. Waarschijnlijk werden Willibrords handen ook gezalfd met olie en chrisma, zooals in de Engelsche Kerk toen gebruikelijk was.

Eindelijk was de dag aangebroken, waarop onze Heilige, na den voorgeschreven leeftijd van dertig jaren bereikt te hebben, de wonderbare macht zou ontvangen van het H. Priesterschap. Het was op een Zaterdag tegen het vallen van den avond. In de mystieke kloosterkerk van Rathmelsigi hing eenzelfde stilte als den laatsten avond vóór Jezus' lijden in de zaal te Jerusalem. Op het altaar zetelde Sint Egbert, rondom hem stonden enkele priesters, omhangen met de witte stola. Willibrord ligt voor hem neergeknield en luistert naar de vermaningen, die de bisschop in naam der Kerk hem geeft: „Met groote vrees, mijn broeder, moet gij deze bediening ontvangen; hemelsche wijsheid, zuivere zeden en volmaakte onderhouding der geboden moet u daartoe geschikt maken.” De goedkeuring zijner medebroeders was hem geschonken, allen erkenden hem als het Priesterschap, dat onder de monniken toentertijd zelden werd verleend, ten volle waardig. Allen wisten, dat Willibrord den wensch van zijn heiligen abt zou vervullen: „Uwe leering zij een geestelijk geneesmiddel voor het volk Gods; de geur uws levens zij de verkwikking van Christus' Kerk; moogt gij zóó door prediking en door uw

---

¹⁾ Aldus o. a. P. Alb. Thijm. „*De H. Willibrordus*”, blz. 94. — Amsterdam—Brussel, 1861. Anders Van Etten. *Leven van den H. Willibrord*. blz. 53 — Rotterdam 1881.

voorbeeld het huis van God, dat is Zijn kinderen, stichten.”

Na de voorspraak te hebben ingeroepen der Heiligen, knielt Willibrord voor den bisschop neder op de trede van het altaar. Sint Egbert staat op van zijn zetel en, terwijl de priesters zich naast hem scharen, wordt het stil. Dan legt de bisschop zijn beide handen op het hoofd van den wijdeling en zonder spreken strekken de priesters hunne handen uit naast die van den kerkvorst. En wat er dan geschiedt — slechts hij, die het ondervonden heeft, weet het; „expertus potest credere”. Het volmaakt te beschrijven kan geen mensch, slechts God zou het kunnen. De Heilige Geest daalt neder over Sint Willibrord: nu is hij priester, zijn ideaal is bereikt — gedeeltelijk althans, want hij verlangt zich geheel te geven aan Hem en aan den minste der Zijnen.

Hij ontvangt dan de stoel, zinnebeeld van het juk des Heeren, onder de woorden des bisschops: „De Heer omgeve uw hals met de stoel van gerechtigheid en de Heer zuivere uw geest van alle bederf der zonde.” Daarna bekleedt S. Egbert onzen Heilige met het kasuifel, zeggende: „De Heer doe u aan het kleed des heils en plaatse op uw hoofd de kroon der vreugde.” Dan volgen dank- en smeekgebeden elkander op in heerlijken jubel, totdat de bisschop weder plaats neemt op zijn zetel, om de handen van den wijdeling te zalven met olie en chrisma. „Zegen, Heer, en heilig deze handen van Uw priester Willibrord, om de offers te consecreren, die voor de zonden en nalatigheden des volks worden opgedragen, en om het overige te zegenen, wat voor het gebruik des volks noodzakelijk is; en verleen, smeeke wij U, dat al wat zij zegenen, ook gezegend worde en al wat zij heiligen, ook geheilgd worde, Verlosser der wereld, die leeft en heerscht.” Met chrisma maakt nu de bisschop over Willibrords handen het teeken des kruises en smeekt opnieuw, dat God ze moge zegenen, wijden en heiligen. Terwijl S. Willibrord een weinig het hoofd buigt, stort Egbert er de heilige olie over uit, zeggende: „Uw hoofd worde gezalfd en gewijd door den zegen des hemels in het H. Priesterschap, in den naam des Vaders en des Zoons en des H. Geestes. Amen. Vrede zij u.” De gelukzalige priester antwoordt: „En met uwen geest.” Nu zet de bisschop de H. Mis voort. Onze Heilige ontvangt van den bisschop na diens H. Communie het geconsacreerde Brood, waarvan hij een

gedeelte nuttigt, om het overige te bewaren en er gedurende acht, misschien wel veertig dagen, ter herinnering aan Jezus' leven op aarde na Zijn Verrijzenis, van te nuttigen. Uit de kelk, die de diaken der H. Mis hem aanbiedt, drinkt Willibrord het H. Bloed, den Liefdewijn der maagdelijke zielen. ⁽¹⁾

Had de Heilige door zijn kloostergeloften zich geheel weggeschonken aan Christus, in de priesterwijding schonk hij zich zelf òm Christus aan de zielen. Nu was in hem het woord bewaarheid van den profeet Isaïas: „De geest des Heeren is op mij, omdat Hij mij gezalfd heeft” en weldra zou hij dit woord verder op zich kunnen toepassen: „Om aan armen het Evangelie te verkondigen, heeft Hij mij gezonden” (Is. 61: 1. — Luc. 4: 18). Want God had in Zijn aanbiddelijke raadsbesluiten vastgesteld, dat Willibrord de Apostel der Friezen zou worden.

Zien wij dan in het volgende hoofdstuk, hoe de goddelijke Voorzienigheid de gebeurtenissen leidde, om onzen Heilige te maken tot onzen Vader in het geloof,

---

¹⁾ Men zal opmerken, dat de priesterwijding, wat het wezen betreft, dezelfde, doch ten opzichte van bijkomstigheden anders was dan tegenwoordig. Voor bovenstaande beschrijving heb ik voornamelijk gebruikt E. Martène. *De antiquis Ecclesiae ritibus*. — Rotomagi. — 1700. Liber I. Cap. VIII. art. IX en art. XI. Hetzelfde werk heb ik gebruikt voor andere liturgische bijzonderheden.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Sint Willibrord wordt missionaris.

Toestand van ons land op het einde der zevende eeuw.

De H. Wilfried had, zooals wij reeds zagen, eenigen tijd met vrucht onder de Friezen gearbeid, doch daar het doel zijner reis Rome was, moest hij ons vaderland verlaten. Wie zou echter de priesterlijke bediening in zijn plaats hier uitoefenen? Na rijp beraad besloot Wilfried bij koning Dagobert II, die door zijn toedoen op den troon van Austrasië was hersteld, om priesters te vragen voor de friesche Christenen. Deze beloofde hem, hiervoor zorg te dragen, en Wilfried zette zijn reis naar Rome voort, overtuigd, dat het door hem behaalde succes niet zou verloren gaan. De mensch echter wikt en God beschikt: want nog geen jaar ging voorbij, of koning Dagobert werd vermoord en ook de Friesche koning Adgisl overleed. Zijn opvolger was Radboud, een woest en hartstochtelijk vorst, die zoowel de Franken als hun godsdienst haatte en verafschuwde. Van geestelijke hulp verstoken, vielen de meeste Christenen helaas af en slechts enkele overblijfselen bleven onder hen getuigen van 't vroegere geloof, zooals afgebrokkelde steenen eener ruïne herinneren aan vroegere schoonheid.

Zoo werd de jonge lente, die een schoonen zomer beloofde, eensklaps verstoord door gure Aprilvlagen, die aan de reeds groenende gewassen een bijna onherstelbare schade toebrachten. Toch was Wilfrieds prediking niet geheel nutteloos geweest. Wel waren de vruchten grootendeels verloren gegaan, maar Wilfried had het land leeren kennen en gezien, dat er onder gunstiger omstandigheden veel zielen konden gewonnen worden. Als er slechts priesters waren, edelmoedige en volhardende zielen! Van uit Rome teruggekeerd, waar hij zeker den Paus ook had gesproken over de toekomst der Friesche landen, verhaalde hij aan vrienden en bekenden al zijn lotgevallen en

wist hij begeestering te wekken voor de bekeering van Friesland.

Ook de H. Egbert meende de stem van den Heer des oogstes te vernemen, die hem naar Friesland riep. En aanstonds was hij bereid te gaan. Reeds had hij zijn gezellen uitgekozen, flinke, forsche mannen, die het zwaard van Gods woord konden voeren als moedige krijgers. Vol werklust waren zij en kennis ontbrak hun niet. Reeds waren kleederen en boeken en spijzen verpakt en lagen de schepen gereed. Sint Willibrord voelde zijn hart bonzen, maar de gehoorzaamheid had hem niet gekozen; anderen mochten gaan, hij niet. Geen wonder, dat de droefheid zijn gevoelig hart trachtte binnen te sluipen, maar hij troostte zich met de gedachte, dat gehoorzaamheid grooter is dan offerande. En kon hij niet bidden voor de bekeering dier volken? „Bidt den Heer des oogstes,” stond er geschreven, „dat Hij werklieden zende in Zijnen oogst” (Luc. 10: 2). Nog geeft hij alle hoop niet op: Gods wil kon zijn, hem later eerst te roepen. Niet de mensch kiest God, maar God kiest den mensch uit en als Hij het huis niet bouwt, dan werken de bouwlieden vergeefs. Dit bleek al spoedig overduidelijk.

Op een der dagen, vóór Egbert zou vertrekken, komt aan de kloosterpoort te Rathmelsigi een onbekende monnik. Hij vraagt den abt te spreken en voor dezen gebracht, verhaalt hij Sint Egbert een verschijning van den overleden abt Boisil. „Ik ben gekomen,” zoo had deze gezegd, „om aan Egbert het antwoord te brengen van onzen Verlosser.” Vol verwondering en belangstelling vraagt de abt, wat Boisil dan wel gezegd had. En de onbekende monnik antwoordt: „Dit zijn de woorden van Boisil, welke hij mij oplegde bekend te maken: „Zeg hem, dat hij de reis, die hij wil aanvaarden, niet kan volvoeren: want het is Gods wil, dat hij de kloosters van Columba onderrichte.” Egbert ontstelde, doch zich bedenkend, legde hij den vreemdeling het stilzwijgen op. Deze vertrok en Sint Egbert ging voort met zijn voorbereidselen te maken voor de reis. Enkele dagen later komt de onbekende terug en herhaalt zijn vermaning. Doch de Heilige gelooft niets van de verhaalde verschijning. Hij steekt in zee en nog niet ver is hij van de kust verwijderd, of een onweer breekt los. De lichte schepen worden door den storm ontredderd, een gedeelte der

lading wordt de buit der golven. Nu erkent Egbert Gods wil en met zijn zwaar gehavende schepen keert hij terug naar zijn abdij.

Een zijner gezellen, een man van sterke wilskracht en heldhaftige wereldverzaking, gaf den moed niet op. Wigbert stijgt op nieuw in het schip en geheel alleen stevent hij naar de kusten van ons vaderland, waar hij behouden aankomt. Gedurende twee jaren ongeveer doorkruist de moedige Ier nu het heidensche Friesland, doch zonder veel vrucht, want Radboud werkt hem tegen en de Friezen blijven onverschillig voor zijn woord. Hierbij komt nog, dat hij de taal van het land niet machtig is. Het Friesch toch, ofschoon verwant met de taal van Angelen en Saksen, verschilde zeer veel van het Keltisch of Gaëlish, dat in Ierland gesproken werd.

Hij keerde dan naar Ierland terug, waar hij in boete en stilzwijgendheid de rest zijns levens doorbracht, zijn medebroeders stichtend door zijn heilig leven.

Willibrord had aldus verscheidene pogingen zien mislukken. De oorzaken ervan kende hij. Uit hetgeen hij van Egbert en Wigbert vernam, besloot hij, dat het werk door Sint Wilfried begonnen, toch moest worden doorgezet of beter, opnieuw aangevat. De taal van het volk was hij vrij wel meester; zij kwam overeen met het Angelsaksisch, dat hij als kind en jongeling steeds had gesproken. Hij had een vurig verlangen, om den heidenen het Evangelie te prediken. Jarenlang had hij in zich den geest van opoffering en zelfverloochening aangekweekt. De liefde van Christus drong hem. Een krachtig hulpmiddel om hieraan te voldoen, was zijn aangeboren reislust. De natuur zou dus het werk der genade ondersteunen: en waar natuur en genade samenwerken, is de meeste kans van slagen. Bovendien was het niet de wensch des Pausen? Men zal moeilijk kunnen loochenen, dat de Paus van de mislukte zendingen kennis droeg. Want, zooals P. Alberdingk Thijm zegt, „Rome stond niet alleen in gedurige briefwisseling met Engeland en Ierland, maar het is bovendien een bewezen zaak, dat aan den Paus de reizen en tochten der voornaamste Evangeliepredikers volkomen bekend waren... De Pausen onderhielden door brieven, en vooral door gezanten, eene voortdurende gedachtenwisseling met de bisschoppen en de hoofden ook der afgelegenste kloosters.”⁽¹⁾

---

¹⁾ P. Alb. Thijm. *Willibr.* blz. 94-95.

Ook Willibrord bood zich nu aan om naar Friesland te vertrekken. Zijn abt willigde het verzoek in. Dit was een der schoonste dagen zijns levens; het ideaal, waarnaar hij zoo lang gestreefd had, zou zich nu eindelijk verwerkelijken. Van ganscher harte dankte hij God, Die eindelijk tot hem het lang-verwachte woord had gesproken: „Ga, ook gij, in Mijnen wijngaard!” Nu was het zaak zich enkele gezellen uit te kiezen. Wel meenden vele monniken, dat de geschikte tijd voor Frieslands bekeering nog niet gekomen was, doch Willibrord liet zich niet van zijn voorgenomen plannen terughouden. Ook hij zag moeilijkheden, maar hij achtte ze niet onoverkomelijk. Enkele vurige monniken sloten zich bij hem aan.⁽¹⁾ Willibrord werd door den abt aangesteld als hun overste, aan wien zij hadden te gehoorzamen als aan den abt zelf.

Met den zegen van Sint Egbert vertrokken de missionarissen naar Engeland. Hier voegden zich nog enkele monniken bij hen, zoodat zij nu twaalf in getal waren. Kon onze Heilige echter wel vertrekken, zonder eerst zijn geliefden leermeester, Sint Wilfried, gegroet te hebben? Van hem ontving hij, behalve wijze raadgevingen, verschillende nuttige zaken, die hem bij de prediking van het Evangelie zeer veel van dienst konden zijn.

Aan de monding van den Humber lag het lange, smalle vaartuig, licht-gebouwd en met leder beslagen, deinend op de grijze golven. In lederen zakken bracht men de boeken, kelken en verdere benodigheden aan. Voorts werden het draagbaar altaar, kerkelijke gewaden, Miswijn en een zekere hoeveelheid voedsel ingeladen. Door hun broeders vergezeld, begaven onze apostelen zich naar het schip. Hartelijk was het afscheid, oprecht de vredeskus, dien zij elkander gaven. Dan werd het zeil geheschen, de riemen sloegen in het water en langzaam gleed de hooge voorsteeven zeewaarts. Weldra bereikte het lichte vaartuig de breede Noordzee; de kust, waarnaar zij nog een laatst vaarwel zonden, werd vager en vager, totdat de missionarissen alleen de blauwe luchten boven zich en de grijze zee rondom zich zagen. Nu konden zij met Petrus uitroepen: „Zie,

---

¹⁾ Hun namen zijn niet met zekerheid bekend. Men noemt vooral S. Adelbert en S. Suitbert; ook Werenfried en Engelmond. Beda noemt ook twee gebroeders, Ewald geheeten. Of zij reisgezellen van Willibrord waren, is niet duidelijk. Men verwacht vaak de latere medewerkers van Willibrord met zijn reisgenooten.

Heer, wij hebben alles verlaten en zijn U gevolgd!" Want God was het toch, die tot hen gesproken had: „Komt naar het land, dat Ik u toonen zal."

De lage landen langs de zee werden destijds bewoond door drie groote volksstammen: Friezen, Saksen en Franken. De Friezen woonden langs de geheele zeekust vanaf de Schelde tot aan de Elbe, zoodat zij zich uitstrekten over het tegenwoordige Zeeland, Holland, Utrecht, Friesland en Groningen. In het Oosten des lands woonden de Saksers, het Zuiden werd bevolkt door de Franken. Het tegenwoordige Brabant en Limburg, toen Toxandrië geheeten, was geheel in de macht der Franken, die ook Gallië en België bewoonden en een gedeelte van Duitschland. Het Frankisch gebied was verdeeld in twee koninkrijken: Austrasië of Oost-Frankrijk en Neustrasië, dat het Westelijk gedeelte omvatte. Deze beide rijken voerden dikwijls onderling oorlog. In 687 echter wist Pepijn van Herstal, de „hofmeier" van Austrasië, beide landen te vereenigen tot één koninkrijk.

De Frankische koningen uit het Merovingische stamhuis, waren toentertijd meest onbeduidende personen, die in allerlei genietingen den tijd doorbrachten en zich aan de regeering niets lieten gelegen liggen. De eigenlijke regeerders waren de z.g. „hofmeiers". Oorspronkelijk opzichters over de koninklijke hoeven en dienaren, kregen zij langzamerhand veel invloed, ook aan het hof, en werden weldra naast en boven den adel gesteld. Zij werden de aanvoerders van het leger en bestuurden tijdens de minderjarigheid van den vorst het land. Als eerste staatsdienaar wisten zij hun macht steeds uit te breiden, zoodat de zwakke vorst slechts in naam, de hofmeier metterdaad koning was. Bij Willibrords komst bestuurdde Pepijn van Herstal het groote Frankische rijk, terwijl een zekere Theoderic, de derde van dien naam, den koningstitel voerde.

Over Friesland regeerde in die jaren de oorlogzuchtige Radboud. Voortdurend viel hij het Frankische gebied van de Noordzijde aan. Waar thans de Betuwe ligt, toen Teisterbant geheeten, was gewoonlijk het ontmoetingspunt der oorlogvoerende partijen. Nu eens was deze streek in de macht der Friezen, dan weder in die der Franken. Ook dezen streefden er immer naar hun gebied uit te breiden, maar zij vonden in de Friezen, die boven alles hun vrijheid liefhadden, geduchte tegenstanders.

Wel waren de Friezen kortelings verslagen en dwong men hen een jaarlijksche schatting te betalen; wel ontnamen de Franken Radboud den koningstitel en stonden hem slechts toe, zich hertog te noemen, doch zij konden zich er niet op beroemen, de Friezen in den eigenlijken zin des woords onderworpen te hebben. Zij bleven vrije Friezen en vijanden der Franken.

Deze vijandschap was een *groot beletsel* voor de invoering van het christendom. „Koning Radboud I toch begreep, dat de prediking des Evangelies eene zeer sterke politieke betekenis had en dit hield de Friezen van het vertrouwen op de geloofsverkondigers terug, zelfs al waren die [zooals Willibrord] ook niet bepaald door de Franken gezonden.” (1) En die vooringenomenheid tegen het christendom, is zeer verklaarbaar. Immers, zooals Royaards opmerkt, „kwam het Christendom hun voor, niet zoozeer als een *nieuwe* Godsdienst, maar als de *Godsdienst der vijanden*, die hen zochten ten onder te brengen.” (2) In 't algemeen was trouwens bij de heidensche volken godsdienst en nationaliteit één en afstand doen van den ouden godsdienst was verzaken aan zijn nationaliteit, en dus aan zijn vrijheid.

Dit juist wilden zij tot allen prijs voorkomen, want evenals de overige Germaansche stammen waren zij boven alles gehecht aan hun vrijheid en om deze te verdedigen, sloten zij zich niet zelden aan bij naburige stammen, vooral bij de Saksen.

Een tweede beletsel, dat Willibrord zou aantreffen, was de gehechtheid der Friezen aan hun vaderlandschen godsdienst, of juister nog aan den plaatselijken godendienst, die zich groepeerde om een woud, bron of meer. Men moet wel bedenken, dat de Friezen bij Willibrords komst geen zwervend volk meer waren, doch dat zij reeds eeuwen den grond in bezit hadden, die zij nu bewoonden. Zij toch, waren niet begrepen geweest in de groote Europeesche volksverhuizing der vierde en vijfde eeuw, die Franken, Allemannen, Gothen, Bourgondiërs aanvoerden. . . . Zij mogen nog ruw en onbeschaafd en weinig maatschappelijk gevormd gebleven zijn, vooral door gemis van omgang met anderen, toch waren zij reeds sedert

---

1) P. Alb. Thijm. t. a. p. blz. 48.

2) Rooyaards. „*Geschiedenis der invoering en vestiging van het Christendom in Nederland.*” blz. 144 Utrecht. 1844.

eeuwen gezetene volken op dezen grond. Daar hadden zij voor eeuwen den voorvaderlijken Godsdienst overgebracht, ingeplant en ontwikkeld, juist in het tijdperk, waarin het Noord-Germaansche Heidendom eene nieuwe uitbreiding en ontwikkeling ontving. Het behoorde daar als te huis. Daaraan waren dan ook die gewijde wouden en bosschen, heuvels en hoogten, rivieren en beken, welke het vaderland opleverde, sedert eeuwen verbonden geworden. Van de vaderen was die eeredienst overgeërfd op de kinderen.”⁽¹⁾ Ziedaar met welke moeilijkheden onze Apostel te kampen zou hebben.

Om goed te begrijpen, hoe zwaar het werk was, dat Willibrord zou te verrichten hebben, moet men eenigszins het karakter kennen van den afgodendienst, dien onze Heilige had uit te roeien. Ongetwijfeld hadden Wilfried en Wigbert hem voldoende hierover ingelicht en uit de brieven van Paus Gregorius kon hij weten, op welke wijze hij den strijd moest voeren, want de regelen door den grooten Paus aan Sint Augustinus van Kasselberg voorgeschreven, golden voor alle zendelingen.

De vroegste bewoners dan van ons vaderland dienden hun goden in heilige wouden, zooals men er aantrof bij Voorschoten, Petten, Alkmaar, en ook in Friesland en Drente.

In deze wouden werden de heilige diensten verricht; te midden van ronde steenen offerde men aan de afgoden paarden, ossen, soms ook menschen, vooral krijgsgevangenen. Door den invloed echter van het Noorsche heidendom, het Odinisme, en in navolging der Romeinen en Galliërs begon men ook hier te lande tempels te bouwen. Willibrord en zijn gezellen troffen ze hier aan en veranderde enkele ervan in Christelijke kerken.

Vereerden de Friezen oorspronkelijk de godheid niet in zichtbare vormen, allengs echter ging men over tot het aanbidden van beelden, die geplaatst werden in de heilige wouden, onder den heiligen eik, later in tempels. Deze waren betrekkelijk zeldzaam, doordat de dienst der goden in de natuur bestaan bleef naast den tempeldienst.

De hoogste godheid was Wodan of Wustan, in Scandinavië Odin geheeten. „Hij was”, zegt Arend, „de almachtige, alwetende, scheppende kracht, van welke alle geluk en zegeningen, vooral de overwinning, in de oogen des Germaans het eerste

---

¹⁾ Royaards. t. a. p. blz. 143.

en hoogste aller goederen, afdaalden. Uit zijne hemelsche woning zag hij op aarde neder; op zijnen troon gezeteld, kon hij de geheele wereld overzien en hooren, wat onder de menschen geschiedde.”⁽¹⁾ Hij nam de gesneuvelden in zijne zalige verblijfplaats, in Walhalla op. Zij geloofden dus aan een almachtige, en alwetende godheid; aan een leven na den dood, aan belooning en ook aan straffen hiernamaals, want sluipmoordenaars en brekers van het eens gegeven woord worden later streng gekastijd. Op deze overblijfselen der oorspronkelijke overlevering kon Sint Willibrord verder bouwen, doch dit zou ontzettenden arbeid vragen. Immers het begrip van één God, een oneindig volmaakten geest, Schepper van hemel en aarde, was zoo goed als verloren gegaan.

Zoo was Donar of Thor de dondergod. „Westendorp meent, dat hij hier onder den naam van Stavo is gediend en dat zijn hoofdzetel te Stavoren en op Helgoland was.”⁽²⁾ Na Wodan is hij de sterkste en machtigste der goden. Hij gebiedt over wolken, stormen en regen; als hij door de lucht rijdt, klinkt in 't rond de donder en werpt hij zijn bliksemschichten tot zeven voet diep in den grond. Hem is de eik gewijd en het eikenhout doet de eeuwige vuren op zijn altaren vlammen, daar hij het vuur aan de menschen bracht tot hun gebruik. Zooals de middelste dag der week aan Wodan is toegewijd en diens naam draagt, Wodans- of Woensdag, zoo heet de vijfde dag naar Donar, Donderdag. (Engelsch Thursday, afgeleid van Thor).

De derde der voornaamste goden is Tyr, Tuisco, ook wel Dis of Tis geheeten. De Dinsdag draagt zijn naam en is hem geheiligd. Hij schonk de overwinning in den oorlog en werd daarom door onze strijdlustige voorvaderen hoog vereerd. Naast deze drie hoofdgoden ontvingen een groote menigte mindere goden en godinnen de hulde der heidensche Friezen. Zoo de Noorsche god Balder en diens zoon Forseti of Fosite. Een afgodsbeeld van dezen vond onze Heilige op een zijner prediktochten. De bronnen, tempels en bosschen, hem toegewijd, stonden in hoog aanzien.

---

¹⁾ Arend. *Algem. Geschiedenis des Vaderlands*. I. blz. 226.

²⁾ Arend. t. a. p. blz. 67. nota 1. Ook Dresselhuys. „*De provincie Zeeland enz.*” blz. 44.

De eeredienst dezer afgoden, vooral uitgeoefend op de groote volksfeesten, bestond in offeranden, gebeden, geloften en reinigingen. Aan het hoofd hiervan stonden priesters en priesteressen als tolken der goden, tovenaars en vooral waarzegsters, die geheime zaken openbaarden. Toen Willibrord onzen bodem betrad, vond hij als zijn grootste vijanden de heidensche priesters, wier bestaan afhankelijk was van het bestaan des heidendoms en die hem daarom uit alle macht tegenwerkten. Deze priesters, die een eigen stand vormden, behoorden tot de voorname familiën des lands. Zij waren verdeeld over distrikten en gehoorzaamden aan één opperpriester.

Een eigenaardige karaktertrek van het Friesche heidendom bestond nog in het bijgeloof aan allerlei half-goden, watergeesten, dwergen, aardmannetjes, kabouters, reuzen en spoken, die zeeën en meren, rivieren en moerassen, heuvels en bosschen bevolkten. Dit bijgeloof had Willibrord uit te roeien; voorzeker een zware taak, want ons volk levend aan de zee en van de zee, te midden der rivieren en meren, die hun voor een groot deel het voedsel verschaften evenals de bosschen, beschouwden deze sinds eeuwen als hun grootste weldoeners, hun goden, aan wie zij daarom buitengewone vereering schuldig waren. Vandaar een zee-vereering zooals op Walcheren, waar men Neptunus en Nehalennia vereerde. ⁽¹⁾

Dit heidendom nu had, zooals van zelf spreekt, grooten invloed op het zedelijk leven onzer voorouders. Oorspronkelijk woeste krijgslieden achtten zij moed en kracht hooger dan elke deugd; zachtmoedigheid en ootmoed waren hun onbekend. Zij waren trotsch, wraakgierig en dikwijls wreed. Gevangenen en slaven werden niet zelden den afgoden ten offer gebracht onder vreeselijke martelingen. De vrouw was bij hen de slavin van den man, niet zoozeer omdat men haar minachtte als vrouw, want de maagden en priesteressen genoten zelfs een zeker aanzien, maar meer omdat de vader heer en meester

---

¹⁾ Nehalennia, waarvan in 1647 op Walcheren verschillende afbeeldsels gevonden werden, was volgens sommigen een plaatselijke godheid van Zeeland, de beschermgodin der zeelieden op de Zeeuwsche stroomen; volgens anderen is zij de nieuwe maan, of de Romeinsche godin Ceres, of misschien wel Isis, de moedergodin der aarde. Literatuur hierover bij Arend. t. a. p. I. blz. 229. nota. „Het Germaansche karakter der godin”, zegt Dr. Jos. Schrijnen, „is boven allen twijfel verheven.” (*Nederlandsche Volkskunde*. I. Zutphen. z. j. blz. 92).

was der zijnen. Hij kon beschikken over leven en dood van vrouw en kinderen. Onmatigheid en, wat daaruit zoo dikwijls volgt, onkuishheid was bij de Friezen geen uitzondering. Voor een vat wijn verkocht de vader soms een zijner kinderen. Alleen de aanzienlijken hadden meerdere vrouwen; dit beschouwde men als een voorrecht, waardoor hun aanzien werd verhoogd. Hun huwelijksrouw wordt door Tacitus geprezen, doch aan dit getuigenis moet men niet te veel waarde hechten, daar Tacitus voor zijn wellustige landgenooten, de Romeinen, schreef, om hen te beschamen door het voorbeeld van barbaren.

Met alle recht kon Sint Willibrord zeggen, dat hij een volk te bekeeren had, dat, naar het woord van Zacharias, „in duisternis en in de schaduwen des doods gezeten was.” Toch waren er ook lichtzijden in het volkskarakter der Friezen. Gastvrijheid, rechtvaardigheid en openhartigheid stonden bij hen in eere. Vandaar dat Sint Wilfried door hen geheel niet vijandig werd ontvangen. Ook Willibrord zou als vreemdeling door de Friezen geëerd worden als hun vriend en van die gunstige gezindheid moest hij gebruik maken, om hun den waren God te prediken, Dien zij niet kenden.

Wel hadden voor Willibrords komst sommige zendelingen, vooral in het Zuiden, pogingen gedaan om het Evangelie te verkondigen en was het hun gelukt een groot aantal bekeeringen te maken, doch zij slaagden niet, zooals zij wel gewenscht hadden. Te Maastricht was een bisschopszetel gevestigd en vandaar uit werd het geloof verbreid in Luik, Limburg en Brabant, doch Zeeland, Teisterbant en het noorden van Toxandrië waren nog grootendeels heidensch. En hoe stond het in Noord-Nederland? Vóór de zevende eeuw was het Christendom hier onbekend. Mogen er al Christenen zijn geweest onder de Romeinsche soldaten, hun aantal en invloed was zeker gering. Ook is het niet bewezen, dat de omgang der Friezen met hunne zuidelijke naburen hier het Christendom bekend maakte. Men kan alzoo veilig de meening van Royaards onderschrijven, „dat men van een Christendom onder de ingezetenen geene bewijzen aantreft; en dat daarenboven in allen gevalle die sporen verdwenen zijn, toen de eigenaardige Friesche geest zich ontwikkelde in den onderlingen strijd tusschen Friezen en Franken.” (1)

---

1) Royaards. t. a. p. blz. 89 vlg.

De eerste prediking van het Evangelie hier te lande ging uit van de Franken. Sinds de vijfde en zesde eeuw waren zij Christen en vooral de vorsten waren het, die het Christendom het eerst aannamen. Door hen ondersteund, predikten bisschoppen en priesters onder de volken, die de Franken aan zich wisten te onderwerpen. Dat de Frankische vorsten soms minder godsdienstige, d. w. z. politieke, bedoelingen hierbij hadden, kan de geschiedenis niet ontkennen.

In de zevende eeuw ontbrandde de strijd tusschen Friezen en Franken heviger dan ooit te voren. Beurtelings waren zij overwinnaar en bemeesterden het eiland der Batavieren (Betuwe) en de stad Wiltaburg (Utrecht). Doch in 630 maakte Dagobert I, de vorst der Franken, den voortdurenden strijd moede, het plan de Friezen voor goed te onderwerpen. Hij trekt op met zijn legerbenden, verdrijft den vijand tot over den Rijn, verovert Wiltaburg en versterkt het als grensplaats van zijn gebied met een burcht. Van hier uit dacht hij het Frankisch gezag nog verder uit te breiden. Bij het slot bouwde hij een kapel ter eere van Sint Thomas en droeg de zorg hiervoor op aan den bisschop van Keulen, zijn vriend Kunibert, onder voorwaarde, dat deze vlijtig zou arbeiden aan de voortplanting des geloofs onder de Friezen. Doch deze voorwaarde schijnt de Keulsche bisschop niet te hebben nageleefd. ⁽¹⁾

Onder Dagoberts begunstiging predikten verder Sint Amandus, Livinus en vooral Eligius in Vlaanderen, Zeeland en in de omstreken van Breda. Doch het zaad door hen uitgestrooid onderging het lot, waarvan Christus sprak in zijn parabel: een gedeelte viel op steengrond, een ander onder de doornen, nog een ander werd opgepikt door de vogelen des hemels en het zaad, dat opwies, zou vruchten hebben voortgebracht, indien de tijd, door God voorbestemd, gekomen ware. Nu was het nog niet de geschikte tijd, door Gods raadsbesluiten vastgesteld. Nauwelijks toch was Eligius, de onvermoeide werker, gestorven (658), of God liet toe, dat het jeugdige Christendom ten onder ging en de oude godendienst voor eenigen tijd althans weer opleefde. Zoo volgt op den stervenden dag wederom de donkere

---

¹⁾ Royaards. blz. 104 vlgg. Anderen schrijven de stichting dezer kapel toe aan Dagobert II. Zie voor deze meening: Van Etten *Leven van den H. Willebrord*. Rotterdam. 1881. blz. 74. Nota.

nacht; maar wij weten, dat die nacht niet altoos duren zal, dat na de duisternis het frissche morgenrood weer door zal gloeien en 't licht zal zijn en dag.

Ook te Utrecht bleef de kleine Christenschaar niet lang bijeen. In den voortdurenden strijd werd de kapel verwoest. De herder was verdwenen, de schapen verdwaalden en kwamen om door honger en koude, of werden door de wolven verslonden. Niet anders ging het in Brabant, waar door Sint Gertrudis een kapel was gesticht ter plaatse van het tegenwoordige Geertuidenberg. Zoo was de prediking der Franken in ons vaderland mislukt. Niet uit de Franken, maar uit de Britten zou ons heil geworden.

Mocht de prediking van Wilfried en Wigbert ook al weinig vruchten hebben opgeleverd, nu echter was het uur van Gods genade gekomen en zou Hij ons vaderland de geheel onverdiende gave schenken, „de parel, waarvoor men 't al met winst verliest”, de genade van het ware geloof. Twaalf mannen had Hij zich uitverkoren, twaalf Heiligen, die zich gevormd hadden naar het beeld van Zijn ééngelboren Zoon, Wiens werk zij zouden voortzetten, namelijk door woord en voorbeeld den menschen den weg des hemels aan te wijzen. Sint Willibrord was hun overste, hun leidsman, en ofschoon jonger in jaren dan sommige hunner, deed hij voor niemand onder in heiligheid. Hij was die voorzichtige en getrouwe dienaar, dien de Heer had aangesteld over de zijnen, opdat hij hun zou voeden met het brood der goddelijke wijsheid.

ZESDE HOOFDSTUK.

Willibrords eerste werkzaamheden. Reis naar Rome.

Door de diepe voren der golvende zee zeilde het kleine schip in de richting der Friesche kusten. Er woei een flinke Westenvind. De monnik aan het roer tuurde verlangend in de blauwe verte. Reeds twee malen had hij een kraai losgelaten, naar de gewoonte der schippers, en deze was weggevlogen in oostelijke richting. Men zou dus, wanneer men zoo bleef doorzeilen, spoedig land bereiken. En inderdaad, na enkele uren werd in het Oosten een vage streep zichtbaar, die zich hoe langer, hoe duidelijker afteekende. Niet lang daarna zag men de glinsterende duinen. Daar moest de aanlegplaats zijn der schepen, die handel dreven tusschen Friesland en Britannië.

De Rijn liep destijds met drie mondingen in zee uit: een ten Noorden, in het Fliemeer, de tegenwoordige Zuiderzee; een ten Zuiden, langs de monding der Maas (Lek); een bij Katwijk, waar nu de oude Rijn zijn einde vindt. Het schip van onzen Heilige voer deze laatste monding binnen. Men wierp den zwaren ankersteen op het land en bond de touwen om een der boomen, die op den oever stonden. Toen betraden de missionarissen den lang-begeerden grond, die door hun arbeid, ja, door het bloed van sommigen hunner zou worden geheiligd. Niet ver vandaar bespeurden de monniken enkele hutten. Daarheen richtten zij nu hunne schreden, klopten er aan en vroegen gastvrijheid, die hun als vreemdelingen niet werd geweigerd. Nadat zij eenigszins uitgerust waren en zich wat verkwikt hadden, bestegen zij wederom het schip en roeiden stroom-opwaarts langs verschillende kleine dorpjes, tot zij het naaste doel van hun tocht bereikten: Utrecht, of zooals het toen heette, Wiltaburg. Utrecht of Oud-trecht (d. i. oud veer,

over den Rijn nl.)⁽¹⁾ was toen een onaanzienlijk stadje, gebouwd langs beide oevers der rivier en omringd door wallen, waarbinnen zich een vrij groot getal hutten en huizen bevond, grootendeels in hout opgetrokken. Enkele torens dienden om de wallen tegen vijandige aanvallen te beschutten.

Willibrord en de zijnen stapten hier aan wal. Op zijn verzoek geleidden enkele Friezen, die hun vol verwondering hadden aangestaard, naar Radboud. Deze was meester der stad gebleven, ook na de nederlaag, waarbij hij het jaar tevoren al zijn bezittingen beneden den Rijn aan Pepijn van Herstal had moeten afstaan. De ontvangst was niet bepaald vijandig, doch Willibrord bemerkte al spoedig, dat de Friesche koning het Christendom haatte, daar het de godsdienst was der Franken. Alleen de eerbied voor de rechten der vreemdelingen of gasten en de vrees voor Pepijn hielden Radboud ervan terug aan zijn vijandige gezindheid openlijk uiting te geven. In zulke omstandigheden was er geen kans tot slagen en gedachtig aan het woord van Jeremias: „Wilt niet tusschen de doornen zaaien” (Jer. 4: 3), besloot onze heilige gunstiger tijden af te wachten. Na onderling overleg verliet men Wiltaburg en trok men naar het Zuiden. Eerst zou men den machtigen hofmeier gaan raadplegen, want zonder diens bescherming zou men weinig vruchten oogsten. Hiervan waren zoowel Willibrord als zijn metgezellen volkomen overtuigd.

De machtige hofmeier ontving onzen Heilige zeer welwillend. Willibrord sprak hem van zijn bezoek aan Utrecht en deelde hem mede, dat hij voornemens was te Rome de toestemming des Pausen te gaan vragen, om onder de Friezen het Evangelie te kunnen prediken. Want onze Heilige wist zeer goed, wat de H. Paulus geschreven had aan de Romeinen: „Hoe zullen zij prediken, indien zij niet gezonden worden?” (Rom. 10: 15).

Pepijn echter, een man van berekenende staatkunde, die plannen wist te voorzien en te schatten, had daartegen eenige bezwaren. Weliswaar had Radboud moeten toestaan, dat het Evangelie in zijn staten vrij mocht verkondigd worden, maar de kans om met vrucht daar te prediken was gering. Bovendien scheen Pepijn de reis van Willibrord naar Rome eenigen tijd te willen

---

¹⁾ Volgens Dr. J. Schrijnen komt Utrecht van út (uit) en trajectum (veer, overtocht). Zie: *Nederlandsche Volkskunde* (Zutphen. z. j.) blz. 10.

uitstellen, om zodoende meer invloed te kunnen uitoefenen op de Angelsaksische zendelingen, want het kan moeilijk ontkend worden, dat Pepijn zich meer dan rechtvaardig was mengde in kerkelijke aangelegenheden. Niet alleen op staatkundig, doch ook op kerkelijk gebied wilde Pepijn heerschen; en wilde hij ook al niet openlijk den Paus ongelijk aandoen, toch zocht hij diens invloed op de Frankische kerk eenigszins te verminderen. Daar Pepijn zeer goed begreep, van hoeveel nut de prediking van Sint Willibrord kon zijn, ook voor zijn politiek, stelde hij dezen voor te prediken onder de Friezen, die Toxandrië en Teisterbant bewoonden.

Was het zwakheid van onzen Heilige, dat hij Pepijns verlangen inwilligde? Indien zwakheid, — want ook de Heiligen zijn menschen en dus aan zwakheden onderworpen, — dan was het een zeer begrijpelijke en verschoonbare, doch liever zien wij er voorzichtigheid in. Voorzichtig immers was het, den machtigen Pepijn niet reeds in het begin te weerstreven, vooral waar het een geoorloofde zaak gold. Voorzichtig was het ook, een arbeidsveld te kiezen, dat rijke vruchten zou opleveren in plaats van een woestijn, waar alle werk vergeefs zou wezen. Teisterbant en Toxandrië waren nu in de macht der Franken, maar de bevolking was nog grootendeels heidensch. Kerkelijk behoorden deze streken onder de rechtsmacht van den H. Lambertus, den bisschop van Maastricht. Tot hem begaven zich dus onze zendelingen, om de toestemming, die hun noodig was, te verkrijgen. Pepijn liet intusschen afkondigen, dat men de missionarissen niet in 't minst mocht lastig vallen. Overtreding van zijn bevel zou streng gestraft worden.

Met vreugde ontving de H. Lambertus zijn nieuwe medewerkers. Zijn rechtsgebied was te uitgestrekt, dan dat hij voldoende priesters kon zenden, om de heidenen te bekeeren. Niet alleen gaf de bisschop hun dus gaarne zijn toestemming, maar hij moedigde hen aan, verschaftte hun alle inlichtingen aangaande de eigenaardige moeilijkheden en nooden, die het missiewerk daar met zich bracht, ja, volgens een oude overlevering zou hij hen zelfs hebben vergezeld. Verschillende plaatsen in Limburg beroemen er zich op, den Heiligen Willibrord te hebben ontvangen en zijn prediking te hebben aanhoord. Zeker is, dat de H. Lambertus met Sint Willibrord in de vereering des volks onafscheidelijk is vereenigd gebleven.

In Teisterbant aangekomen, begon onze Heilige zijn prediking. Uit het weinige, dat ons bewaard is gebleven aangaande zijn manier van werken, kunnen wij ons met behulp van andere gegevens nog een tamelijk juist denkbeeld ervan vormen. Als Ieren, die gaarne ieder op zich zelf werkten, zullen onze zendingen zich al spoedig naar verschillende richtingen verspreid hebben, zóó nochtans, dat zij van tijd tot tijd te zamen kwamen, om te beraadslagen.

De werkwijze van Sint Willibrord week vervolgens niet af van de raadgevingen, die de H. Gregorius de Groote aan de Engelsche zendelingen had gegeven en die door alle ons bekende Evangeliepredikers werd opgevolgd. „Gedenkt,” zoo had de groote Paus geschreven, „dat men met zachtheid en overtuiging tot de eenheid des geloofs diegenen moet terugbrengen, die ervan verwijderd zijn.” (1)

Stel u daarom onzen Heilige voor bij zijn aankomst in een dorp. Verwonderd over die vreemde verschijning in het zwart habijt, vraagt men hem, wie hij is, wat hij komt doen. Hij antwoordt hun, dat hij een Angelsaks is, gekomen over de zee om hen gelukkig te maken. Men vraagt hem, of hij misschien Christen is en als de Heilige met vreugde deze vraag bevestigt, leidt men hem naar het Frankische dorpshoofd, door Pepijn daar aangesteld. Of wel men wijst hem de woning eens Christens, die zich onlangs door een Frankisch priester heeft laten doopen. Daar kiest onze Heilige dan zijn verblijf. Met een der Christenen begeeft hij zich dan naar de hutten van hen, die het Christendom niet al te vijandig gezind zijn. Hij spreekt den heiden over het geluk en toont hem, dat de Christenen niet minder welvarend zijn dan de heidenen. Hieruit bewijst hij de machteloosheid der goden, die zich, zoo zij bestonden, wel zouden gewroken hebben door de Christenen te straffen. „Vanwaar,” zoo spreekt hij, „zijn uwe goden? Hebben zij hun macht wel ooit getoond? Ziet, de voeten, die zij hebben, hebt gij of uw vaders gemaakt, en zij kunnen er niet mede wandelen. Met hun mond kunnen zij niet spreken, met hunne oogen niet zien, noch hooren met hunne ooren.” En de heiden begint na te denken en ofschoon nog vol vrees voor den toorn zijner goden, begint hij hen te minachten. Een tweede en derde

---

¹⁾ *Epist.* I, 35.

bezoek nog en hij wankelt in zijn overtuiging. Gewonnen door de zachte heiligheid, die er van Willebrord uitgaat, aangelokt ook door de belooning, die Pepijn den bekeerlingen heeft toegezegd, niet minder door het goede voorbeeld zijner vrienden of verwanten, ook eens heiden zooals hij, vraagt hij het Doopsel en wordt een kind der Kerk. Velen mocht Willibrord er aldus winnen voor Christus. Is het aantal groot genoeg, dan sticht hij een houten kapelletje, waar hij het Misoffer opdraagt en waar de bekeerlingen, ook na zijn vertrek, te zamen moeten komen om te bidden tot den éénen waren God.

De Heilige mocht tevreden zijn, want zijn arbeid was niet vergeefs. Maar de liefde zegt nooit: „Het is genoeg,” zij drijft tot steeds grootere daden. Willibrord wilde meer. Hij wilde den zegen en de toestemming des Pausen om te prediken dáár, waar God nog geheel onbekend was, boven den Rijn, in het eigenlijke Friesland, waar Radboud heerschte.

Onze Heilige stelde zijn medebroeders het plan voor, om naar Rome te reizen. Niet alleen den zegen en de toestemming des Pausen, maar ook relieken had hij noodig, om die bij het wijden van nieuwe kerken daarin te plaatsen. „Ook zal ik,” zoo sprak hij, „den Paus om inlichtingen vragen. Veel zal ik te Rome kunnen leeren en tevens zal ik vernemen, hoe wij ons ten opzichte van Pepijn moeten gedragen.” Men keurde het voorstel goed, doch ried hem aan, niet zonder voorkennis van Pepijn te handelen. De hofmeier durfde niet weigeren, uit vrees misschien, dat zijn onkerkelijk streven te veel de aandacht zou trekken, of meer waarschijnlijk, omdat hij uit het optreden van Willibrord onder de eigenlijke Friezen politiek voordeel dacht te behalen. Was immers Friesland eenmaal bekeerd, dan was de inlijving van Radbouds grondgebied bij Austrasië nog slechts een kwestie van tijd. Zoo meende althans de listige Frank, doch Willibrord hoopte Friesland met behoud zijner vrijheid te kunnen kerstenen.

Vergezeld van een aanzienlijk gezantschap, dat Pepijn hem tot geleide gaf, reisde onze Heilige nu naar Rome. Het was in het najaar van 690. Men trok door Gallië, bezocht hier en daar het graf van een bekenden Heilige, naar de gewoonte der pelgrims en overnachtte in een der kloosters of abdijen, waar zij met de meeste voorkomendheid werden ontvangen en onthaald. Soms moest men rust houden, hetzij in een der herbergen, die

langs de groote Romeinsche heirwegen gebouwd waren, hetzij in een of ander hospitium, dat ten behoeve der vreemdelingen en pelgrims door de monniken gesticht was. Een reis naar Rome was niet alleen een bezoek brengen aan het Opperhoofd der Kerk, maar werd ook beschouwd als een pelgrimstocht naar de graven der Apostelen. Daarom reisde men meestal te voet, voor vele monniken was dit zelfs voorgeschreven.

Op den Apostolischen Stoel zetelde destijds de H. Sergius de Eerste, die in 687 tot Paus was gekozen. Ongetwijfeld was hem, hetzij door S. Egbert of S. Wilfried, hetzij door S. Lambertus, het doel en het werk van Willibrord bekend, want de bekeering van Gallië en de door de Franken veroverde landen was het voorwerp van de voortdurende zorg en belangstelling des Pausen. Mogen wij Alcuinus gelooven, dan verscheen aan Paus Sergius een engel, die hem mededeelde, dat Willibrord hem na vier dagen zou ontmoeten. „En,” zoo luidde de vermaning des Engels, „gij moet hem alles toestaan, wat hij zal vragen, want hij zal vele volken verlichten.”⁽¹⁾

Van uit het Zuiden van Gallië bereikten onze pelgrims Italië. Het Noorden en midden van dat land werd destijds bezet gehouden door de Longobarden, wier streven het was, geheel het schiereiland aan zich te onderwerpen. Te Ravenna bevond zich weliswaar een keizerlijk exarch, doch deze was niet bij machte de Romeinen tegen de herhaalde plunderingen der woeste Longobarden te beschermen. Willibrord en zijn reisgenooten trokken echter ongedeerd door de vijandelijke streken en bereikten eindelijk het doel hunner reis: Rome. Rome, de heilige stad, waar de opvolger zetelde van den grooten Petrus, Rome, de stad der Apostelvorsten, der Pausen, der martelaren! Daar lag dan vóór hem de stad zijner verlangens, de stad, waaraan hij sinds zijn jongelingsjaren onophoudelijk was herinnerd door dichters en redenaars, door pelgrims en predikers, de stad des geloofs, die aan Engeland het Evangelie had gepredikt. Daar woonde de algemeene Vader der Christenen, dien hij zoo vurig beminde, wiens woord hij eerbiedigde als het woord van Christus, en wiens bevelen en wenschen hij verlangde te kennen en te volbrengen, zelfs ten koste van zijn

---

¹⁾ Alcuinus. *Vita S. Will.* cap. 7. — Beda zwijgt over deze openbaring. Zie Alb. Thijm t. a. p. blz. 105 vlg.

leven. Innige gevoelens van geloof, van dankbaarheid en liefde vervulden het echt-Roomsche hart van onzen Heilige. Onuitsprekelijke vreugde overmeesterde hem en hij begreep het verlangen van dien monnik, zijn landgenoot, die eens uitriep: „Indien ik Rome niet zie, sterf ik.” Dat verlangen, door honderden zijner landgenooten gekoesterd, door de koningen en bisschoppen van zijn land, ook door hemzelf zoo dikwijls geuit, dat verlangen naar de eeuwige stad, was nu vervuld. Willibrord was gelukkig.

In het klooster zijner orde, dat door den H. Gregorius omstreeks 575 op den Mons Caelius gesticht was, nam hij zijn intrek. Zijn geleerde en heilige medebroeders onderrichtten hem op zijn verzoek in de regels der kerkelijke tucht en waren hem behulpzaam bij het afschrijven van die boeken, welke onzen Heilige van nut konden zijn. Door enkelen hunner vergezeld, bezichtigden onze pelgrims de merkwaardigheden van Rome en de voornaamste relikwieënverzamelingen. Een der vurigste wenschen van Willibrord was een gedeelte dier heilige overblijfselen te bezitten, en hier dacht hij weer aan Friesland, aan de kerken, die hij zou stichten, aan het heil der kostbare zielen.

Tegenover het St-Andreasklooster, waar Willibrord verblijf hield, lag het paleis des Pausen, niet ver van de kerk van Sint Jan van Lateranen. Daar woonde de Heilige Sergius, die sinds drie jaren Gods Kerk bestuurde. Uit een Syrische familie op Sicilië geboren, was hij bij den dood van Paus Conon door het grootste deel der geestelijkheid en het volk van Rome tot Paus gekozen. Sinds dien dag had hij zich aller liefde verworven door zijn vredelievendheid en goedheid. Bevend van geluk knielde Willibrord voor Christus' plaatsbekleeder neer; met de oogen des lichaams zag hij een sterfelijk mensch, maar door het geloof verlicht, aanschouwde hij den goddelijken Stichter der Kerk, zijn dierbaren Jezus. Als een zoon aan zijn vader, zoo verhaalde Willibrord openhartig al zijn plannen en twijfels. Hij verborg niets; stelde niet alleen zijn moeilijkheden voor, maar deelde ook den Paus zijn vreugde mede, die hem het behaalde succes en de hoop op de toekomst hadden ingestort. Hij vroeg om raad, hij smeekte om den zegen en het gebed des Pausen, en gaf zijn verlangen te kennen, eenige relieken der Apostelen en martelaren te mogen ontvangen. Alles stond de Paus hem toe.

Den geheelen winter bracht Willibrord te Rome door. Hij liet zich afschriften vervaardigen van nuttige boeken; hij maakte kennis met invloedrijke en bekwame mannen, die hem en zijn arme missie van groot nut konden zijn. Ook leerde hij de gebruiken der Kerk van Rome nog grondiger kennen, want aan Wilfrieds beginselen getrouw, wilde onze Heilige de kerkgebruiken van Rome hier invoeren en niet de Keltische. Meermalen bezocht Willibrord de roemrijke plaatsen, waar de martelaren voor Christus hun bloed vergoten hadden. Hoe gelukkig was hij een gedeelte van hun kostbaar gebeente te mogen ontvangen, maar vooral de relik van het H. Kruis, die de Paus hem ten geschenke gaf, vervulde zijn hart met vreugde. Gelukkig Nederland, dat door Willibrord een gedeelte mocht ontvangen van die kostbare schatten, kostbaarder dan goud en edelsteen, want de lichamen der Heiligen waren de bevoorrechte tempels des H. Geestes en het kruis des Heeren was de troon van den Zoon Gods.

Maar het gelukkigste oogenblik voor ons volk was, toen onze Heilige neerknielde voor Christus' Plaatsbekleeder, den H. Sergius en van hem zijn wettige zending ontving, om den Friezen het Evangelie te prediken. „Dat oogenblik,” zegt Pater De Groot, „veraanschouwelijkte de vereeniging van het katholieke Nederland met het middelpunt der kerkelijke eenheid te Rome. Zulke oogenblikken hebben alle groote volkeren van Europa gekend.”⁽¹⁾ De Kerk van Nederland was gegrondvest op de rots van Petrus. En hier passen wij de woorden, door Louis Veuillot tot de Duitschers gericht, toe op onze landgenooten, wier vaderen door Willebrord met Rome werden vereenigd: „Nederlanders, vraagt den zegen, dien Willibrord ontving, dien zegen des Pausen, nog krachtiger, nu zijne handen geboeid zijn!”

---

¹⁾ J. V. de Groot. O. P. — *De Pausen en de christelijke beschaving.* (Nijm². 1891) blz. 146.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Sint Willibrord weigert het bisschopsambt. Zijn arbeid tot aan zijn tweede reis naar Rome.

Toen Willibrord van den Paus alles had verkregen, wat hij gevraagd had en van alles onderricht was, wat hem noodig of nuttig scheen voor zijn missiewerk, keerde hij in de lente van 691 naar Friesland terug. Zijn broeders, die in het Bisdom van Sint Lambertus hier en daar gepredikt hadden, begroetten hem met blijdschap. Brengt de terugkeer der trekvogels naar het Noorden vreugde voor hen, die naar lenteweer verlangden heel den winter door, grooter nog was de vreugde der monniken, toen zij hun vader en leidsman weer in hun midden zagen. Zij verhaalden hem van hun arbeid, hij van zijn lange reis van Rome, van den Paus. Hij toonde hun de boeken, die men in Rome hem schonk en de relieken der Heiligen. Grooter vreugde bezielde hen echter, toen zij vernamen, dat de Paus hun arbeid gezegend had, hen had aangemoedigd en hun bevoegdheid had geschonken, om overal te prediken en de H. Sacramenten toe te dienen.

Willibrord stelde nu voor, uit hun midden een bisschop te kiezen. Zeker had hij hierover met Paus Sergius beraadslaagd. Verwonderen zich de broeders, dat hun overste niet zelf door den Paus was uitgekozen? Zij begrepen het: Willibrord begeerde geen waardigheid zoo verheven als die van den bisschop. Hij wilde eenvoudig monnik blijven, dat bleek ook nu weer.

Willibrord bezat niet de eigenschappen, welke S. Paulus in een bisschop vereischte, en bovendien miste hij den leeftijd, door de kerkelijke wetgeving gevorderd. Deze twee redenen bracht Willibrord bij, om zich te verontschuldigen. De Engelsche monniken waren trouwens nooit zeer begeerig naar het episcopaat. Zij trokken liever als evangeliepredikers van de eene plaats naar de andere, zonder zorg te hebben voor bestuur.

Dat lieten zij over aan mannen van beproefde heiligheid en bekwaamheid. Zulk een man nu was Suitbert, die door S. Beda geroemd wordt als een man bescheiden in zeden en zachtmoedig van aard. Op dezen, die ook ouder was dan Willibrord, viel nu de keuze der broeders en Suitbert zag zich genooddaakt die te aanvaarden.

De nieuw-gekozen bisschop vertrok nu naar Engeland, om zich te laten wijden en tevens om de belangen der missie nog eens warm aan te bevelen bij de monniken zoowel als bij de geloovigen, opdat er priesters zouden gezonden worden en tijdelijke hulpmiddelen. Hij had zich immers even goed kunnen laten wijden door den bisschop van Maastricht, S. Lambertus of zijn opvolger den H. Hubertus. Of vreesden Willibrord en zijn gezellen misschien den invloed der frankische Kerk, die over het algemeen een toestand van treurig verval beleefde? Het is zeer aannemelijk; de Bollandisten geven het aan als de reden, waarom Suitbert naar Engeland vertrok.

De aartsbisschop van Canterbury, de H. Theodorus, was den 17^{den} September 690 overleden en had den 1sten Juli 692 een opvolger gekregen in den H. Berctwald, abt van Ranculf. Tot dezen wilde zich Suitbert begeven, toen hij vernam, dat Berctwald nog niet was teruggekeerd uit Gallië, waar hij bisschop gewijd zou worden door Godwin. Nu nam Suitbert zijn toevlucht tot den H. Wilfried, die van zijn bisschopszetel te York verdreven, als balling leefde in het koninkrijk te Mercie. Met innige vreugde voldeed Wilfried aan Suitberts verlangen, temeer wijl hij op die wijze zijn geliefden leerling en vriend, S. Willibrord, en diens missie van dienst was, de missie, waarvan hij zelf de grondslagen had gelegd. De Bollandisten en Ghesquière zeggen, dat de wijding plaats had met stilzwijgende goedkeuring des Pausen. ⁽¹⁾

Terwijl Suitbert in Engeland vertoefde, hadden hier belangrijke voorvallen plaats. Pepijn was namelijk met een machtig leger op Friesland aangerukt. Radboud trok tegen hem op, doch werd bij Dorestad (Wijk-bij-Duurstede) verslagen. Pepijns leger vervolgde de Friezen en drong door tot Wiltaburg (Utrecht), dat weldra in het bezit der Franken was, wier gebied zich nu uitstreckte tot den middelsten Rijnmond bij Katwijk. Er werd

---

¹⁾ *Acta SS. Martii* I. pag. 84. — *Ghesq. Acta SS. Belgii* VI. p. 159.

vrede gesloten en een der voorwaarden, die de hofmeier stelde, was: vrije prediking van het geloof in geheel Friesland. Willibrord verheugde zich, nu op te kunnen gaan naar de landen, waar Christus nog zoo goed als niet bekend was. Nieuwe gronden ontginnen, dat wilden die stoere werkers vooral, anderen mochten ze dan verder bebouwen en den oogst binnenhalen.

In 693 keerde de H. Suitbert uit Engeland terug. Maar nu deed zich aan Willibrord, op wien de verantwoordelijkheid voor de missie rustte, een groote moeilijkheid voor. Hij had Pepijns welwillendheid reeds ondervonden; ook had hij ingezien, dat zonder diens medewerking niets was te bereiken. En nu keerde Suitbert terug als bisschop, zonder dat men Pepijn van diens keuze verwittigd had. Misschien was het een onvoorzichtigheid van onzen apostel geweest, misschien had hij Pepijn opzettelijk buiten deze aangelegenheid gelaten, in elk geval bleek nu, dat Suitberts keuze den machtigen hofmeier niet aangenaam was. Wat dus te doen? Besloten werd, dat Suitbert zou uitwijken naar het land der Bructeren (het graafschap Berg). Nog eenigen tijd predikte de H. Suitbert in ons vaderland. Althans verschillende kerken, o. a. die van Duurstede, Rijswijk (aan den Rijn), Hagestein, Schoonewoerd, Arkel, Woudrichem, Malsem, Oudhosen (Oud-Heusden), beweren door hem te zijn gesticht of minstens ingewijd. De consecratie dezer kerken kan wel hebben plaats gehad op Suitberts tocht naar het land der Bructeren.

Suitberts persoon was aan Pepijn niet onaangenaam. Want toen de Heilige door de heidensche Saksers werd vervolgd, vreesde hij niet bij den hofmeier bescherming te zoeken. Op aansporing van Plectrudis, zijn gemalin, gaf de heerscher aan Suitbert een eiland in den Rijn, met name Werd, later Suitbertuseiland en sinds 1348 Kaiserswerth geheeten. De prediking, zijn ideaal, was hem weliswaar onmogelijk geworden, doch hij trachtte nu Gods wil te volbrengen door een leven geheel gewijd aan gebed en studie. In het klooster, door hem gebouwd en toegewijd aan Maria, overleed de H. Suitbert reeds in het jaar 713. ⁽¹⁾.

Het is te begrijpen, dat deze botsing met den frankischen

---

¹⁾ Volgens Royaards in 707.

vorst voor Willibrord hoogst onaangenaam was. Het verlies van zulke krachten als Suitbert en zijn gezellen, deed zijn apostolisch hart zeer veel pijn. Maar hij wist, dat de leerling niet beter kon zijn dan den Meester, Wiens weg een kruisweg was.

Men zou meenen, dat Willibrord nu aanstonds naar het Noorden zou trekken; dat dit echter niet het geval was, blijkt uit zijn werkzaamheid, waarvan de geschiedenis melding maakt, in de Betuwe, het land van Kleef en vooral in Limburg. Oude overleveringen, die men tot de twaalfde eeuw ⁽¹⁾ zeker kan nagaan, vermelden, dat Willibrord te samen met Sint Lambertus in Limburg gepredikt heeft. Daar nu Maastrichts groote bisschop kort na 690 overleed, zal Willibrords arbeid in Limburg in deze jaren vallen. In verschillende dorpen o. a. te Holset (Vaals), Reuver, Blerik, Alf en Lit, waar sedert onheugelijke tijden de beelden der twee apostelen naast elkander prijken, moet de herinnering aan beider samenwerking nog levendig zijn. Wij kunnen ons voorstellen, hoe de oude bisschop van Maastricht van dorp tot dorp trok met Willibrord en de zijnen, hoe hij hen onderrichtte omtrent zeden en gewoonten des volks, wijze van prediking en bekeering, hoe hij hen mededeelde uit den rijken schat zijner ondervinding. Willibrord leerde van hem vermoeienis en ontbering verdragen, hij werd door Lambertus onderrichtingen meer en meer doordrongen van den echt-kerkelijken geest. En zal de heilige bisschop den nog-onbedreven, vurigen missionaris niet gewaarschuwd hebben voor de frankische machtigen, wier slachtoffer hij weldra zelf zou worden? Lambertus toch viel niet lang daarna als martelaar, omdat hij als een tweede Joannes de Dooper de eenheid van het huwelijk hoog hield. Pepijn leefde namelijk met een zekere Alpais, die de plaats had ingenomen van Plectrudis. Sint Lambertus nu keurde met evangelische vrijmoedigheid zulk een gruwel af. Doch Alpais' broeder, Dodo, bracht den heiligen bisschop om het leven en Pepijn strafte den misdaad niet, die om hem was ondernomen. Men heeft beweerd, dat Willibrord bij de begrafenis des Heiligen tegenwoordig was, doch dit schijnt niet aannemelijk. Immers, zoo schrijft Prof. Kurth: „Ter nauwernood durfde men tranen storten over het slacht-

---

¹⁾ Nicolaüs Canon. Leod. ± 1133 „Gesta S. Lamberti”.

offer, en nog waren het stille, geheime tranen. Bij de begrafenis van den martelaar liet men alle plechtigheden weg, die anders de uitvaart van een Bisschop, van een herder, aangebeden door zijn kudde, zooveel glans zouden bijgezet hebben.” (1)

Overigens zou het niet zeer voorzichtig van Willibrord geweest zijn, de begrafenis bij te wonen van een bisschop, die aan Pepijn onaangenaam was. Willibrord verlangde niet anders dan nu zelfstandig te kunnen werken onder de Friezen. Toen dezen dan ook eenigen tijd onderworpen waren en de rust, door den oorlog verstoord, weer was teruggekeerd besloot onze Heilige noordwaarts te trekken.

Pepijn had zijn ambtenaren bevolen den missionarissen in alles te ondersteunen. Aan degenen, die zich zouden bekeeren beloofde hij bovendien zijn bijzondere gunsten. Waarin deze gunsten bestonden, valt slechts te gissen. Het eerst denkt men aan een vermindering van belasting of vrijstelling van arbeid, dien de overwonnenen ten bate van het land moesten verrichten. Over de bedoelingen van Pepijn, die zeer goed begreep, dat de Friezen na hun bekeering betere onderdanen zouden zijn, moeten wij het oordeel laten aan Hem, die de harten der menschen doorgrondt. Zijn Voorzienigheid ook was het, die toeliet, dat onze voorvaderen hun vrijheid verloren om den schat te vinden, „waarvoor men 't al met winst verliest,” den schat des waren geloofs.

Willibrord trok nu naar Wiltaburg (Utrecht). Enkele zijner medebroeders liet hij achter op de plaatsen, waar hij een houten kerkje had gebouwd voor zijn nieuwe Christenen. De overigen reisden mede naar het land der Friezen. Op hun reis lieten zij niet na te prediken en maakten zij nog menige bekeering.

Te Wiltaburg aangekomen en door de frankische bezetting verwelkomd, betrok onze Heilige een geschikte woning, waar hij en zijne broeders God zouden kunnen dienen in gebed en boete. Maar evenals David ging het Willibrord ter harte, dat de Heer der heerscharen geen passende verblijfplaats bezat. Op de grondslagen der verwoeste Thomas-kapel verrees dan

---

¹⁾ G. Kurth. „*Etude critique sur S. Lambert et son premier Biographie*” bij Kronenburg. *Neerl. Heil. in vroeger eeuwen* I (A'dam — 1898) blz. 174 v.

ook spoedig niet ver van den Rijnsoever een bescheiden kerkje, dat Willibrord toewijdde aan het H. Kruis en aan de H. Maagd Maria. In den altaarsteen werd de relik gesloten van het heilig Kruis, die onze Heilige van Rome had medegebracht. Nu bezat ons vaderland een heiligdom, waar, boven het kruis des bloedigen offerlams, voortaan het onbloedig offer des nieuwen Verbonds zou worden opgedragen. Al had Willibrord geen visioen gehad als keizer Constantijn, toch wist hij, dat ook voor hem het woord des Heeren gold: „In dit teeken zult gij overwinnen!” En hij heeft overwonnen door het Kruis. Hij was de Apostel van het Kruis, hij predikte overal het Kruis van Christus. Wij, die er grootsch opgaan, hem tot Vader te hebben, wij, Katholieken van Nederland, wij zijn gebleven, wat Willibrord ons maakte: volgelingen van het Kruis, dat den heidenen dwaasheid, den Joden ergernis, den ketters afgodendienst toescheen. En het kruis zal getuigen blijven, dat wij kinderen zijn van Sint Willibrord. Het kruis dan op onze torens, het kruis op onze scholen, op onze ziekenhuizen, kloosters, weeshuizen, patronaten, het kruis op onze schrijftafel, in onze huiskamers, in onze kantoren en werkplaatsen, het kruis op onze kerkgewaden, langs onze wegen, in onze velden, overal de eereplaats aan het kruis, maar vooral het kruis in onze harten! Wij Roomschen, zijn kinderen van S. Willibrord, kinderen van het H. Kruis. En naast het Kruis Maria! Zoo was het op Calvarie, zoo was het bij onzen apostel en bij onze voorouders, zoo zij het bij ons.

Vanuit Utrecht ondernam Willibrord nu zijn missietochten. Aanvankelijk bleef de apostel natuurlijk in de nabijheid; daar was nog arbeid te over. Ofschoon zachtmoedig van aard, werd hij een vurig strijder, waar het de eer van Zijn Meester gold. De menschen had hij lief, maar de afgoden haatte hij als duivelen. Of juister gezegd, hij minachtte ze, die blokken hout en steen, door de heidenen zoo gevreesd als machtige wezens. Maar die vrees verminderde sterk, als zij zagen hoe de Christen ongestraft die beelden verbrijzelde, de heilige boomen er om durfde omkappen. Zoo waren de voorschriften des H. Gregorius: eerst moesten de missionarissen de machteloosheid der goden getoond hebben en dan tot de heidenen spreken. Willibrord volgde getrouw die wijze lessen van den grooten Paus op.

Hij ondervroeg de heidenen, van wie die goden afstamden,

of zij machtig waren, of zij den Christenen ooit eenig leed hadden veroorzaakt. Dan mocht een of andere stoere Fries antwoorden, dat Wodan de sterke God was met blinkenden helm en glanzend schild en doodelijke speer; zoodra hij zag, dat de Christen ongedeerd die goden hoonen kon, moest er wel twijfel rijzen aan de macht dier goden. En van dien twijfel uitgaande, begon Willibrord hun te spreken over de schepping door den éénen God en over Diens oneindige grootheid. Hij zuiverde de heidensche overleveringen omtrent de ziel des menschen, omtrent het gouden tijdperk van geluk en de eeuwige toekomst, van alle valsche leeringen, zooals in tropische landen mannen het goudzand zuiveren van alle stof en zand en onreinheid. Wat God geopenbaard heeft, deelde Willibrord hun dan mede en als zij het geloovig aannamen, dan vloeide over die trotsche hoofden de wateren des Doopsels en klonk de belijdenis der H. Drie-éénheid door het stille wond, op de eenzame heide of over de stil-glanzende rivier. En de godsvrucht tot Maria bestendigde, wat de genade begonnen was. Maria was voor de Friezen de moeder der genaden.

Evenals bij de andere Germaansche volken was de moeder, maar vooral de maagd, in niet gering aanzien, meer dan bij de Romeinen. Vandaar dat Maria, Moeder en Maagd iets bijzonder aantrekkelijks had voor onze voorvaderen. De godsvrucht tot Maria aan te kweeken, was daarom Willibrords streven. Zoo bracht hij de heidenen door Maria tot Jezus: dat toch was altijd de juiste opvatting der Kerk omtrent de Maria-devotie.

Langzamerhand zagen de Friezen in, dat die zwarte priesters hun welzijn beoogden. Zij zagen ook zeer goed het onderscheid tusschen de frankische krijgslieden en de britsche predikers en, bleven ze den Franken haat toedragen, het Christendom kwam hun niet zoo vijandig meer voor. Een gedeelte des volks althans sloot zich bij de Christenen aan en liet zich doopen. Pepijn zag nu vol vreugde de toekomst tegemoet, Willibrord nog meer, ofschoon om geheel andere reden dan die der frankische heerschers. Hij, de britsche priester, mocht het al betreuren, het Christendom niet te kunnen prediken met behoud der friesche, nationale vrijheid, van den anderen kant was Pepijn de machtige bevorderaar van Gods plannen omtrent de Friezen. Den frankischen hofmeier van zich vervreemden, zou handelen zijn tegen Gods wil.

Door deze overweging geleid, berustte Willibrord in den wensch van Pepijn, dat hij zich bisschop zou laten wijden. Hij mocht zich al een onwaardige, een ongeschikte, een zondaar noemen, Pepijn hield aan en overtuigde den apostel van het groote nut voor zijn missie in geval hij het voorstel aannam. Daarbij kwam nog het aandringen zijner medebroeders, maar wat Willibrord vooral deed toegeven, was de meerdere eer van God; als bisschop toch zou hij nog meer kunnen doen dan thans voor de uitbreiding van Jezus' rijk op aarde. In dit punt gaf de nederige priester dus toe, maar hij besloot de bisschopswijding te ontvangen in het hart der Katholieke Kerk zelf, in Rome. Met de grootendeels bedorven frankische kerk wilde hij zich niet in gemeenschap stellen. Rome was zijn licht en zijn leven.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Sint Willibrord wordt bisschop.

De heilige Paus en Kerkleeraar Gregorius de Groote, die het voorbeeld en de leermeester was der monniken, had in zijn wonderbare geschriften gewaarschuwd voor eerezucht, maar toch ook allen tegenstand afgekeurd, als het billijk verlangen des volks en het algemeen welzijn eischten, dat men zich bisschop liet wijden. Deze gedachte mag onzen Heilige meermalen gesterkt hebben op de lange reis, die hij had ondernomen, om een waardigheid te verkrijgen, welke hij van te voren meermalen had geweigerd. Met rijke geschenken voorzien, in gezelschap van eenige zijner medebroeders en frankische soldaten en kooplieden, die naar Italië wilden om hun handel te behartigen, kwam Willibrord in November van het jaar 695 te Rome aan.

Bij den Paus toegelaten, bracht Willibrord verslag uit over de werkzaamheden der missionarissen en over den toestand der missie, die een schoone toekomst tegemoet ging. Dan verhaalde hij de plannen van Pepijn en overhandigde den Paus diens schrijven en de geschenken door den hofmeier meegegeven. Paus Sergius, reeds tevoren door een engel vermaand om Willibrords verzoeken alle in te willigen, vernam met vreugde, dat de ijverige priester den last der bisschoppelijke waardigheid op zich wilde nemen. Als blijk zijner bijzondere toegenegenheid besloot de Paus Willibrord de heilige wijding zelf toe te dienen en bepaalde den 21sten November als den wijdingsdag, terwijl den dag tevoren de plechtige benoeming zou plaats hebben. (1).

---

¹⁾ Volgens Beda (H. E. V, 11) had de benoeming plaats in de kerk der H. Cecilia. De eigenlijke wijding geschiedde in de Sint-Pieter (Alc. VII). De „ordinatio” („benoeming” hier) geschiedde volgens Beda op den feestdag der Heilige Cecilia = 22 Nov., volgens onze tijdrekening op Zaterdag 20 Nov., de wijding op Zondag den 21sten Nov.

Voor den aartsdiaken legde Willibrord den eed af op het evangelieboek, dat hij zich geen zonde bewust was, die voor zijn wijding een beletsel kon zijn en dat hij de leer der katholieke Kerk in alle punten aannam en steeds zou onderwijzen. Op het graf des H. Petrus vernieuwde hij dien eed.

Het was nu de feestdag der H. Cecilia. In de kerk, aan die roemrijke maagd en martelares gewijd, was de geestelijkheid van Rome en een groote menigte volks bijeen. In wit linnen kleed en prachtigen koormantel zat de Paus op zijn troon, omgeven door bisschoppen en priesters. Vooraan bij het altaar knielden de monniken van het S. Andreasklooster en de gezellen van onzen Heilige, die getuigenis moesten afleggen van Willibrords vorig leven. De Paus ondervroeg hen dan volgens de canons naar den leeftijd, de deugden, de bediening des apostels en na het antwoord, dat niet dan bevredigend kon wezen, beval hij den wijdeling binnen te lijden.

Uit eerbied voor den plaatsbekleeder van Christus wierp Willibrord zich op de knieën. Het volk drong naar voren, om beter den man te kunnen zien, dien God als apostel der heidenen had uitverkoren. Er ontstond eenig gemompel, doch weldra werd het weer stil. De Paus sprak: „De Heer bescherm ons!” Alle aanwezigen antwoordden: „Amen”. Dan richtte Sergius het woord tot Willibrord, die naderbij was gekomen en neergeknield lag aan de voeten des Pausen: „Wat verlangt gij, broeder?”

Onze Heilige antwoordde, de oogen nedergeslagen, terwijl zijn stem eenigszins beefde; „Deze, mijne broeders, hebben mij gevoerd tot hetgeen ik niet waardig ben.”

De Paus ging voort: „Welke bediening vervult gij?”

— „De priesterlijke bediening, Apostolische Heer.”

— „Hoeveel jaren zijt gij reeds priester?”

— „Acht jaren.”

— „Hebt gij eenige schenking of belofte gedaan, om de bisschoppelijke waardigheid te verkrijgen?”

— „Nee, heilige vader,” sprak Willibrord. God alleen wist, hoe vurig hij verlangd had als eenvoudig priester rond te trekken en te prediken. Eerzucht kende hij niet.

Dan ondervroeg hem de Paus nog naar de boeken der H. Schrift en beproefde zijn kennis der kerkelijke wetten. En toen onze Heilige de vereischte wetenschap getoond had, besloot

de Paus: „Heden zult gij vasten en morgen, indien het God behaagt, zult gij gewijd worden.”

De uitverkorene stond op, de Paus omhelsde hem en gaf hem den vredekus, teeken der liefde, die tusschen hen beiden en hunne opvolgers immer zou bestaan. Daarop sprak de Paus: „Gij zult voortaan genoemd worden Clemens.” Dezen naam ontving ontving onze Heilige ter eere van den Paus-martelaar Clemens, wiens feestdag den volgenden dag zou worden gevierd. (1) „Clemens” beteekent zachtmoedig; Clemens, de Paus-martelaar, had zich veel verdiensten verworven in het bekeeren der heidenen: wel treffend was dus de nieuwe naam van toepassing op den zachtmoedigen Apostel der heidensche Friezen! En hoe zou hij weer denken aan zijn wijdingsdag in later jaren, als hij zijn brieven en geschriften onderteekeut met den naam: Clemens Willibrord.

Daar de „Apostolische Constituties” voor het episcopaat den leeftijd van vijftig jaren vorderden, ontving Willibrord van den Paus dispensatie. Zijn heiligheid en wijsheid vulden ruimschoots aan, wat hem in ouderdom ontbrak. Den Zaterdag bracht de Heilige door in vasten en gebed. Ook las hij een gedeelte van het „Liber pastoralis” van den H. Gregorius, het uitmuntende boek geschreven voor de herders der zielen. In het klooster van S. Andreas woonde Willibrord met groote godsvrucht de heilige getijden bij. Hoe dikwijls echter kwamen onder het bidden der psalmen gedachten op aan zijn missie, meer nog verlangens naar het heilig uur, waarop de H. Geest de hoogste macht hem zou verleenen.

Tegen den avond verliet de Paus het paleis bij Sint Jan van Lateranen, om zich te begeven naar de bijgebouwen van Sint Pieter, waar hij gewoon was voor de plechtigheden te overnachten.

Nauwelijks lichtte de Zondag aan, of, omgeven door een stoet van bisschoppen, priesters en mindere geestelijken, begaf de H. Sergius zich naar de basiliek. Een groote menigte vulde de kerk. De Paus zou wijden: dat was een plechtigheid zeldzaam

---

¹⁾ Deze naamsverandering bij de bisschopswijding was een „aloude gewoonte”. Zie Martène. Op. cit. Lib. I. cap. VIII. art. X. — Meestal werd de naam genomen van den feestheilige. Zoo werd later Winfried Bonifacius genoemd ter eere van den Romeinschen martelaar, wiens feest het was (13 Mei).

genoeg om veel toeschouwers te trekken. Terwijl de geestelijkheid in donker-roode feestgewaden tot voor het altaar schrijden, waar het lichaam rust des eersten Pausen, zingt het koor den introitus. Plechtig klinken die woorden door de gewijde ruimte en dringen door tot in het hart van onzen Heilige. En geen wonder, want zijn zij niet bijzonder op hem toepasselijk? „De Heer zegt: de woorden, welke Ik in uwen mond gelegd heb, zullen daaruit niet wijken: en uwe offeranden zullen aangenomen worden op mijn altaar.” Na deze heerlijke belofte des Heeren wordt de psalm gezongen: „Zalig de man, die den Heer vreest, die groote liefde heeft voor zijne geboden.”⁽¹⁾ Intusschen naderen de Benedictijnen van den Mons Caelius in hun zwart habijt, de handen in de mouwen, de oogen ter neer geslagen. Dan volgt in witte albe de wijdeling. Aller oogen zijn op hem gericht. Hij heeft het hoofd geschoren, teeken van nederigheid; slaaf van Christus is hij immers? In zijn hand houdt hij een rol perkament. Achter hem schrijdt de Paus, die de neergeknielde menigte teekent met het teeken des heils. Op het eenigszins bruin gelaat des Pausen ligt een trek van smartelijk geduld: hem drukt de zorg aller kerken en de Kerk lijdt in het Oosten en in het Westen veel van den willekeur der vorsten.

Als de Paus heeft plaats genomen op zijn zetel, knielt Willibrord voor hem neder en leest zijn geloofsbelijdenis voor en de belofte van gehoorzaamheid aan den H. Stoel. Dan legt hij het perkament op het graf des eersten Steuteldragers. Nadat de litanie van alle Heiligen is gezongen begint de eigenlijke wijding. Twee bisschoppen leggen het evangelieboek op Willibrords hals en schouders. De H. Sergius staat op en spreekt de woorden uit der wijdingsformule. Hoe schoon en beteekenisvol zijn die gebeden! „Zijne voeten mogen kostbaar zijn om Uw woord te verkondigen... Geef hem, Heer, de Sleutels van het rijk der hemelen... Geef hem ware nederigheid, volmaakt geduld, opdat hij het goede niet kwaad noeme, noch het kwade goed...”

Dan neemt de Paus den hoorn met heilige olie en stort ze uit over het hoofd van Gods dienaar. Hij zalft diens handen en reikt hem daarna den bisschopsstaf over, teeken van macht

---

¹⁾ Zie de Mis van S. Clemens (23 November).

en van bezorgdheid voor zijn nieuwe kudde. Aan Willibrords rechterhand steekt de Paus een ring en verklaart er de betekenis van, zeggende: „Signum fidei,” teeken van trouw, die gij beloofd hebt aan mij en aan de Kerk. De aartsdiaken heeft hem intusschen bekleed met de bisschoppelijke gewaden. De Paus heeft voor Willibrord nog een geheel bijzondere gunst bewaard. Hij zal hem bekleeden met het „pallium”, een der hoogste waardigheidsteeken, die de Kerk kent. Uit de handen van een der assistenten neemt de Paus den wit-wollen smallen strook en werpt die om de schouders van Sint Willibrord, zoodat de drie-vingers breede sjerp in cirkelvorm op de schouders rust, terwijl voor en achter een andere wollen strook afhangt, versierd met purperen kruisjes.

Willibrord heeft het „pallium” ontvangen. Daardoor is hij op geheel bijzondere wijze met den Paus verbonden en alleen aan diens rechtsmacht onderworpen. Hij is met reden Aartsbisschop der Friezen, „Missus beati Petri”, gezant van den H. Petrus. De Kerk van Nederland staat op de rots van Petrus.

„Wanten te Rome in de poert
Sergius die pauwes benediede
En hine Aertsche bisscop wiede.” (1)

Het „pallium” moest Willibrord herinneren aan den goeden Herder, die het verloren schaap ging opzoeken en op Zijn schouders nam. Het lood, dat aan de uiteinden der strooken was ingeweven, deed hem denken aan den zwaren last, dien hij op zich genomen had. Maar vooral bracht het „pallium” hem in herinnering, dat hij de plaatsvervanger was des Pausen, aan wien hij rekenschap moest geven van zijn arbeid, maar op wiens steun hij ook altijd rekenen mocht. Gelukkig, overgelukkig was Willibrord, want door deze beschikking des Pausen was het onmogelijk geworden, dat de frankische bisschoppen rechten konden doen gelden op de Kerk van Friesland. (2)

---

¹⁾ Melis Stoke. Rijmchroniek.

²⁾ Men zie over het „pallium” o. a. Cabrol: „*L'Angleterre chret.*” pag. 319. — G. Morin, „*Le Pallium*” in *Revue benédictine* tom. VI. (1898) pag. 258-263. — Ruinart: „*De pallio archiepiscopali*” in „*Ouvrages posthumes*” tom. II. pag. 327 (Paris. 1724). — Bona: *Rerum liturg.* I. cap. XVI. pag. 440 sq.

Wat moet er zijn omgegaan in het hart des Apostels, toen de Paus hem het Allerheiligste Lichaam des Heeren gaf, toen zij beiden nuttigden uit denzelfden kelk des heils het allerkostbaarst Bloed, dat Christus voor de zielen heeft vergoten van alle menschen. Hoe innig moet die dankzegging geweest zijn, hoe volkomen de overgave van Willibrord aan zijn dierbaren Meester, Die zulke groote dingen aan hem, zijn geringen dienaar, wilde doen. Hoe vurig waren de liefdezuchten, die opstegen van het altaar zijner liefde. Zou iets hem voortaan nog scheiden van zijn God en zijn Alles? Altijd zou Willibrord Hem bij zich hebben. Op zijn reizen zelfs zou hij Jezus in het H. Sacrament dragen aan zijn hart. Geen ander verlangen had de dienaar Gods dan het rijk zijns Meesters uit te breiden, overal Diens leer te prediken, Diens offer op te dragen, Diens Sacramenten toe te dienen. Zoo spoedig mogelijk wilde hij daarom afreizen. Heilig ongeduld drong hem naar zijn missie.

Enkele dagen na de bisschopswijding vervoege Willibrord zich dan ook bij den Paus. Deze ontsloot voor hem zijn kostbare reliekschrijnen en gaf hem te kiezen, zoovele en welke relikwieën hij wilde meenemen naar Friesland. Als verlegen door de meer dan vaderlijke goedheid des Pausen, scheen Willibrord het milde aanbod te willen afwijzen. Doch hij had relieken noodig voor de kerken en altaren, die hij zou oprichten. Met een groot aantal van de kostbaarste relieken aldus verrijkt, nam Willibrord afscheid van den Paus, den Vader, dien hij op aarde niet zou weerzien.⁽¹⁾

Veertien dagen slechts had Willibrord in de eeuwige stad vertoefd. Wat was er in dien korten tijd veel in zijn ziel veranderd: rijkdommen van genaden had de H. Geest hem geschonken, niet om die als opgestapelde koopwaren te laten liggen, totdat de nood of de winst dringen tot handelen, neen, maar om ervan uit te deelen om niets aan al die zou vragen, aan allen, die bereid waren om te ontvangen.

---

¹⁾ Deze relieken worden nog te Emmerich bewaard in een schrijn, dat uit de 8ste of 9de eeuw stamt. Het inschrift: „Dit zijn de relieken, die de H. Willibrordus te Rome van Paus Sergius ontving en naar Emmerich overbracht,” schijnt van later datum. Zie o. a. E. Aus'm Weerth. „*Kunstdenkmäler des christl. Mittelalters in den Rheinlanden.*” I Abt. I Bd. (1857) S. 7-8; en F. Kraus „*Die christl. Inschriften der Rheinlande*” Th. II. 2. (Freib. 1894) S. 303 f.

De reis was wederom voorspoedig. Volgens de overlevering ontmoette de H. Suitbert onzen Heilige te Emmerich en begroette hem als zijn broeder in het episcopaat. Wel moest het Suitbert hard vallen, dat hij niet mede mocht gaan arbeiden aan Frieslands bekeering. God echter had het zoo beschikt: Hij had Willibrord uitverkoren en niemand anders.

NEGENDE HOOFDSTUK.

S. Willibrord Bisschop-Missionaris.

Terwijl Willibrord in Rome vertoefde, of misschien reeds voor dien tijd, zond Pepijn naar ons land frankische missionarissen onder aanvoering van den H. Wulfram. Deze was omstreeks 650 geboren te Gastinoirs, aan het hof opgevoed, priester geworden en benoemd tot bisschop van Sens. Op verlangen van Pepijn zou hij trachten de Friezen te bekeeren. Daarom ging hij scheep, vergezeld van priesters en diakens, en bereikte na een voorspoedige zeereis ons vaderland. Men vraagt zich af, of Wulfram niet wist, dat Willibrord naar Rome was om er tot bisschop te worden gewijd; of Wulfram optrad met machtiging van den Paus. De oude levensbeschrijver, de monnik Jonas, zegt, dat Wulfram handelde op ingeving van God. Zeker is, dat de heilige bisschop van Sens niets kwaads beoogde tegen Willibrord, dat hij te werk ging met een zuivere meening. Maar het heeft toch allen schijn, alsof Wulfram in deze zaak slechts een werktuig was van Pepijn; en dat diens bedoeling oprecht was, kunnen wij niet aannemen.

Pepijn toch had zeer goed begrepen, dat Willibrord en zijn gezellen, als het hun eenigszins mogelijk was, predikten onafhankelijk van de Franken. Ook moest het hem grieven, dat de pogingen der frankische missionarissen tot nu toe mislukt waren. Maar nu moest het anders worden. De Friezen waren overwonnen, Radboud had beloofd, het evangelie vrij te laten prediken en zelf Christen te worden. De prediking van Wulfram moest dus wel vruchten opleveren, meende Pepijn. Een frankische bezetting te Medemblik was borg, dat de vredesvoorwaarden zouden worden nagekomen en Wulfram in niets zou worden tegengewerkt.

Vol moed en geloofsijver begon Wulfram zijn taak. Hij doorreist geheel het Noorden van Holland en onderricht er, door

middel van tolken, de heidensche bevolking. Door het aanvankelijk succes bemoedigd, begeeft de Heilige zich nu naar Radboud en slaagt er in een van diens zonen, Welgel, te bekeeren.

Ook op Radboud, den koning, schijnt de prediking eindelijk indruk te maken. Hij stemt er in toe zijn goden af te zweren en Christus' leer aan te nemen. Wulfram onderricht den vorst in de voornaamste waarheden des geloofs en na eenige dagen is alles voor de plechtigheid gereed.

Van al zijn geestelijken omringd staat S. Wulfram bij het lage, blauwstenen doopbekken. De friesche koning nadert met zijn getrouwen. Een gemompel gaat door het volk. Op de ruwe gelaatstrekken der meeste Friezen ligt ontevredenheid. Zou de Frank, de Christen, dan toch overwonnen hebben? Het schijnt, dat de goden machteloos waren tegen den God der Christenen. Radboud gespt het zwaard en den strijdbijl van zijn zijde en geeft den gordel aan een zijner dienaren. Hij ontdoet zich van zijn schoeisel, dan van zijn bovenkleederen. Reeds staat hij met een voet in den kuil, waarin de doopvont is geplaatst. Doch eensklaps wendt hij het lang-gelokte, ruige hoofd naar den bisschop en zegt:

„Waar is het grootste getal mijner voorvaderen, waar zijn de friesche koningen? In Walhalla, in de plaats van vreugde of in de plaats, die gij hel noemt?”

„Bedrieg u niet, o vorst,” is het antwoord. „Stierven zij zonder doopsel, dan hebben zij het vonnis der verdoemenis ondergaan.”

Weer woedt er strijd in het hart van den krijgsman. Zijn vaderlandsliefde overwint. Hij trekt de voet uit de doopvont en den H. Wulfram toesprekend, weigert hij met deze woorden: „Liever met mijn voorvaderen in de hel, dan met een luttel armen, die ik niet ken, in den hemel.”

De legende, door den monnik Jonas, als geschiedenis verhaald, deelt mede, dat Radboud de verschijning zag van een geest, die hem vele schatten beloofde, als hij getrouw bleef aan de goden zijner vaderen.

Wulfram was teleurgesteld; Pepijn niet minder. Had Radboud toch zich bekeerd, de krachtige en invloedrijke vorst zou door zijn voorbeeld duizenden hebben overgehaald tot het Christendom en zoo ware de onderwerping van Friesland bestendigd.

Geen wonder, dat de frankische priesters ook nu weder teleurgesteld, besloten tot de terugreis. Van een ontmoeting tusschen Wulfram en Willibrord verhalen de oude handschriften niets. In het voorjaar van 696 als aartsbisschop van Friesland teruggekeerd, moest Willibrord de prediking van Sint Wulfram, het onafhankelijk optreden van Pepijn wel beschouwen als een inbreuk op zijne rechten, minstens als een onedele handelwijze. Want, dat Wulfram gezonden was zonder voorkennis van den H. Stoel, is meer dan duidelijk.

Toch liet Willibrord zijn misnoegen niet blijken. Hij verdroeg in stilte de beleediging door Pepijn, die hem toch naar Rome had gezonden, veroorzaakt en bracht hem de dankbetuigingen en verlangens des Pausen over. Paus Sergius had het aan Pepijn overgelaten Willibrord een zetelplaats aan te wijzen.

De keuze van Pepijn viel op Wiltaburg, het tegenwoordige Utrecht. En geen wonder. „Wiltaburg toch was, door de onderwerping van Radboud, de eerste en voornaamste frankische stad in Friesland geworden; de noordelijkst gelegen versterkte plaats van geheel het Frankische gebied, (behalve Medemblik). Hare ligging in het midden der Friezen en aan meerdere rivieren maakte haar, meer dan andere steden, voor de vestiging eens bisschopszetels geschikt. Het is de ingang tot Noord-Germanië. In het meer oostelijk gelegen Saksen, dat zooveel later bekeerd werd, bood zich nog nergens zulk een gelegenheid aan.”⁽¹⁾ Daarenboven was Wiltaburg reeds door eenigen bloei en welvaart, door handelsverkeer en tolrecht daartoe boven andere plaatsen geschikt. Utrecht werd dus bisschopsstad.

Van Wiltaburg uit moest de bekeering van Noord-Germanië worden ondernomen. Vandaar uit moesten nieuwe bisdommen worden opgericht, want Utrecht was buiten de oevers van den Rijn het eenige bisdom in Noord-Europa en door zijn ouderdom bestemd om aan het hoofd te staan van alle bisdommen, die in deze Saksische wereld zouden gesticht worden. „Om die reden,” zegt Royaards, „werd het nu niet aan Keulen onderworpen, gelijk Dagoberts kapel in vroegeren tijd. Die proef was mislukt. Keulen behoorde tot de Rijn-Frankische wereld. Utrecht was de aanvang der Saksische. Van den Rijnmond tot

---

¹⁾ P. Alb. Thijm, t. a. p. blz. 152.

aan de Oostzee stond Utrecht daar, als het oudste Bisdom, als de eerste steen aan den tempel van het Noord-Germaansche Christendom. Het heeft dus in de geschiedenis des Christendoms niet alleen Nederlandsch, maar ook Germaansch, ja! Europeesch belang.” (1)

Wiltaburg dan moest het middelpunt worden van Willibrords ijver. In overleg met Pepijn ontbood onze Heilige naar het voorbeeld van S. Wilfried, frankische bouwmeesters voor den bouw eener nieuwe kerk. Voorloopig echter bleef hij de oude S. Salvator-kerk nog beschouwen als zijn kathedraal. (2) Meermalen moest de bouw der nieuwe kerk onderbroken worden en lang duurde het, eer zij gereed kwam. Aan den H. Martinus van Tours werd de kerk toegewijd. S. Martinus was krijgsman geweest, hij had vele heidenen bekeerd en was als bisschop een voorbeeld van deugden en goede werken. De vereering van S. Maarten was in geheel het frankische rijk verbreid, hij was de patroon van het frankische leger. Was dit dan de reden, waarom Willibrord zijn kerk aan hem toewijdde? Het moge er allen schijn van hebben, de eigenlijke beweegreden was, dat S. Maarten de geliefde Heilige der monniken, der Benedictijnen was. Aan hem was een der beide kerken op den Monte-Cassino, aan hem ook de eerste kerk van Engeland gewijd. De godsvrucht tot zijn dierbaren patroon te verspreiden en zich van diens bescherming te verzekeren bij de geloofsprediking, dat beoogde Willibrord door S. Maarten tot kerkpatroon te verkiezen. Hoezeer hij er in geslaagd is de devotie tot S. Maarten te bevorderen, bewijzen de vele kerken ter eere van dien grooten Heilige gesticht, de plechtige viering van diens feestdag (11 Nov.) met de eigenaardige gebruiken, welke hier en daar nog in eere zijn, (3) het feit ook, dat zeer vele Christenen hier te lande zijn naam verlangden te dragen. Nog vele eeuwen later noemden zich de Utrechtenaren „de Sint-Maartensmannen”. De Sint-Maartenskerk toch werd later de kathedrale kerk van Utrecht.

Behalve een kerk bouwde Willibrord nog een klooster en

1) Royaards t. a. p. blz. 180 v.

2) Veel is er over geschreven, welke kerk de kathedraal van S. Willibrord is geweest. Uit den brief van S. Bonifacius zou men opmaken, dat het S. Salvator was.

3) Zie hierover Dr. Jos. Schrijnen. *Nederl. Volkskunde* I. blz. 103-117.

en daarbij een kloosterschool. Het klooster was noodig, om hemzelf en zijn medebroeders te huisvesten en bovendien moest het hem jonge priesters verschaffen, die wilden werken aan het heil hunner landgenooten. In de kloosterschool ontvingen zij hun eerste opleiding en wanneer zij roeping gevoelden, om het monnikenleven te aanvaarden, nam Willibrord hen aan en bezielde hen met den geest, die S. Benedictus in zijn zonen verlangde. Aan deze friesche jongelingen hechte Willibrord terecht groote waarde voor het bekeeringswerk. Eigen priesters wilde hij het volk geven.

Van de twee eerste Friezen, die onze Heilige tot priester opleidde, zijn ons de namen bekend. Een ijverige Christin met name Adelburg, die later de grootmoeder werd van den H. Ludger, had nl. twee broeders Wullibraht en Thiadbraht. De vrome vrouw stelde de beide knapen onder de leiding van den Heilige en verzocht hem, zoo zij geschikt zouden zijn, hen tot priester te wijden. Zij toonden aanleg en ijver voor de studie en maakten grooten voortgang in de deugd, zoodat zij het geluk mochten smaken uit de handen van S. Willibrord de hoogste aller waardigheden, het H. Priesterschap te ontvangen.

Ook uit Engeland kwamen jongelingen naar Willibrords kloosterschool. Onder hen schitterde vooral uit de H. Marchellus of Marcellinus, van wiens naam de levensbeschrijver van den H. Suitbert gebruik maakte.

Toen in Wiltaburg de zaken eenigszins geregeld waren, overlegde Willibrord als een beleidvol veldheer, hoe de bekeering van Friesland te aanvaarden. Van de bisschopsstad uit, waar de missionarissen gevormd en van het noodige voorzien waren, gingen de monniken naar de landstreken hun door Willibrord aangewezen. Het was eenzelfde verhouding ongeveer als die van Petrus tot de andere apostelen, toen zij vanuit Jerusalem de wereld gingen bekeeren. Maar evenmin als Petrus te Jerusalem bleef, evenmin wilde Willibrord te Wiltaburg blijven. Hij was gezonden om te prediken, niet om als Bisschop in Utrecht te blijven wonen.

Reizen en trekken, niets deed Willibrord liever en liefst naar streken, waar Christus nog niet gepredikt was. De Heilige Beda vat met een enkel woord Willibrords missionarisleven samen en getuigt van zijn beroemden tijd- en landgenoot

aldus: „De zeer eerbiedwaardige Bisschop predikte wijd en zijd het woord des geloofs, riep velen terug uit de dwaling, stichtte in die landen verscheidene kerken en ook eenige kloosters.” (1)

Alcuinus geeft weliswaar meer bijzonderheden, doch zonder samenhang, zoodat het zeer goed mogelijk is, dat de feiten, door hem het eerst verhaald, eerst later zijn voorgevallen en omgekeerd. Om een goede opvatting van Willibrords missie-tochten te bekomen, heeft het zijn nut te vermelden, wat de geleerde P. Alberdingk Thijm daarover opmerkt.

„Een aanhoudend verblijf te Utrecht,” zoo zegt hij, „zal even noodeloos geweest zijn, als een lange afwezigheid van het middenpunt des bisdoms schadelijk was voor de verstandhouding met de aldaar achtergebleven geestelijken en nieuw gedoopte leeken. Maar het zou een groote dwaling zijn, de vele jaren, welke hij als bisschop heeft doorgebracht, gelijkelijk tusschen de provinciën, die door hem bekeerd werden, te willen verdeelen. Het gedurig heen-en-wedertrekken met korte tusschenpoozen van rust, is in het algemeen de natuurlijkste voorstelling, die men zich maken kan van het leven des Apostels.” (2)

Deze reizen waren vol gevaren en dikwijls zeer uitgestrekt. Daar is bijna geen provincie in ons land, of Willibrord heeft er gepredikt. Voeg daarbij nog de reis, die hij ondernam naar het land der Denen en zijn tochten door België en Luxemburg en men heeft eenig denkbeeld van den apostolischen ijver, die hem voortstuwde telkens naar nieuwe plaatsen. En welk een doorzettingskracht, welke offervaardigheid eischten die tochten.

Het klimaat van ons land was destijds niet zeer gezond. Groote, zonlooze bosschen bedekten een groot deel des lands. Uitgestrekte meren en moerassen hielden den bodem vochtig en zonden hun schadelijke dampen omhoog, die ziekten en zwakte brachten over de lage landen aan de zee. De winters waren lang en streng. Zelfs de Rijn werd door de felle vorst met een ijsvloer bedekt, waar men gemakkelijk te paard kon overtrekken.

De vervoermiddelen waren natuurlijk zeer gebrekkig. Langs

1) H. E. 5, 11.

2) T. a. p. blz. 169.

de groote rivieren kon de Heilige gebruik maken van een schip of een roeiboot. Ofschoon hij bij langere tochten te paard reed, legde hij toch meestal den weg te voet af. Dit was althans bij de Ieren steeds gebruikelijk, soms voorschrift. Men beriep zich hierbij zelfs op een apostolische overlevering.

Gebrek aan voldoende levensmiddelen of aan drinkwater vroegen van onzen apostel meermalen groote offers. Maar al deze moeilijkheden kwam hij te boven, gedreven door zijn heldhaftigen ijver en liefde voor de zielen. De liefde vooral was het, die hem drong, de liefde tot Christus, om voor Hem zielen te winnen. Die liefde had hem de wereld doen verlaten, waarin hij rijkdommen en eer had gevonden. Die liefde deed hem vaarwel zeggen aan zijn vader, zijn bloedverwanten en vrienden, zijn medebroeders, zijn vaderland, aan alles, wat God niet was. Die liefde deed hem alle zorgen en gevaren als niets achten. Met den dichter kon hij zeggen:

„Sterk is de liefde, die werkt in mij!
Sterk is de liefde, hemelsche liefde.
Leg nu den last van een wereld op mij!
Sterk is de liefde, ik draag hem blij.”

Meer dan klimaat en gesteldheid van den bodem belemmerden de menschen Willibrords prediking. Vooral de heidensche priesters stelden alles in het werk, om die prediking en daarmee de bekeering des volks te beletten. Ofschoon de vrees voor het frankische gezag hen van verzet weerhield, gebeurde het toch enkele malen, dat het leven van onzen Heilige in gevaar kwam. Hoe zouden onze dappere en aan hun godendienst zoo gehechte voorouders het ook weerloos hebben kunnen aanzien, dat de hun dierbare afgodsbeelden, heilige eiken, gewijde bronnen werden ontheiligd?

Wat de bekeering nog moeilijker maakte, waren de talrijke heidensche en bijgeloovige gebruiken, die overal in zwang waren. De godsdienst had het leven der Friezen geheel doordrongen. Zij ondernamen geen belangrijke handeling, of de goden moesten worden geraadpleegd. Uit de vlucht der vogels, het niezen der paarden of uit de hersens van geslachte dieren voorspelde de priester of de waarzegger de toekomst. Hiernaar regelden zij hun handelingen.

Overal op zijn reizen treft de Heilige deze praktijken aan en

zelfs de Christenen kunnen er nauwelijks afstand van doen. Het is daarom, dat de Heilige sommige feesten, gebruiken en plaatsen tracht te kerstenen. De „heilige bronnen” werden tot „kerstputten” of „kerstpoelen” gewijd, doordat men er in doopte. Zulke putten (S. Willibrords-putten) vindt men te Osch, Diessen, Geisteren, Deurne, Maashees en elders. Nu eens ontmoet Willibrord een ommegang, waarbij de godenbeelden op een ossenwagen worden rondgevoerd tot zegening der velden. Dan weder verneemt hij, dat in een heilig woud de doodenoffers worden opgedragen, om den gestorvenen een plaats in Walhalla te verzekeren. Met afschuw hoort hij verhalen, hoe men in dit of dat dorp, ondanks het frankisch verbod, met het lijk van een edele diens paarden, maar ook diens laten of lijfeigenen heeft verbrand. En al zijn welsprekendheid is noodig, om den heidenen aan te toonen, dat ook de laat een mensch is. Voor het oogenblik mogen zij overtuigd schijnen, zoodra de Heilige weer vertrokken is — en dit weet hij — zullen velen weer tot hun oude gewoonten terugkeeren.

De bekeering onzer voorouders was een werk van opoffering en gebed. Aan Gods genade alleen en aan Willibrords stalen ijver en voortdurend gebed was het te danken, dat het geloof eindelijk ingang vond in die ruwe harten. Aan Hem daarvoor onze danbaarheid. Onze, zeggen wij, want wij, Katholieken van Nederland, erfden van onze voorouders den „parel, waarvoor men 't al met winst verliest”. Wij mogen dan tot Willibrord de woorden des dichters richten:

„Wij danken U, o Vader van de zwoegers
In zwarte pij, in 't ruige boetekleed;
Zij waren hier de Zaaiers en de Ploegers;
Wij oogsten, wij, de vruchten van hun zweet.” (1)

---

¹⁾ Aug. Cuppens. „S. *Benedictus*” in „Tijdkrans” (21 Maart).

TIENDE HOOFDSTUK.

Roomsche geest van S. Willibrord.

Rome, Rome, altijd Rome. „Rome, de altijd-gekroonde”, zegt Louis Veuillot, „beschikt over alles als souvereine. Zij ziet de huldebewijzen toestroomen, zij put uit alle schatten”. En waarom dan toch wordt Rome altijd gehuldigd als Wereldvorstin? Omdat

„ . . . op Romes heuven rees
Het kruis van d'eersten Paus”.

Omdat tot den Bisschop van Rome door den Zoon van den levenden God gezegd was: „Gij zijt Petrus (d.i. steenrots) en op deze rots zal Ik Mijne kerk bouwen en de poorten der hel zullen haar niet overweldigen” (1); en dat andere woord: „Bevestig uwe broeders” (2) en later nog: „Weid Mijn lammeren; weid Mijne schapen” (3).

Rome en de Paus: wie deze twee lief heeft, bezit den waren Roomschen geest. Die geest bezat Sint Willibrord in hoogen graad. Zelfs niet-katholieke geleerden geven dit toe. Zoo schrijft Moll: „Al wat wij van onze geloofsverkondigers weten, geeft ons grond hen voor verklaarde aanhangers van Rome te houden” (4). En ook Arend, onze vaderlandsche-geschiedenis-schrijver moet toegeven, dat Willibrord uitmuntte door „eerbied voor het hoofd der Kerk te Rome, wiens geestelijk oppergezag in hem eenen ijverigen verdediger vond”. (5)

Wij hebben reeds gezien, hoe onze Heilige neerknielde aan de voeten des Pausen om van hem zijn zending te ontvangen

---

¹⁾ Mt. 16: 18.

²⁾ Luc. 22: 32.

³⁾ Jo. 21: 15-18.

⁴⁾ W. Moll. *Kerkgeschiedenis van Nederland I.* (Arnhem 1864) blz. 210.

⁵⁾ Arend I. 334.

en de tweede maal, om door de wijding tot bisschop en de aanneming van het pallium zijn innige gemeenschap met de Kerk van Rome te betuigen. En het geloof, dat Willibrord predikt, is het geloof der Roomsche Kerk, het geloof van S. Petrus en de apostelen, hetzelfde geloof, waarvan Vondel „op Sinte Agnesfeest” zong:

„Het geloof, 't welk zij belijft
Wordt al 't aertrijk door verkondigt.
Dit getuigt Sint Paulus bladt
Aen de groote wereltstadt
Met zijn eige hant geschreven”.

Wat Willibrord geloofde, gelooven wij, Nederlandsche Katholicken, ook.

Wij ontvangen dezelfde Sacramenten, die hij ontving en uitdeelde. De protestantsche hoogleeraar Moll getuigt, „dat de biecht door Willibrord en onze overige geloofspredikers tegelijk met het Christendom tot onze vaders werd gebracht”. „Bij de mis” hield hij „memorie der dooden”. Hij wijdde altaren, bediende het vormsel, ordende geestelijken. Echt-Roomsch is wat Moll noemt „zijn afhankelijkheidsgevoel van Rome en zijn liefde voor de relieken der Heiligen”, „zijn vertrouwen op de verdienstelijkheid zijner goede werken”.⁽¹⁾

Zijn liefde en eerbied voor de Heiligen en hun relieken is inderdaad merkwaardig. Te Rome ontving hij vele relieken, die hij in de Kerken en altaren plaatste, door hem gewijd. De kerken, die hij stichtte, werden toegewijd aan de allerheiligste Maagd Maria, aan St. Joannes den Dooper, aan apostelen en martelaren. De Kerk te Bakel b.v. werd onder de bescherming gesteld van de H.H. Petrus en Paulus en van den H. Landobertus, bisschop-martelaar; die te Rinderen bij Kleef vereerde S. Joannes den Dooper en S. Petrus als patronen. Te Utrecht was S. Martinus Kerkpatroon.

Boven alle andere Heiligen eerde Willibrord de Moeder Gods, Maria. De godsvrucht tot de Gezegende onder de vrouwen verbreidde hij tegelijk met de prediking van Jezus. Door Maria tot Jezus! Dat beginsel paste onze Heilige ook toe bij de verkondiging van het evangelie. Hier had hij een geschikt onder-

---

¹⁾ W. Moll. t.a.p. blz. 117; 386; 451. e.a.

werp, waarmede hij de uiteenzetting der geloofswaarheden kon beginnen. Immers de maagd genoot bij de Germanen eer, vooral de waarzegster of profetes, die den uitslag van den strijd voorspelde. Ook in de godenleer der Germanen werd van een vrouw, een reuzin, gewag gemaakt, die een zoon zou baren, genaamd Vidarr, die den vijand van het menschelijk geslacht vaneen zou scheuren. Deze leer bood Willibrord een welkome gelegenheid te spreken over den Verlosser en Zijn gezegende Moeder, door wie de kop der helsche slang verpletterd werd.

De relieken der H. Maagd omringde Willibrord met diepen eerbied. Mogen wij de „Annales Trevirenses” gelooven, dan droeg de Heilige een dezer relieken, die hij van den H. Sergius had ontvangen, altijd bij zich. In de Lieve-Vrouwenkerk te Trier wordt nu nog een relik bewaard, die Willibrord aan de abdij aldaar geschonken zou hebben. Ook de S. Maartenskerk van Emmerich bewaart een gedeelte van Willibrords reliekenschat. Een eikenhouten kistje, met goud en koper beslagen, draagt tot opschrift: „Dit zijn de relikwieën, welke de H. Willibrord te Rome van Paus Sergius ontving en naar Emmerich overbracht”. Het kistje dagteekent uit het begin der achtste eeuw en moet indertijd zeer hoog geschat zijn, daar het versierd is met edelsteen en fraai loofwerk. Men zegt, dat onder die relieken zich een gedeelte van het hoofdhaar en van het kleed der Moeder Gods bevindt. Volgens de onderzoekingen van een oudheidkenner is het omhulsel der relieken een weefsel uit de zesde of zevende eeuw.

Dat ook de middeleeuwen Willibrord als Mariavereerder beschouwden, blijkt, behalve uit de gemeentewapens van Bakel en Obbicht,¹⁾ uit een legende, volgens welke onze Heilige van de dooden zou zijn opgestaan, om „Sinte Maria's Dom” te wijden.

Van de andere Heiligen vereerde Willibrord vooral St. Petrus en Paulus, Sint Andreas, Sint Joannes den Dooper en van de martelaren den heiligen koning Oswald, over wien wij reeds eerder spraken. Door diens relieken, zoo verhaalde onze Heilige aan Sint Wilfried en Acca op hun doortocht naar Rome, gebeurden er hier verscheiden wonderen. Jammer, dat ze ons

---

¹⁾ J. A. F. Kronenburg C.SS.R. *Maria's heerlijkheid in Nederland* I (A'dam, 1914) blz. 69.

onbekend gebleven zijn, maar het bewijst toch, dat Willibrord de Heiligen vereerde zooals wij, Katholieken, nog heden doen en dikwijls met niet minder goeden uitslag.

Onnoodig kon het lijken nog verder aan te toonen, „dat het gansche leven van Willibrordus met dien Roomschen geest doordrongen is”, maar, zegt Dr. L. van d. Essen terecht, het is „een karaktertrek, die wel verdient aangehaald en in 't licht gesteld te worden”.⁽¹⁾ Daarom nog eenige bijzonderheden.

Te Maeseyck wordt nog steeds een kasuifel bewaard, dat Sint Willibrord en Bonifacius gebruikt hebben bij de H. Mis, die zij opdroegen in het klooster te Aldeneyck, waar zij de heilige zusters Harlindis en Renildis soms een bezoek brachten. Ook een Evangelieboek, door onzen Heilige gebruikt, herinnert nog aan het H. Misoffer, door Willibrord voor onze voorouders opgedragen.

Hiervan getuigt ook nog het draagbaar altaar, waarop onze Heilige gedurende zijn apostolische reizen het Lichaam en Bloed des Heeren offerde. Deze kostbare relik wordt nog heden vereerd in de Lieve-Vrouwe-kerk te Trier. De bekende geschiedschrijver onzer Nederlandsche Heiligen, Pater Kronenburg, beschrijft het draagaltaar van Willibrord aldus: „Het rechthoekig kasje van eikenhout rust op vier klauwvormige pooten van verguld koper; het is bekleed met gedreven, vroeger vergulde zilveren platen, zes ivoeren plaatjes en koperen vergulde en geëmailleerde lijsten. Het dekselvlak draagt in het midden een altaarsteen van Labrador-porfier, omgeven van een ornament-band en een Latijnsch opschrift, dat vertaald aldus luidt: „Dit altaar heeft de H. Willibrord ter eere van den Heer, den Zaligmaker, geconsacreerd. Hierop placht hij op reis de Misofferanden den Heer op te dragen; hierin is bevat van het hout van Christus' kruis en van den zweetdoek zijns hoofds.”⁽²⁾

Doch niet alleen las Willibrord de H. Mis en diende hij de Sacramenten toe, maar ook de vrome gebruiken der H. Kerk onderhield hij. Zoo lezen wij, dat hij meerdere malen met wijwater de zieken besproeide. De kracht van het water door Willibrord gewijd toonde God soms op wonderbare wijze. Zoo

¹⁾ *Geschiedk. Bladen*. 1ste Jg. 1915. 2de halfj. blz. 372.

²⁾ Kronenburg t. a. p. blz. 64.

heerschte er in een nonnenklooster te Trier eens een gevaarlijke, besmettelijke ziekte, volgens Alcuinus de pest. Na de H. Mis aldaar gelezen te hebben, besprenkelde onze Heilige het klooster met wijwater en de zieken werden genezen. Misschien is hiervan het gebruik ontstaan, dat vooral in het aartsbisdom Keulen in eere is, om ter eere van den Heilige water te laten wijden, dat men dan aan de zieken te drinken geeft.

Nog treffender is een ander feit door Alcuinus ons verhaald, waaruit ook blijkt, hoe God de gebeden der Kerk, door Sint Willibrord over het water uitgesproken, verhoorde.

Eens was er namelijk een huisgezin, dat hevig door den duivel werd gekweld. Uit de ongelukken toch, die voorvielen, en den plotselingen schrik, welke zich van de bewoners dan meester maakte, kon men bemerken, dat niemand anders dan de aartsvijand der menschen hier werkzaam was. Want dikwijls verdwenen er plotseling spijzen of kleedingstukken of huisraad, dat dan als door onzichtbare handen werd opgenomen en in het vuur geworpen. Zoo ver ging de vermetelheid des duivels zelfs, dat hij een kind des huizes, dat tusschen zijn ouders te bed lag, opnam en in het vuur wierp. Door het geschrei van den kleine ontwaakt, konden de ouders hun kind nog juist van den vuurdood redden. Wat wel het ergste was, geen der priesters, die men gevraagd had, kon den duivel verdrijven.

Eindelijk wendde zich de vader tot den bisschop, Sint Willibrord. De Heilige dacht een oogenblik na en als ontving hij van God een bijzondere ingeving, gaf hij den zwaar-beproefden man een kruik met gewijd water en beval hem zijn huisraad buiten de woning te brengen en met dit wijwater te besproeien. De vader ging huiswaarts en deed gelijk de Heilige hem had gezegd. En wat geschiedde? Het ledige huis werd geheel door het vuur des duivels verwoest. Men bouwde op dezelfde plaats een nieuwe woning, besproeide die met wijwater en de duivel was voor goed geweken. De bewoners leefden voortaan rustig, God dankend, Die hen door Zijn dienaar van de aanvallen der hel verlost had.

Ziet daar een bewijs voor den voorzeggenden geest, waarmede God onzen Heilige soms verrijkte, een bewijs ook voor het groot vertrouwen, dat deze stelde in de genademiddelen der Heilige Kerk. Van protestantsche zijde heeft

men gezegd: „Blijkbaar stond Willibrord niet hooger dan zijn tijdgenooten.” Wij, die den Roomschen geest van Willibrord leerden kennen, zijn werkzaam en liefdevol gelooven, wij herinneren ons gaarne het woord van den H. Geest: „Gedenkt uwe oversten, die U het woord Gods verkondigd hebben . . . . volgt hun geloof na.” (1)

---

¹⁾ Hebr. 13: 7.

ELFDE HOOFDSTUK.

De Moederkerken van Holland.

Een Heilige is op de eerste plaats, niet: „iemand, die wonderen werkt,” maar: „een mensch, die uit liefde tot God, alle deugden in een heldhaftigen graad beoefent.” Hierin juist ligt de ware grootheid der Heiligen, dat geheel hun leven is doordrongen van de goddelijke liefde. Die liefde nu kan zich op verschillende wijzen openbaren. Bij Sint Willibrord kwam zij vooral tot uiting in een volhardenden en vurigen ijver voor de belangen van Jezus en Zijn Kerk, voor de uitbreiding van het geloof. Getuigen van dien ijver zijn de duizenden heidenen door hem bekeerd, de tempels en beelden der afgoden door hem verwoest, maar vooral de lange en moeitevolle tochten door hem ondernomen, de kerken door hem gesticht.

De geschiedenis vermeldt ons niet, in welke volgorde de Heilige zijn missiereizen heeft volbracht, welke kerken hij het eerst, welke hij later stichtte. Slechts algemeene gegevens staan ons hierbij ten dienste, doch deze zijn voldoende om ons eenig denkbeeld te doen vormen aangaande Willibrords werkplan.

Het ligt voor de hand, dat onze Heilige eerst die plaatsen heeft bezocht, welke door haar gunstige ligging aan rivieren of heirwegen gemakkelijk te bereiken waren, of die door een frankische bezetting voldoende waarborg boden, dat de evangelieprediking niet zou worden belemmerd. Om deze redenen wordt het ook meer dan waarschijnlijk, dat de Apostel gepredikt heeft te Dorestad (Wijk-bij-Duurstede), dat, niet ver van Utrecht gelegen, een aanzienlijke handelsplaats was, door de Franken versterkt. Om dezelfde redenen kan men aannemen, wat oude schrijvers beweren, dat Willibrord ook te Tiel en te Nijmegen het geloof verkondigde. Mogelijk blijft het echter, dat hier slechts mede-arbeiders van onzen Heilige werkzaam waren.

Over de moeilijkheden aan die missietochten verbonden,

hebben wij reeds gesproken. Kwam de Heilige met enkele reisgezellen dan ter plaatse, door hem uitgekozen, en bevond zich daar een frankische bezetting, zooals b.v. te Slavenborch (Vlaardingen), dan wendde hij zich natuurlijk allereerst tot den hoofdman en diens krijgslieden. Dezen waren Christen, althans in naam, en wisten zeer goed, dat Pepijn onzen Heilige wilde beschermen. Men begrijpt, dat onze Heilige ook voor die krijgslieden het woord Gods verkondigde en hen herinnerde aan hun christelijke plichten. Ook moet het volk in zulk een stad en in haar omgeving niet geheel onbekend geweest zijn met het Christendom, maar dat die frankische soldaten slechte missionarissen waren, valt niet te betwijfelen. Willibrord zocht dan met het volk in aanraking te komen, wat niet moeilijk was, daar vele heidenen met de Franken betrekkingen hadden, hetzij door het verkoopen van levensmiddelen, hetzij door het verrichten van werk voor de bezetting. Zooals van zelf spreekt kon de Heilige niet dadelijk beginnen te prediken. Eerst moest hij de genegenheid der heidenen eenigszins gewonnen hebben b.v. door het verleenen van geneeskundige hulp, door onderwijs of anderszins. Dan eerst was het mogelijk iets over God en godsdienst te verkondigen. Men begrijpt dan ook zeer goed, wat Professor Kurth hieromtrent zegt: „Wel was er tijd nodig, alvorens zulke menschen zich tot in het diepst huns harten lieten bezielen door de gedachte aan een God, één in wezen, almachtig in kracht, Die wilde aanbeden zijn in geest en waarheid. Doch de geloofsverkondigers lieten niet na, met geduldvollen moed terug te komen op deze grondwaarheid, die het steunpunt was der geheele christelijke leer.”

Ja, geduld was er vooral nodig, liefdevol geduld, om die ijzeren harten zacht te maken als was en ze te vormen naar de leer van Christus. Geduld was er nodig, om in dat onbeschaaft verstand tenminste de hoofdwaarheden van ons heilig geloof in te prenten. Iederen dag daalde de regen van Gods woord op die dorre akkers en op Willibrords gebed gaf God wasdom: het geloof ontkiemde. Die den moed hadden hun afgoden te verzaken, bogen het trotsche hoofd voor de H. Drie-eenheid en de heiligmakende wateren des Doopsels maakten hen tot kinderen Gods. Hun voorbeeld vond navolging en allengs had zich een kleine schaar van Christenen gevormd, die leerden bidden tot den éénen God. De bisschop bouwde

dan voor hen een klein, houten kerkje, waar zij zich vereenigden om te bidden en de H. Sacramenten te ontvangen. Uit de goederen, die den Heilige geschonken werden, voorzag hij in het onderhoud der kerk en van den priester, dien hij daarbij aanstelde en trok dan verder om elders eenzelfde poging aan te wenden, een begin te maken, waarop anderen konden verder bouwen.

Vijf plaatsen beroemden er zich van ouds op, dat hare kerken door Sint Willibrord gesticht zijn. In een verdrag gesloten tusschen bisschop Willem van Utrecht en den abt van Echternach in 1063 wordt vermeld, dat deze plaatsen door Karel Martel aan den H. Willibrord zijn geschonken en door dezen toevertrouwd aan de abdij van Echternach, die in de geestelijke behoeften dier kerken moest voorzien. Deze vijf plaatsen worden daar genoemd de „moederkerken” van Holland, omdat zij het eerst gesticht zijn en het geloof vandaar verbreid is naar de andere plaatsen. Onder deze „moederkerken” noemen wij op de eerste plaats Slavenborch, in later jaren Flardinga (Vlaardingen) geheeten. Waar de gracht van Corbulo, in het jaar 48 door de Romeinen gegraven, zich met den Rijnmond vereenigde, verhief zich de steenen burcht der Frankische bezetting. Van hieruit trok Willibrord met zijn priesters de omliggende dorpen rond en mocht erin slagen velen voor Christus te winnen. Onder deze bekeerlingen was een rijk grondbezitter met name Heribald, die aan den Heilige een aanzienlijk stuk grond ten geschenke gaf, gelegen aan den mond der rivier „waar de biezten groeien”. Ook hoeven en huizen stond hij aan onzen heiligen bisschop af. Behield hij voor zich niets meer? Volgde hij den raad des Verlossers: „Verkoop, wat ge hebt, geef het den armen en kom en volg mij”? Als eenig antwoord op deze vraag kunnen wij vermelden, dat Heribald in Willibrords „testament” *geestelijke* genoemd wordt. Wellicht volgde hij den heiligen missionaris op diens tochten door Holland. In ieder geval moet zijn edelmoedig voorbeeld velen een aansporing geweest zijn, het heidendom te verlaten. Een houten kerkje werd te Flardinga opgetrokken en na Willibrords dood werd de Heilige er als kerkpatroon vereerd.

Meer naar het Noorden, niet ver van Leithe (Leiden), waar eveneens een Frankische bezetting lag, stichtte Willibrord een

kerkje te Oestegest (Oegstgeest), dat later voorkomt onder den naam Kirchwerve of Kerkwerve. Deze houten kapel werd volgens de overlevering in 856 door de Noormannen verwoest, doch later vervangen door een steenen gebouw, dat aan onzen Heilige werd toegewijd. De zorg voor deze kerk had de abdij van Echternach. Door de opvolgers van Sint Willibrord, de abten van Echternach, en hun monniken werd de devotie tot onzen Heilige ook te Kerkwerve steeds levendig gehouden. In de Middeleeuwen (a° 1450) werd er, zooals het luidt: „een broeder- en zusterschap” opgericht, „in der eeren Goedts en sinre liever Moeder en die Heiligen Confessoir sinte Willebruert.”⁽¹⁾ Evenals op andere plaatsen „namen” de Protestanten later de oude kerk der Katholieken „over” (!). Nog steeds is Sint Willibrord echter patroon der katholieke kerk te Oegstgeest.

Volgens een oud volksverhaal, dat echter niet betrouwbaar is, zou onze Heilige eerst na zijn dood de kerk van Oestegest hebben ingewijd. Men zou toen namelijk een hand gezien hebben, die op wonderbare wijze de muren zalfde en zegende. Zelfs zijn er, die beweren, dat er thans nog op den herinneringsdag der kerkwijding heilige olie op de muren zichtbaar is, doch bij herhaald onderzoek is dit onwaarheid gebleken.

Voor al Kennemerland vereert den H. Willibrord als zijn apostel en terecht. Een groot gedeelte van zijn missieleven besteedde onze Heilige aan de bekeering der Kennemers. Wie zegt ons, hoeveel jaren hij hier vertoefde? met welke bezorgdheid hij vanuit Wiltaburg (Utrecht) den voortgang des Christendoms hier gadesloeg? Behalve Petten, beroemen ook Velzen en Heiloo zich op den eertitel: „moederkerk van Holland”.

Van de werkzaamheid van onzen Heilige te Felisa (Velzen) is ons slechts bekend, dat hij er den H. Engelmond aanstelde om het zieleheil der bevolking te behartigen. Welk een goede keuze de heilige Bisschop deed door Engelmond te benoemen tot „eersten pastoor van Velzen”, om het zoo uit te drukken, blijkt uit de groote achting, die de H. Engelmond zich verwierf tot bij het verre nageslacht. Hij werd als Heilige vereerd; dit reeds zegt alles. Na zijn dood koos Velzen hem tot patroon

---

¹⁾ Bij Kronenburg. „*Maria's Heerlijkh.*” IV blz. 190. — Van Heussen en Van Rijn. „*Rijnlandsche Oudheden*” blz. 404.

en God verheerlijkte den Heilige menigmaal door wonderbare genezingen. Zelfs uit Gelderland kwam men naar Sint Engelmonds graf te bedevaart, om genezen te worden van keel- en tandpijn.

Een andere medehelper van Sint Willibrord ontving de geestelijke zorg voor het dorp Halen of Hallem (Egmond), namelijk de diaken Adelbert, die met den H. Willibrord herwaarts kwam en door hem zeker wel tot priester zal zijn gewijd. Aan den H. Adelbert herinneren nog het St. Albertsstraatje te Egmond-aan-Zee, de Sint Aelberts-put, tien minuten ten Westen van Egmond-Binnen, waar de Heilige begraven werd en door God verheerlijkt, waar de vermaarde abdij van Egmond eens stond als de bewaker van godsdienst en wetenschap, maar vooral de kerk der katholieke parochie van Egmond, behoorende onder Rinnegom, die aan S. Adelbert is toegewijd.

Een uur van Egmond verwijdert ligt een hofstede, Adrichem genaamd, die Karel Martel in 730 aan Sint Willibrord ten geschenke gaf. Ook het dorp Limmen herinnerde oudtijds aan onzen Heilige, want onder Karel den Groote werd hij er als patroon vereerd.

De plaats echter, die het meest van alle dorpen in Kennemerland de herinnering aan onzen Apostel bewaard heeft, is Heiloo, het vriendelijke dorp in de nabijheid van Alkmaar. Reeds in de jaren van 980 en 1063 is er sprake van Heilichloe of Heilgalo, wat beteekent „heilige hoogte”. Hier had het wonder plaats, dat Alcuinus te boek heeft gesteld, ofschoon hij den naam der plaats niet noemt. Zie hier, hoe hij 't ons mededeelt:

„Toen deze man, die vol was van Gods geest, de nabij de zee gelegen plaatsen rondging, om de prediking des evangelies voort te zetten, had hij daar gebrek aan zoet water. Hij zag, dat dit zijn medearbeiders, die van dorst versmachtten, lastig viel en riep een hunner, wien hij beval binnen zijn tent een kuiltje te maken. De groote bisschop knielde daar ongezien neder, en bad tot God, dat Hij, Die voor zijn volk in de woestijn water uit de rots had voortgebracht, met diezelfde barmhartigheid voor zijn dienaren water uit de zandige aarde zou voortbrengen. Aanstonds werd hij verhoord: het kuiltje werd gevuld door een bron van zeer zoet water.” (1)

---

1) Alc. *Vita S. Will.* Cap. 17.

Het moet deze bron zijn, die tot op den dag van heden te Heiloo als Sint Willibrordspuit in eere is. Aan het water van dezen put wordt een bijzondere geneeskracht toegeschreven, vooral voor uitwendig-gekwetste ledematen. In 1893 schreef de toenmalige pastoor van Heiloo over dit water, als volgt: „Het wordt zeer veel aangewend, ja, er gaat geen week om, of er komen menschen van andere plaatsen, om het te halen. Die goede zielen doen dan een klein gebed bij den put tot vereering van den Heilige. Sommigen bidden den ganschen weg, dien zij afleggen. Dit is eigen devotie, maar het gebruik of de overlevering zegt hier, dat zij die het water gebruiken, dagelijks de litanie van den H. Willibrordus moeten lezen.” (1)

Dan verhaalde de pastoor, hoe een vrouw, die reeds geruimen tijd een ziek been had en zich gedurende zeven of acht maanden door bekwame geneesheeren tevergeefs behandeld zag, haar toevlucht nam tot het Sint Willibrordsputje. Dagelijks ondernam zij, ofschoon met groote moeite, den tocht naar het putje, waschte zich met het heilzame water, bad dagelijks de litanie van den Heilige en was na eenige weken volkomen genezen tot verbazing der geneesheeren, die haar hadden voorgesteld het been te laten afzetten. Dat deze wonderbare gebedsverhooring niet de eenige is, spreekt als vanzelf.

Nog wijst men onder Heiloo, of beter gezegd tusschen Alkmaar en Heiloo, de plaats, waar Willibrord gepredikt heeft. Die kleine heuvel wordt nog altijd de „preekstoel” genoemd. In 1870 werd daar bij gelegenheid van het „Zevende algemeen evangelisch nationaal Zendingsfeest” verschillende malen het woord gevoerd. Zoo meende men den grooten Zending te eeren. Wij meenen echter, dat men Hem meer zou eeren door zijn lessen op te volgen en zijn deugden na te streven dan door redevoeringen te houden, met welker inhoud onze Heilige onmogelijk kon instemmen.

Een vereering, die S. Willibrord aangenamer is, bestaat ook hierin, dat men in bedevaart optrekt naar Heiloo om daar de Moeder des Heeren te huldigen onder den titel „O. L. V. ter Nood”, en haar trouwen dienaar, Sint Willibrord. Van oudsher werden Maria en Willibrord hier gezamenlijk aangeroepen en

---

¹⁾ Zie: *Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem*. 1873. blz. 80.

vereerd. Dit getuigen o. a. de bekende Heiloër medalje, die beider afbeeldsel draagt, en oude platen van O. L. V. ter Nood, waarop ook onze Heilige voorkomt. Het was dan ook een schoone gedachte, die op den feestdag der Onbevleete Ontvangenis a° 1909 verwezenlijkt werd, bij de bedevaartsplaats van O. L. V. ter Nood het beeld te plaatsen van Kennemerlands Apostel, „opdat naar oude zeden met de devotie tot O. L. V. ter Nood de devotie tot Sint Willibrordus in grooten luister te Heiloo zoude herleven.” Van deze devotie getuigen nog de fraaie dorpskerk, aan onzen Heilige toegewijd, wiens beeld in den gevel prijkt, en de Propagandaclub, die zijn naam draagt en zijn voorbeeld volgt door te werken voor ons dierbaar Roomsche geloof.

Het heilig, Katholiek Geloof door Willibrord aan Kennemerland gepredikt, dat, ongeschonden en trouw bewaard, zal het heerlijk monument blijven, dat ons opwekt tot vereering en dankbaarheid jegens onzen edelen en onvermoeiden Apostel. Moge dat geloof groeien en bloeien als de eiken onzer bosschen! Moge het zich uitbreiden over geheel ons land, zoodat het nog eens „één herder en één schaapstal worde”!

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Stichting der abdij van Echternach.

Met vertrouwen op Gods onmisbare hulp besloot S. Willibrord nu de bekeering der noordelijke Friezen te beproeven. De Heilige begreep echter, dat hij eerst den vorst moest winnen, dan zou het volk gemakkelijk volgen. Hij begaf zich dus naar Radboud, die gewoonlijk te Medemblik of te Stavoren verblijf hield en trachtte den ruwen vorst te overtuigen van de waarheid des Christendoms. Radboud hoorde den heiligen bisschop welwillend aan. Bescheiden, doch overtuigend waren de woorden, die Willibrord sprak, maar de vorst der Friezen zag in het Christendom nog steeds den godsdienst van zijn ervijanden, de Franken. Ofschoon in Willibrord een onbaatzuchtigen en onvermoeiden priester ziende, zond hij dezen teleurgesteld weg. Wel overlaadde Radboud den Heilige met eerbewijzen, maar de Apostel vroeg geen eer voor zich, maar zielen voor zijn goddelijken Meester.

Naar Utrecht teruggekeerd, verhaalde de Heilige van zijn mislukte pogingen. Niet zonder vrees beschouwde hij de vijandelijke houding, die de Friezen nog steeds aannamen tegenover de Franken. Zouden dezen wel in staat zijn dat stoere, hardnekkige volk ten onder te houden? De bisschop kende te goed het volkskarakter der Friezen, dan dat hij zoo iets zou verwachten. En wat zou er dan geworden van de pas gestichte kerken en hare bedienaars?

Sint Willibrord was een voorzichtig overste. Hij zag in, dat er voorzorgen genomen moesten worden om de veiligheid zijner priesters te verzekeren. Zijn gewoonte getrouw wilde hij eerst heilige en geleerde mannen raadplegen, alvorens een besluit te nemen, dat voor zijn bisdom van zooveel belang moest zijn. Hij wendde zich dan tot den bisschop van Trier, den H. Ludwinus. Ook de H. Basinus, die aan het hoofd van dit bisdom had

gestaan, en nu in welverdiende rust zijn laatste levensjaren zou doorbrengen, gaf aan Willibrord raad. Van deze twee Heiligen vernam Sint Willibrord, dat er te Trier een vrome abdis woonde, Irmina genaamd, die vele uitgestrekte goederen bezat en die uitmuntte door vrijgevigheid en ijver voor den dienst des Heeren.

De werkzaamheid van den H. Willibrord was ook aan Irmina bekend geworden, hetzij door Sint Wilfried, zooals sommigen beweren, of door den bisschop van Trier. Mogelijk was het wel haar klooster, dat onze Heilige vroeger van pestziekte had bevrijd. Hoe dit ook zij, de H. Irmina was abdis van een nonnenklooster te Trier. Doch in Echternach had zij een klooster laten bouwen bestemd voor Angelsaksische monniken, die predikend en onderwijs gevend van de eene plaats naar de andere trokken. Op hun reizen en bedevaarten zouden zij daar een welkome rustplaats vinden. Ook de armen uit de omstreken mochten daar met betrouwen om een aalmoes aankloppen. Aan deze stichting had de H. Irmina de inkomsten toegewezen van de goederen, die zij te Echternach bezat.

Willibrord stelde haar de dreigende gevaren voor, waarin hij en zijn medearbeiders verkeerden. Iederen dag kon de opstand der Friezen uitbreken, en dan zouden de priesters genoodzaakt zijn Friesland te verlaten. Het was dus alleszins gewenscht dan een veilig toevluchtsoord te vinden. Irmina begreep, wat er van haar verlangd werd. Met de grootste edelmoedigheid schonk zij den Heilige het bedoelde klooster.

Den eersten November 698 werd de oorkonde der schenking opgesteld te Trier. Zij begint aldus: „Aan den heiligen Heer ⁽¹⁾ en eerbiedwaardigen Vader in Christus Willibrordus de aan Christus God gewijde abdis Irmina.

Het is aan allen bekend, dat ik op ingeving van Christus' barmhartigheid, overeenkomstig den raad der apostolische mannen, onze Vaders, den Heer Bisschop Basinus en den Heer Bisschop Ludwinus (Leotwinus) en met goedvinden van onze zusters, die Christus dienende met ons vereenigd zijn, een kerk heb gebouwd in naam der H. Drie-éénheid en ter eere der glorievolle Maagd Maria, Moeder van onzen Heer Jezus Christus,

---

¹⁾ Deze titel werd destijds aan een bisschop gegeven, zooals nu de Paus nog genoemd wordt: „Heilige Vader”.

en ter eere van de H.H. Apostelen Petrus en Paulus en de overige Heiligen.⁽¹⁾ En ook de gouwe genaamd Echternach, gelegen aan de rivier de Soure, een klein klooster, om de reizende monniken te herbergen.... en voor de armen, die daar om een aalmoes vragen.”

Na deze inleiding schenkt de heilige abdis aan Willibrord al de gebouwen, akkers, weilanden, kudden, lijfeigenen, kortom alle bezittingen te Echternach, die zij geërfd heeft zoowel van vaders- als van moederskant, alleen uitgezonderd die slaven, „die wij door onze brieven tot vrije lieden hebben verklaard.” Over alles zal Willibrord de vrije beschikking hebben en degene, die hem mocht hinderen in het aanvaarden dezer schenking, zal een boete beloozen van tien ponden gouds en twintig ponden zilver te betalen aan den landsheer.

Het stuk, dat opgesteld en onderteekend was door den priester Huncio, werd door de heilige abdis bekrachtigd met het onderschrift: „Ik, Irmina, heb in Christus' naam deze schenkingsacte herlezen.” Ook de Triersche bisschoppen onderteekenden en met hen de priesters Theodefridus, Gangbertus, Hudobertus en de diaken Waltharius⁽²⁾.

Een andere oorkonde bevestigde en omschreef deze eerste. Groot was de dankbaarheid van Sint Willibrord voor deze koninklijke schenking. Niet tevergeefs had hij op God betrouwd. Wanneer er nu een vervolging zou uitbreken, konden zijn onmisbare medehelpers een veilige schuilplaats vinden. Ook herstel van krachten konden daar de zwakkere evangeliepredikers vinden en, wanneer God hem naar de afzondering riep, zou Echternach de stilte aanbieden, waarin Gods stem zich alleen doet hooren.

Eenzaam toch en rustig lag het liefelijke dorp in het midden der Ardennen. Het kleine klooster in een dal tusschen rotsige bergen geleeke een jong vogeltje diep-gedoken in zijn warm nestje. Op de zeven heuvelen in de rondte stonden de geduldig-stille dennen in hun donker-groene pracht, die storm en winter trotseerde. Langs de heuvelglooiingen zag men stukken groen

---

¹⁾ Volgens sommigen zijn hier twee kerken bedoeld, de kloosterkerk aan Maria, en een andere aan de Apostelen, enz. toegewijd.

²⁾ De echtheid van dit en de andere diploma's van S. Irmina is tot heden te vergeefs bestreden. Echternach zou dan in 706 door Pepijn gesticht zijn. Zie: Boll. Acta S.S. Nov. III p. 428. nota 7.

weiland of kluitigen akkergrond, hier en daar ook een hutje, de woonplaats der lijfeigenen of „hoorigen”, die het land bebouwden. In het Noordwesten rees de rotsige Ernsterberg omhoog, vanwaar men de snel-stroomende Soure kon zien, die enkele uren verder in de Moezel uitliep.

Naar deze bekoorlijke streek reisde de H. Willibrord met eenige zijner monniken heen, om bezit te nemen van Irmina's geschenk. Hij toonde aan Irmina's rentmeester de oorkonde der schenking en werd door de lijfeigenen gehuldigd als hun wettige abt. Volgens den regel van S. Benedictus moet een abt zijn onderdanen voorhouden „alles, wat goed en heilig is, meer nog door daden dan door woorden.” Wie was hiertoe meer geschikt dan onze Apostel?

Men mag dan ook vrij gelooven, dat hij alle verbeteringen aanbracht, die den geest van S. Benedictus vereischte, al heeft ons de geschiedenis niet vermeld, waarin deze te Echternach bestonden.

Sint Willibrord ondervond thans meer dan ooit de waarheid, welke de regel van S. Benedictus den abt herinnerde, dat namelijk „niets ontbreekt aan die den Heer vreezen.” Wel had de abdij veel noodig om de monniken, de pelgrims, de dienaren en lijfeigenen en ook de armen te onderhouden; wel moest onze Heilige voorzien in de behoeften van vele kerken en priesters, maar de schenkingen, die hem gedaan werden, waren daartoe ruimschoots voldoende. Irmina, die op deze wijze de uitbreiding des geloofs wilde bevorderen, stond hem landerijen en huizen af in verschillende plaatsen, zooals Bedelingen, Mathalgingen, Oxenvillare en Stanchheim. Ook schonk zij onzen Heilige gouden en zilveren vaten, kerkelijke gewaden en altaarkleederen voor de kerk en bovendien nog koperen en ijzeren vaatwerk voor het klooster.

De groote beteekenis van Irmina's vrijgevigheid komt nog meer uit, wanneer men bedenkt, dat Willibrord daardoor onafhankelijk werd van de frankische vorsten en aanzienlijken. In het begin zijner prediking moet hij van dezen wel ondersteuning hebben ontvangen, doch langzamerhand gevoelde hij, dat het beter zou zijn zich zooveel mogelijk los te maken van de frankische machthebbers, opdat hun invloed het kerkelijk bestuur niet schaden zou. Ook de begeerte om nieuwe kerken te stichten spoorde hem aan zoovele giften aan te nemen; en

laster is het, wat door Protestantsche schrijvers wel eens beweerd is, dat Willibrord lang niet onverschillig was voor aardische rijkdommen. De Heilige gebruikte voor zich zelf niet dan het noodzakelijke, zijn hart was niet op het aardische, maar op den hemel gericht; daar wilde hij zelf naar streven en anderen daarheen geleiden. Meermalen leed hij op zijn reizen gebrek aan voedsel en drank, vrijwillig ontzegde hij zich de meest onschuldige genietingen, zoodat zijn tijdgenooten hem prezen als „een priester van wonderbare versterving”.

Helaas, er waren destijds vele priesters in de frankische gewesten, die een geheel ander, een wereldsch leven leidden. Ook in Luxemburg waren die „huurlingen” talrijk. En de gevolgen bleven niet uit. Dwaling en bijgeloof en heidensche gebruiken waren weer welig opgeschoten tusschen de tarwe des Christendoms. In de gouwen, die aan de abdij toebehoorden en misschien ook verder het land in, liet Willibrord de heidensche gedenktekens verwoesten. Daar richtte hij het kruis op. ⁽¹⁾ Was hij niet de Apostel van het kruis? Ja, in dat teeken zou hij overwinnen. En hij heeft overwonnen, ook daar begon Christus weer te heerschen.

Een herinnering aan Willibrords arbeid in Luxemburg vindt men nog op den Kohlenberg bij Beckerich. Daar staat een kapel van het H. Kruis en ernaast twee eeuwenoude linden. Wil men de volksoverlevering gelooven, dan zouden die linden door onzen Heiligen geplant zijn. Van den bloesem dier boomen trekt men een soort thee, die voor zieken vaak een heilzame uitwerking heeft.

Zeker is, dat de monniken van Echternach niet slechts voor het geestelijk, maar ook voor het stoffelijk welzijn der bevolking zorg droegen. Door een schenking van Irmina kwamen zij in het bezit van al haar eigendommen te Berg in de gouw Zulpich. De opbrengst dezer goederen werd besteed tot het bouwen van kerken, tot het droogleggen van poelen en moerassen, waarvan weilanden en akkers gemaakt werden. Echternach ging daardoor snel vooruit, zoo zeer zelfs, dat het een middelpunt werd van verkeer en een goed bezochte marktplaats.

Niet slechts voor haar onmiddellijke omgeving was de abdij

---

¹⁾ Mich. Engels. *Die Kreuzigung Christi in der bildenden Kunst.* (Luxemburg) S. 33.

een zegen, maar ook voor ons vaderland. Daar toch werden de jongelingen opgeleid, die Sint Willibrords missie-arbeid wilden deelen. Daar werden de jonge levieten gevormd naar het priesterlijk Hart van Jezus, dat de „ocean der goedheid”, de „schatkamer van wijsheid en wetenschap” is. De abdij van Echternach was het, die tot ver in de middeleeuwen nog vele kerken van Holland voorzag van degelijke en ijverige priesters, vol van liefde tot God en de zielen.

Uit den aard van zijn bisschopsambt kon onze Heilige niet lang te Echternach verblijf houden. Hij stelde er dus een waardigen plaatsvervanger aan, terwijl hij zelf den abtstitel bleef behouden. Toch keerde Willibrord meerdere malen naar zijn geliefde abdij terug, hetzij om er eenige rust te genieten, hetzij om een onderzoek in te stellen naar het onderhouden van kloostertucht en het bestuur der goederen. Bij gelegennheid van een dier visitaties werkte God door Zijn dienaar een heerlijk wonder.

Nadat Willibrord zijn gebed in de kerk verricht had, richtte hij een hartelijk en stichtend woord tot de aanwezige monniken. Daarna ging hij het klooster rond om te zien, waar iets te verbeteren viel. Op zijn rondgang kwam hij nu in den voorraadselder. Daar was slechts één vat, dat bijna ledig was, zoodat weldra de wijn, bestemd o.a. voor het H. Misoffer, zou ontbreken. Het wonder indachtig, dat Christus te Kana werkte op voorbede van Maria, bad onze Heilige enkele oogenblikken geheel in zichzelf gekeerd. Dan stak hij zijn reisstok in het vat en ging heen.

Den volgenden morgen kwam de keldermeester, verbaasd over de onbegrijpelijke vermeerdering van den wijn, doch vermoedend, wie hiervan meer wist, den heiligen abt opzoeken. Hij wierp zich voor Sint Willibrord op de knieën en verhaalde, wat hij gezien had. De Heilige glimlachte, dankte God en beval den keldermeester met niemand over dit wonder te spreken.

„Eerst als ik zal gestorven zijn,” voegde hij erbij, „kunt ge het tot Gods meerdere eer en glorie verhalen.”

Christus sprak eens: „Ik zoek mijn eigen eer niet.” Sint Willibrord is een trouwe leerling des goddelijken Meesters. In stille verborgenheid doet hij goed en geeft de eer ervan aan God alleen. Dit voorbeeld na te volgen, daartoe spoort ons het beeld van onzen Apostel aan met het wijnvat naast

hem,⁽¹⁾ dat getuigt van de beminnelijke, ootmoedige goedheid van onzen „Vader in het geloof”. Aan anderen goed te doen, dat was hem een zielsgenot en waar dan ook de gelegenheid daartoe hem werd aangeboden, nam hij deze gretig aan.

Om deze reden willigde hij gaarne het verzoek in van den H. Ludwinus, die een klooster gesticht had met name „Maria der martelaren” en in dit klooster den regel van S. Benedictus wilde zien ingevoerd. Onze Heilige regelde in dat klooster alles volgens den Benedictijner geest, verheugd aldus een blijk zijner dankbaarheid te kunnen geven aan den heiligen bisschop van Trier, die tot de stichting van Echternachs abdij zooveel had bijgedragen.

Mogelijk was het op de terugreis naar ons vaderland, dat Willibrord Keulen en Emmerich bezocht. Op deze laatste plaats bestaat, naar men beweert, nog een oude krypte van de kerk, door onzen apostel daar gesticht.

Volgens een handschrift, dat echter niet ouder is dan de veertiende eeuw,⁽²⁾ zou onze Heilige in 698 het aloude stadje Rhenen bezocht hebben, welks inwoners „hem blideliken mit groeter eeren ontfiengen. En si seiden hem, woe onse lieve here daer wonder wracht, dair die heilige joncfrou Sunte Kunera⁽³⁾ begraven lach”.

Nu wilden de inwoners van Rhenen, dat Sint Willibrord het lichaam der heilige Cunera zou „verheffen”. Die „verheffing bestond destijds hierin, dat een bisschop de relieken van een Heilige uit het graf nam, ze volgens kerkelijk voorschrift onderzocht en daarna ten toon stelde. Niet zelden werd dan boven het graf des Heiligen een altaar geconsacreerd en aan hem toegewijd. Het was dus de kerkelijke goedkeuring van den eeredienst aan een of ander heilig persoon bewezen. Dit nu vroegen de Christenen van Rhenen voor hun heilige Cunera. S. Willibrord weigerde echter, maar beloofde, toen het volk aanhield, bij zijn terugkomst uit Keulen hun verzoek in te willigen.

¹⁾ Daar men den Heilige aldus afbeeldde, kozen de herbergiers den H. Willibrord tot Patroon. In de middeleeuwen was zijn beeld een zeer gewild uithangteeken boven „tavernen”. Opmerkelijk is ook, dat vele zijner wonderen het lesschen van dorst tot doel hadden.

²⁾ Den Haag. Kon. Bibl. H.S. 173. In één band: „S. Gregorius Omelien” en daarachter „Legenden der Heiligen”.

³⁾ Sint Cunera, maagd en martelares, zou een der gezellinnen geweest zijn van de H. Ursula. Zij ontkwam te Keulen den marteldood, diende bij „een coninc van rienen”, wiens vrouw haar uit afgunst vermoordde.

Doch de tijd verliep en Sint Willibrord was zijn belofte reeds vergeten, toen een hevig onweer hem het beloofde weer te binnen bracht. Hij reisde dan naar Rhenen, en, zoo verhaalt de legende „mit priesteren en mit clerken en mit sangen heft hi verheven dat heilige licham in een casse. En oec soe lechde hie die hoechtyt,” d.w.z. hij stelde een feestdag in ter eere van Sint Cunera (28 October). En oec gaf hi aflaet.” De gedachtenis aan die verheffing vierde men jaarlijks den 12^{den} Juni.

Tot zoover de legende; de geschiedenis zwijgt over deze gebeurtenis. Het is zeer goed mogelijk, dat onze Heilige ter eere van Sint Cunera een altaar heeft geconsacreerd of een kerkje te Rhenen heeft gebouwd. Doch het is bekend, dat kerken soms haar oorsprong toeschreven aan dezen of genen Heilige, dien het volk hoogachtte en beminde, ook zonder dat men zekerheid had, of die kerken inderdaad op die eer aanspraak konden maken. Wat er in dit geval ook zij, de legende toont ons, dat men in de middeleeuwen niet minder dan thans onzen vaderlandschen Apostel hoogachtte en beminde en er een eer instelde hem tot Kerkstichter te hebben. En niet alleen Rhenen, maar heel ons dierbaar vaderland mag er fier op zijn door Sint Willibrord gewonnen te zijn voor Christus. Wij, Katholieken van Nederland, zullen ons waardige zonen en dochters toonen van zulk een vader, wiens „kroon en vreugde” wij zijn.

DE RTIENDE HOOFDSTUK.

Sint Willibrord bij de Denen.

Ziende, dat zijn arbeid onder de Friezen voorloopig zonder vrucht zou zijn, besloot Sint Willibrord de hier gestichte kerken onder de hoede te laten zijner priesters en zelf naar de naburige heidenen te vertrekken. Evenals Sint Paulus gevoelde onze Heilige zich geroepen vooral aan hen het evangelie te verkondigen, die nog nimmer van Christus hadden vernomen. Met Isaias mocht onze Apostel zeggen: „Zij, aan wie nog niets over hem is medegedeeld, zullen zien en die nog niet gehoord hebben, zullen hem leeren kennen” (Is. 52: 15). Mocht er gevaar dreigen van den kant der heidensche Friezen, dan konden de predikers naar Echternach vluchten. Degenen echter, die Willibrord wilden volgen, mochten met hem arbeiden in het vreemde land dat hij met Gods genade voor Christus hoopte te winnen.

Alles werd voor de zeereis in gereedheid gebracht, want de bisschop wilde zich per schip naar die onbekende landen begeven. Zonder aan den eerbied voor onzen Heilige ook maar in 't minst te kort te doen, willen we hier toch opmerken, dat de zucht naar het avontuurlijke en de reislust, welke een karaktertrek van het Iersche en Angelsaksische volk was, in Willibrord weder sprekend tot uiting komt. Hij blijft steeds een zoon van zijn volk: de genade verwoest de natuur niet, maar vervolmaakt ze. De genade bedient zich hier van een natuurlijke eigenschap om veel goeds tot stand te brengen.

Nadat de lederen zakken, waarin zich de gewijde boeken, kelk en altaarsteen bevinden, zijn aangevoerd en de kisten en vaten met eetwaren op het schip zijn geladen, wordt de zware ankersteen opgeheschen, het vaartuig van wal gestooten en Frieslands Apostel verlaat zijn arbeidsveld. Zal hij het nog wederzien? Zal hij in het onbekende land vele zielen winnen, vele kerken bouwen, misschien een nieuw bisdom stichten,

onderhoorig aan Utrecht? Niets van dat alles is onzen Heilige bekend. Onzeker is de toekomst, die hem wacht; slechts dit weet hij: „De liefde van Christus dringt ons.” Had onze Heilige dan geen zorg voor zijn bisdom, zijn kloosterschool te Utrecht, zijn abdij van Echternach? Zeer zeker, maar hij vertrouwde op God en die op God vertrouwt, wordt niet beschaamd.

Na een voorspoedige zeereis landt Willibrord met zijn reisgenooten aan de oostelijke kusten der Noordzee. Van hier, zoo wist hij, waren de Angelsaksen naar Brittanië overgestoken. Werkelijk treft hij dan ook menschen aan, wier taal hem niet geheel vreemd is. Zij noemen zich Denen. Reeds spoedig bemerkt de Apostel, dat het een ruwe, onbeschaafde volksstam is. Hij vraagt, waar hun koning woont en door enkele Denen begeleid trekt de stoet landwaarts in naar de landhoeve des konings.

Reeds heeft men den vorst gewaarschuwd en de woeste barbaar heeft de speer ter hand genomen, die den vreemdeling ontzag moet inboezemen voor den hoofdman der Denen.

„Wie zijt gij en vanwaar komt gij?” vraagt de vorst.

„Wij komen uit het land der Friezen. Wij zijn Angelsaksen, o vorst, een volk aan het uwe verwant.”

Nu is de koning gerust. Hij meende, dat die vreemdelingen Franken waren, vijanden van zijn vriend Radboud.

„Gij zijt mijn vrienden, vrienden van Ongend, den koning der Denen,” zoo spreekt de vorst. Dan noodigt hij hen aan zijn disch en vraagt naar het doel hunner komst.

Willibrord verhaalt den koning van zijn verblijf in Ierland, van den godsdienst, dien hij belijdt en dien hij aan anderen wil mededeelen, opdat ook zij het ware geluk eens deelachtig mogen zijn. Maar de afkeer jegens de Franken bezielde ook dezen Germaanschen vorst. Den godsdienst van de vijanden der Friezen mag hij niet dulden in zijn gebied. Als vreemdeling is Willibrord zijn vriend, maar als prediker van den Christen godsdienst zou hij Ongend tot vijand zijn. De Heilige doet een nieuwe poging. Hij betuigt met de staatkunde der Frankische vorsten niets gemeen te hebben. Hij verheft de schoonheid van het Christendom, toont de dwaasheid der afgoderij. Alles is vergeefs. Ongend, zegt Alcuinus, was harder dan steen. En gelijk de vorst zoo was het volk. Onze Heilige begreep dan ook, dat de tijd van genade voor dit volk nog niet gekomen was.

Weer was een zijner idealen verbrijzeld, weer bracht hij het offer, dat een nederlaag steeds van den mensch vordert.

Om zijn verblijf in dit land echter niet nutteloos te laten, wilde de Heilige nu dertig jonge slaven koopen. Gaarne stond men ze hem af, want aan slaven had men weinig behoefte. Zij golden bij hen zelfs minder dan een goede jachthond. Naar goud, hadden de Denen, evenals alle Germanen, een hevige begeerte. De koop werd spoedig gesloten. Nu begon Willibrord hen te spreken over Christus en Zijn verheven leer. Gretig luisterden zij toe. Vooral de leer, dat alle menschen voor God gelijk zijn, moest dien ongelukkigen misdeelden zeer aantrekkelijk voorkomen. Het was voor onzen Heilige een niet geringe troost, dat God zijn onderricht vruchtbaar maakte. De genade, door den vorst verworpen, werd het deel der slaven.

Weer rees een heerlijk plan op in Willibrords geest. Indien die slaven eens priester konden worden! Daartoe moest hij hen maken tot vrije mannen, want een slaaf mocht geen priester zijn. Dan zouden zij eens hun landgenooten het evangelie kunnen prediken. Daartoe wilde onze Heilige hen opleiden in zijn klooster, indien zij tenminste vrijwillig daartoe besluiten konden.

Maar een geruimen tijd moest nog voorbijgaan, eer dat ideaal verwezenlijkt kon worden. Willibrord en de zijnen wachtten nu slechts op een gunstige weersgesteldheid om naar Friesland terug te keeren. Hetzij onze Heilige de inwoners van dat land, waar hij vertoefde, niet geheel vertrouwde, hetzij hij de gevaren der zeereis in aanmerking nam, op zekeren dag besloot hij degenen, die voldoende onderricht waren en zulks verlangden, het Sacrament des Doopsels toe te dienen.

En velen van die arme slaven verzaakten aan de slavernij des duivels en werden door het H. Doopsel vrijgelatenen van Christus. Dan zalfde de heilige bisschop hun hoofden met chrisma en sprak: „De almachtige God, Vader van onzen Heer Jezus Christus, Die u heeft doen herboren worden door water en den H. Geest en Die u de vergiffenis schonk van al uwe zonden, Hij zalft u met het chrisma des heils in Jezus Christus, onzen Heer, ten eeuwigen leven.” Blijde klonk hun antwoord: „Amen”. Zoo beleden zij hun geloof in één God, drievuldig in Personen. Nieuwe strijders voor Christus uit een nieuw volk waren getreden in de gelederen der Kerk. Willibrord had hen voor Zijn Koning gewonnen.

Toen een gunstige wind was opgestoken, ging onze Apostel met zijn nieuwe Christenen scheep en stevende weder naar de kusten van Friesland. Doch niet ver is de Deensche kust uit het gezicht verdwenen, of er steekt een storm op. De zee wordt onrustig en algeheele ondergang dreigt de kleine vloot en haar bemanning. Wie echter vreesden, Sint Willibrord niet. Hij had gestaan tegenover vorsten en koningen, hij was doorgedrongen in zonlooze bosschen, waar everzwijn en wolf en beer zochten naar een prooi, doch steeds had God hem beschermd, want op Hem vertrouwde hij in alle gevaren. Ook nu verleende God hulp.

Weldra toch kwam er een eiland in zicht. Daar wierp men de zware ankersteen en stapte de kleine Christenschaar aan wal. Het was er buitengewoon stil. Dit was, zoo zeide de Denen, Fositeland, ⁽¹⁾ toegewijd aan den afgod Fosite. Hier was de grens tusschen Friezen en Denen, die beiden dit eiland als een bijzonder heiligdom in eere hielden.

Hier bevond zich de tempel van Balders en Nanna's zoon Fosite. Op straffe des doods was het verboden te spreken, wanneer men putte uit de hem gewijde bron, of te eten van van al wat het eiland voortbracht of te slachten van het heilige vee, dat daar graasde. Die vermetel deze bevelen verachtte, zoo zei men, werd aanstonds door den god gestraft.

Diep medelijden met de dwaze afgodendienaars vervult het hart van onzen Heilige. Om zijn pas-gedoopte leerlingen te sterken, zal hij hun een overtuigend bewijs geven van de machteloosheid der afgoden. Hij laat eenige dieren, die daar grazen, opvangen en slachten. Fosite wreekt zich niet. Verdween hierdoor bij enkele der Deensche heidenen de laatste twijfel aan de waarheid des Christendoms? Zij vragen althans het Doopsel. Onder aanroeping der H. Drieuldigheid doopt Sint Willibrord hen met water uit de heilige bron. Fosite wreekt zich niet. De heidensche eilandbewoners, die getuigen zijn der plechtigheid, verwachten Willibrords dood; doch tevergeefs.

De stoutmoedigheid van onzen Heilige neemt toe. Hij wil naar den tempel van Fosite. Hij wil er het beeld des duivels verbrijzelen. Voorzichtigheid schijnt hij thans niet te kennen. Doch de friesche vorst Radboud, die op het eiland aanwezig is, heeft reeds vernomen van Willibrords optreden. Zijn dienaren treden

---

¹⁾ Thans Helgoland, tegenover de monding der Elbe.

op Willibrord toe en brengen hem voor den woesten Fries. Deze overstelpt den Heilige met scheldwoorden. Willibrord zwijgt, evenals Christus zweeg voor Herodes. Als zijn toorn is uitgebrand, wordt de vorst kalmer.

„Gij hebt,” zoo spreekt hij ongeveer, „den heiligen Fosite beleedigd en vergramd, Fosite, den god des vredes, die in den gouden hemelzaal troont onder het zilveren dak. Weet gij dan niet, dat hij een der goddelijke Asen is, de glinsterende zoon van den goeden Balder. De heilige stilte hebt gij verbroken. Zelfs zeeroovers wagen dat niet. Het heilige vee hebt gij geslacht. De godheid moet verzoend worden door uw bloed.”

„Als gij voor koningen en rechters zult staan,” zei Christus eens, „zal u worden gegeven, wat gij zeggen moet.”

Willibrord mag niet langer zwijgen; zwijgen zou hier lafheid zijn. „O vorst,” zoo spreekt hij dan, „het is geen god, dien gij vereert, maar een duivel, die u in jammerlijke dwaling geboeid houdt.”

„Zwijg!,” roept Radboud hem toe. Weer wordt het gelaat van den vorst hoog-rood, maar toch gevoelt hij iets van eerbied voor een man, die zoo durft spreken. Dapperheid, moed weet hij ook in een tegenstander te waardeeren. Toch eischt het geschonden recht den dood des overtreders. Maar Pepijn en de Franken verbitteren door die Christenen te dooden, dat ware de zaak der friesche vrijheid in gevaar brengen. Radboud is besluiteloos en zendt om den priester van Fosite.

Als deze is aangekomen, beveelt Radboud hem den wil der goden uit te vorschen. Op den grond wordt een wit laken uitgespreid. De priester snijdt van een vruchtboom kleine twijgen af, merkt die met een teeken en werpt ze dan door elkander op den doek. Sint Willibrord en de zijnen zien zwijgend toe. Uit hun hart stijgen gebeden tot voor den troon des Almachtigen. De afgodspriester roept Fosite aan. Ernstig beziet hij de takjes, neemt ze een voor een op en laat ze dan weer vallen op het witte kleed. Dan prevelt hij eenige onverstaanbare woorden, buigt zich over de takjes en ziet dan weer op naar Radboud. De wil der goden laat zich niet bekend maken. Radboud beveelt nu de Christenen weg te voeren.

Drie dagen lang blijven zij nu in bange onzekerheid. Hoe dikwijls moet onze Heilige in dien tijd gebeden hebben om te mogen sterven voor zijn dierbaren Jezus, Die gestorven was voor hem. Niets vuriger verlangde onze Heilige dan zijn liefde

tot Christus te toonen door den marteldood, wel wetend, dat het toppunt der liefde is te sterven voor den beminde. Met alle kracht, die in hem is, versterkt de Heilige zijn broeders. Het lijden zal slechts kort, de glorie oneindig zijn. Hij bereidt hen voor tot den dood, troost hen, bemoedigt hen.

Eindelijk worden zij uit hun onzekerheid verlost. Een hunner wordt weggevoerd. De anderen zijn vrij.

Voor het beeld van den afgod wordt de martelaar ter dood gebracht. Willibrord is bedroefd; hevig ontroerd is zijn ziel als de golven der zee bij den storm. Niet alleen, omdat hij niet sterven mocht voor zijn Geliefde, maar vooral om de verblindheid dezer heidenen.

Nog één poging zal hij wagen. Vrijmoedig treedt hij voor Radbouds zetel. Scherp ziet hij den vorst in de kleine, onrustige oogen. Radboud gevoelt dat zwijgend verwijt.

„Mijn god, den goeden Fosite hebt gij gehoond,” antwoordt de vorst.

„Neen,” klinkt het fiere woord des Apostels, „neen, vorst, geen god, maar een duivel eert ge. Hij houdt u gevangen in de grofste dwaling, om uw ziel eens over te leveren aan de eeuwige vlammen. Slechts Eén is God, de Schepper van hemel en aarde. Ik ben Zijn dienaar en nu bezweer ik u: verlaat de dwaze dwaalleer uwer vaders en geloof in den éénen almachtigen God, in onzen Heer Jezus Christus.”

Radboud verbleekt. Onrustig trekt hij aan zijn bruin-roode baard, maar hij zwijgt. De Heilige echter gaat voort:

„Wasch uw zonden af door het Doopsel. Verzaak aan uw goddelooze ongerechtigheid en leef voortaan als een nieuw mensch, matig, rechtvaardig en deugdzaam. Versmaadt ge mij echter, die u den weg des heils toont, o weet dan, dat gij zeker met den duivel, dien gij dient, de eeuwige straffen en de vlammen der hel zult deelen.”

Sint Willibrord zweeg. Radboud, door zulk een taal geheel ontsteld, dacht een oogenblik na. De genade werkte weder in zijn ziel. Zou hij nog langer weerstand bieden? Ja, wederom stootte hij de hand, die hem het geluk aanbood, van zich af.

„Ik zie,” zoo sprak hij tot onzen Heilige, „ik zie, dat gij mijn bedreigingen niet vreest en dat uwe woorden gelijk zijn aan uwe daden.”

Zulk een moed had Radboud bij een Christen priester niet

verwacht. „Met eer,” zegt Alcuinus, „zond hij den Heilige weg. Teleurgesteld scheepte deze zich met zijn reisgenooten weder in en richtte koers naar het land der Franken.”

Wat er met de dertig leerlingen van Sint Willibrord verder gebeurd is, heeft de geschiedenis ons niet opgeteekend. De Heilige zal hen hebben meegenomen naar Utrecht en van hun diensten hebben gebruik gemaakt op zijn missiereizen. Eenigen hunner zal hij als dienaren gegeven hebben aan de priesters, die hij hier en daar had achtergelaten als hoofd eener Christen gemeente. Wellicht traden er later ook enkele hunner in de Orde van St. Benedictus.

Zwijgt echter de geschiedenis, niet de legende. Ofschoon wij aan hetgeen zij verhaalt, niet ten volle geloof kunnen schenken, is haar verhaal te eigenaardig, om het geheel te verzwijgen. Zij verhaalt dan aldus.

Toen Willibrord de gewijde bron van Fosite had geschonden, werd hij door de eilanders gevangen genomen. Men besloot hem naar Medemblik te voeren, waar te dien tijde koning Radboud verblijf hield. Het opperhoofd van Fositeland vergezelde met zijn dochter Fostedina de heidensche priesters en bewakers, die den heiligen bisschop en zijn gezellen moesten overbrengen. Op deze lange en moeilijke reis kon onze Heilige niet nalaten te spreken over Christus en het christelijk geloof. Werden zijn woorden door de meesten echter niet aanhoord of versmaad, op Fostedina maakten zij een diepen indruk. Men kwam te Medemblik en berichtte aan Radboud, wat er gebeurd was. De Denen werden gevangen gezet in een tempel van Wodan; Willibrord echter en zijn medebroeder durfde Radboud uit vrees voor de Franken niet als gevangenen behandelen. Zij genoten daarom een zekere vrijheid, doch onder bewaking der Friezen.

Voor de Denen was Radboud onbevreesd. Hij liet hen voor zich brengen en voer hevig tegen hen uit, omdat hun landgenooten de Friesche kusten bestookt hadden, maar meer nog, wijl zij zelf ontrouw waren geworden aan Wodan en het oud, Germaansch geloof.

Schijnbaar edelmoedig besloot de friesche vorst:

„Welaan, vloekt den God der Christenen en zegent Wodan; ge zult dan in vrede kunnen terugkeeren naar het land uwer vaderen.”

Een der jonge Christenen trad naar voren en sprak:

„Ik zweer, dat ik den Christus dienen wil, den Zoon van den eenig waren God.”

Bijna allen stemden met hem in. Vijf echter bezweken voor het aanbod en verzaakten hun geloof. De trouw-geblevenen werden weggevoerd: den volgenden dag zou Radboud hen ongewapend laten strijden tegen de wolven. Behalve Fostedina was ook Radbouds zoon, Adgil, door dit wreede vonnis zeer getroffen. Ofschoon niets van elkanders genegenheid voor het Christendom wetend, besloten zij ieder voor zich de gevangenen te bevrijden. Bij hun poging daartoe ontmoetten zij elkander en nu brachten zij gezamenlijk hun plan ten uitvoer. De Denen werden verlost en vluchtten op Fostedina's raad naar het Zuiden. Natuurlijk werd de ontvluchting reeds spoedig bekend. Radboud was woedend.

„Wat hebt gij gedaan?” riep hij Fostedina toe.

„Ik heb hen bevrijd,” antwoordde zij kalm, „zij waren onschuldig.”

„Wat zegt gij? En hebben zij dan niet de goden verlaten?”

„Ja, en terecht. Onze goden zijn doode goden. Jezus is de ware God. In Hem geloof ik.”

Sint Willibrord had haar bekeerd. Hem kon men niet straffen, doch Fostedina moest sterven. Zoo luidde de eisch der priesters. Er werd een vergadering belegd, maar Adgil verdedigde de Christen maagd, zoodat haar doodvonnis werd veranderd in een lichtere straf. De Wodanpriester kroonde haar hoofd met doornen en langs haar gelaat vloeide het maagdelijk bloed voor haar geloof in Christus.

Den volgenden dag verliet zij, volgens de legende, met Willibrord en zijn gezellen Radbouds hof en begaf zij zich naar Pepijn. Ook Adgil was verdwenen en trad in den dienst der Franken. Een jaar later zegende Sint Willibrord het huwelijk in tusschen Adgil, die ook bekeerd was, en Fostedina.

Om de wonden aan haar hoofd te bedekken droeg Fostedina sindsdien langs de slapen twee gouden platen en om het voorhoofd een gouden band, waaraan een kostbare sluier was vastgehecht. Dit zou de oorsprong zijn der z.g. Friesche kap, die door welgestelde Friezinnen nog heden wordt gedragen.

Ziedaar de schoone legende, die zooals vele andere middeleeuwsche legenden, aan de meest gewone zaken nog een verheven beteekenis geeft.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Nieuwe schenkingen aan S. Willibrord.

Na Willibrords terugkeer van de Denen, zegt Alcuinus, „bad Pepijn den ijverigen prediker het begonnen werk voort te zetten en, de doornen van afgodendienst uitrukkende, naar alle zijden vlijtig de zaden van Gods woord uit te strooien.” Al had onze Heilige de aansporing des vorsten niet noodig, toch was hem het verzoek zeer aangenaam. Het toonde Pepijns bereidwilligheid om de evangelieprediking te beschermen. Sint Willibrord reisde nu van dorp tot dorp, allen vermanend tot standvastigheid in het geloof, tot gehoorzaamheid en christelijke liefde. Vooral het Zuiden van ons land genoot de zegening van Willibrords woord en voorbeeld. Menige heiden boog het trotsche hoofd voor Christus. Het getal der geloovigen nam bijna dagelijks toe, zoodat op vele plaatsen behoefte ontstond aan een grootere kerk. Ook het onderhoud der priesters en de zorg voor de armen eischten de tusschenkomst des bisschops. Onze Heilige had nu onder de Franken enkele rijke en vrijgevege lieden leeren kennen. Tot hen wendde hij zich nu om in de behoeften zijner kerken te kunnen voorzien. Meer dan hij durfde verwachten, werd onze Heilige begiftigd.

Een zekere Aengelbert en diens broeder Werengato waren gelukkig door hun aalmoezen en schenkingen te kunnen bijdragen tot de voortplanting des geloofs. Zij hadden van hun vader Gaobert aanzienlijke goederen geërfd en besloten een gedeelte daarvan aan den Aartsbisschop af te staan tot stichting en onderhoud van nieuwe christengemeenten. Op een Meidag van het jaar 709 kwamen zij met onzen Heilige te samen te Tilliburgis (Tilburg) en stelden er den schenkingsbrief op, waardoor Willibrord eigenaar werd van uitgestrekte landerijen te Bern bij Heusden.

Enige jaren later, in Maart van het jaar 712, bevinden deze

gebroeders zich met Willibrord te Osch ten huize van den priester Docta en schenken aan onzen Heilige goederen te Osch en te Eresloch (Eersel). Deze plaatsen kozen later Sint Willibrord tot patroon.

Aengelbert bezat te Alfheim of Alphen in de Baronie van Breda een landgoed, waarop elf huisgezinnen woonden, die hem als slaven en lijfeigenen toebehoorden. Ook dit werd aan onzen Heilige afgestaan. De nieuwe Christengemeente, die Sint Willibrord er stichtte, zou hem later als haar patroon vereeren. Aengelbert werd aan den heiligen bisschop steeds meer en meer gehecht. Niet zelden begeleidde hij den Heilige op diens uitgestrekte reizen door de purperen heidevelden der Brabantsche Kempen of langs de oevers van Dommel, Nemer, Runne, Aa en andere riviertjes. Te Calloo bij Antwerpen gekomen, brachten zij een bezoek bij Bertilindis, de zuster van den monnik Ansbald. Van deze twee ontving Sint Willibrord goederen te Baschot, Hulsel en Hapert. Nog schonk men den Heilige bezittingen te Waalre, te Diessen en te Bakel. Hier had de hofmeier Pepijn van Herstal een buitenplaats. Mogelijk was het om met den invloedrijken hofmeier te onderhandelen of plannen te beramen voor de toekomst, dat Sint Willibrord eenigen tijd te Bakel verblijf hield. Hij ontving er van een zekeren Herelaaf een stuk land, dat hij toewees aan de door hem gebouwde kerk van Sint Petrus en Paulus. Dezelfde vrijgevege Frank stond ook nog eenige landerijen af te Vlierden en Deurne.

De oorkonden dezer schenkingen geven ons te kennen, waar de Heilige zich ophield. Hij doorkruiste Vlaanderen, Zeeland, Brabant en Limburg, Luxemburg en het land van Kleef, misschien zelfs Thuringen. Wij bezitten althans een schenkingsakte van den hertog van Thuringen, Hedanus II en zijn echtgenoot Theodrada.

Uit deze schenking blijkt wel niet met zekerheid, dat Sint Willibrord ook in Thuringen het geloof verkondigde, maar in ieder geval ziet men er uit, hoe Willibrords arbeid ook buiten ons land werd hooggeacht en bevorderd. Men heeft gemeend, dat deze en andere schenkingen aan onzen Apostel gedaan werden door bemiddeling of op aanraden van den H. Wilfried.

Deze Heilige, die in Engeland onophoudelijk en met de laagste middelen werd tegengewerkt, zag zich in 702 genood-

zaakt ten tweeden male naar Rome te reizen, om zich bij den Paus recht te verschaffen. Door toedoen van Wilfrieds vijanden had Brethwald, aartsbisschop van Canterbury en primaat van Engeland, te Esterfeld een synode belegd. Daar werd Wilfried veroordeeld; doch hij beriep zich op den Paus.

In gezelschap van den H. Acca, van Eddius Stephanus en andere hem trouw gebleven vrienden landde Sint Wilfried op onze kusten. Welk een vreugde moet het voor Sint Willibrord geweest zijn, den leermeester zijner jeugd, zijn opvoeder en vader, als gast te mogen ontvangen in het land, door Wilfrieds zorgen voor Christus gereed gemaakt, door Willibrord voor Christus gewonnen. Hoe gretig luisterde onze Heilige naar de wijze raadgevingen van den beproefden Bisschop. Hoe smartte hem echter het lijden, waaraan zijn dierbare leermeester onderworpen was. Sint Wilfried verhaalde al de omstandigheden van de vervolging, waaraan hij sinds jaren blootstond. De beide Heiligen verhaalden elkander al hun lief en leed. Zij moedigden elkander aan, geduldig alles te verdragen voor hun goddelijken Meester, de rechten der Kerk en den eerbied voor den Paus bij de wereldlijke vorsten hoog te houden. Sint Willibrord verhaalde de vele wonderen, die God hier gewerkt had door de relieken van den heiligen koning Oswald.

Hartelijk was het afscheid. De droefheid, dat zij elkander niet zouden wederzien hier op aarde, werd slechts getemperd door de hoop op de eeuwige gelukzaligheid, die hen met Christus en door Hem met alle Heiligen zou vereenigen voor eeuwig. Sint Wilfried vertrok naar Rome, waar zijn onschuld door Paus Joannes VI nogmaals werd erkend.

Nu is het zeer goed mogelijk, dat Wilfried op zijn reis naar Rome zijn invloed heeft aangewend om Willibrords missie-arbeid te verlichten door rijke grondeigenaars gunstig jegens hem te stemmen. Zeker is, dat onze Heilige datzelfde jaar geschenken ontving in Limburg, Trier en Thuringen.

Willibrord was aldus na verloop van tijd én als abt van Echternach én als bisschop van Utrecht in het bezit van uitgestrekte landerijen. Van protestantsche zijde heeft men, zooals wij vroeger reeds zeiden, meer dan eens afgekeurd, dat onze Heilige al deze geschenken aannam. Om het zoo zacht mogelijk uit te drukken schreef men: „Willibrord was niet ongevoelig voor aardse eer en wereldsche goederen.” Dezelfde schrijver,

die dit beweerde, geeft echter toe, dat Willibrord toch goederen noodig had, om zijn invloed en gezag hoog te houden, alsmede „tot het stichten en onderhouden van kerken, bedehuizen en godsdienstige inrichtingen.” (1) Welnu, als de Heilige dan goederen noodig had, wat is er dan tegen, dat hij ze aannam? Hoe weinig hij eraan gehecht was, hoe dikwijls hij zelfs op zijn missiereizen gebrek leed, hebben wij reeds meermalen gezien.

Dat onze Heilige natuurlijk veel belang stelde in de kerken, door hem gesticht en onderhouden, spreekt van zelf. Voortdurend waakte hij, dat het geloof ongeschonden gepredikt en bewaard werd, zooals blijkt uit zijn herhaalde bezoeken. Dit erkende ook de Leidsche Professor Kist in zijn „leerrede ter viering van het 11de eeuwfeest der invoering van het Christendom in Nederland”. De kerken van Noord-Brabant vooral, zegt deze geleerde, „lagen Willibrord steeds na aan het hart. En nergens elders worden er dan ook zoovele kerken gevonden, die den naam van Willibrord dragen. Esch, Heeswijk, Diessen, Eersel, Middelbeers, Kasteren, Wintelre, Rijthoven, Waalre, Hulst, Berchem, Oss, Bakel, Deurne, Gemert, Vlierden, Demen, alleen in het kwartier van 's Hertogenbosch; Teteringen, Zwaluwe en anderen in de nabijheid van Breda behooren tot dit getal.” (2)

Moge Brabant de erfschat zijner vaderen steeds verdedigen en behouden. God zal door Sint Willibrords voorspraak Brabant helpen, indien het zich zelve helpt.

Willibrords werkkring strekte zich hoe langer, hoe verder uit, vooral naar het Zuiden. Zoo kwam hij in het aloude land der Flanderren. Hier hadden een halve eeuw te voren de H. Eligius en de H. Amandus het geloof verkondigd. Sint Amandus, die vooral te Doornik, Gent en langs de Schelde-oevers werkzaam was, had na zijn benoeming tot bisschop van Maastricht dit land moeten verlaten. Eligius zette zijn werk voort, predikte het geloof onder de volksstammen, die langs de zeekust woonden, te Antwerpen, Gent en Kortrijk, ja zelfs in het zuidelijk deel van Friesland, het tegenwoordige Zeeuwsch-Vlaanderen. Ook de Zeeuwsche eilanden werden door hem bezocht. Zijn prediking droeg echter betrekkelijk weinig vrucht, daar hij te veel Frank was en als zoodanig dezen volksstammen

---

1) Arend t. a. p. blz. 334.

2) Bij Rooyaards t. a. p. blz. 169.

niet sympathiek kon zijn. De weinige bekeerlingen vielen na Eligius' dood in 659 grootendeels weder af. Ook de prediking van Sint Livinus en Sint Bavo leverde niet veel blijvende vruchten op, daar na hun dood het missiewerk geruimen tijd stil lag. Van Frankische zijde traden geen priesters meer op en het verblijf van Sint Wilfried was te kort, dan dat hij hier zegenrijk had kunnen werken.

Willibrord vond in Flanderland dan ook maar weinig Christenen. Met zijn priesters trachtte hij nu de afvalligen weder terug te brengen tot het ware geloof en de heidenen te overtuigen van de dwaasheid hunner afgoderij. Hij mocht er in slagen velen te bekeeren en trachtte nu door het stichten van kerkjes, waarbij een priester werd aangesteld, de bekeering te bestendigen. Te Wulpen en Middelkerke, waar de kerken aan onzen Heilige zijn toegewijd, is zijn arbeid nog in aandenken. Hoever onze Apostel naar het Zuiden doordrong, is niet met zekerheid te zeggen.

Te Antwerpen ontving hij van een adellijk man, Rohing of Rauching genaamd, een stuk grond, om er een kerk te stichten. Nog heeft Antwerpen zijn St. Willibrords-kerk. Ook Grevelingen, dat vroeger Sint Willibrord heette, erkent onzen Heilige als den stichter zijner kerk. Eveneens schijnt Clemsterke een verbastering van Clemenskerke en dankt het zijn naam aan onzen H. Clemens Willibrord.

In Zeeuwsch-Vlaanderen beroemen zich o. a. Breskens en Hulst op Sint Willibrord als hun geloofsverkondiger. Op een gravure van het jaar 1550 wordt hij afgebeeld boven de stad Hulst en genoemd: „de Apostel en Patroon van het landschap Hulst”. Van hieruit trok onze Heilige weder noorwaarts naar de Zeeuwsche eilanden.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Sint Willibrord op Walcheren.

De Schelde overstekend, bereikten Willibrord en zijn gezellen het eiland Walcheren. Niet ver van de kust moet het geweest zijn, dat de Heilige een groep bedelaars ontmoette, die hem staande hielden en om een aalmoes vroegen. Het medelijdend hart des Heiligen werd op het gezicht dier armen, in wien hij zijn Jezus erkende, bewogen. Hij liet hun dan van de spijsen geven, die zijn dienaren met zich voerden. Hiermede echter niet tevreden beval hij: „Geeft aan die armen te drinken uit mijn eigen drinkflesch.”

Gretig nam de eerste bedelaar de flesch aan, dronk eruit en bevond, dat zij vol heerlijken wijn was. Dan reikte hij de flesch aan een tweede. Zoo dronken er achtereenvolgens twaalf mannen uit, doch door Gods almacht verminderde de wijn niet. Want toen de bedelaars zich dankbaar verwijderd hadden, bevonden de dienaren, dat de flesch nog even vol was als te voren. „Waarlijk,” zoo spraken zij, „nu zien wij het woord van Christus vervuld: Geeft en u zal gegeven worden.”

Aan dit wonder zou Flessingen, thans Vlissingen, zijn naam danken. Het wapen der stad is althans een zilveren flesch op een rood veld. Ook op het zegel der Ned. Herv. Kerk, gehecht aan een attestatie van 7 April 1592, zagen wij een flesch, waarboven het jaartal 1574. Het randschrift luidde: „Nemo miscit vinum novum in . . . veteris.” „Niemand mengt nieuwen wijn in oude zakken,” wat wel een zinspeling zal zijn op de z.g. „hervorming”, waardoor het „geloof der vaderen” werd vervalscht.

Evenals S. Augustinus van Canterbury schreed Willibrord met de zijnen in processie voort door de groene landouwen, het kruis voorop, terwijl de zang der monniken weerklonk over de velden. Op een dier tochten kwam onze Heilige te Weskaple,

een plaatsje gelegen in den westhoek van Walcheren aan de monding der Zeyp. Niet ver van de kust ontwaarde de Heilige een tempeltje. Zij begaven zich erheen en zagen er een beeld van Nehalennia, de beschermgodin van den overzeeschen handel. Rondom het beeld stonden steenen, opgericht door kooplieden, die na volbrachte reis de godin hun dankbaarheid hadden betuigd. Willibrord treedt er op toe en in heilige verontwaardiging werpt hij het beeld van zijn voetstuk. Volgens het voorschrift van Paus Gregorius den Groote blijft de tempel gespaard, om gewijd te worden tot een christelijk godshuis. Naar het schijnt woonden in de omgeving nog eenige Christenen of was onze Heilige erin geslaagd een aantal heidenen te bekeeren. Uit de levensbeschrijving van Thiofried blijkt althans, dat Sint Willibrord hier de H. Mis wilde opdragen. Maar nauwelijks staat hij aan het altaar, of de tempelwachter snelt op hem toe, zwaait zijn blinkende aks en houwt op het eerbiedwaardig hoofd des Heiligen in. Uit de diepe, ja, doodelijke wonde stroomt zijn edel bloed. Zijn verlangen is vervuld, als martelaar mag hij sterven. Maar neen, God wilde Sint Willibrord behouden voor de kerken van Friesland. Als ware er niets gebeurd, staat de Heilige weder ongedeerd aan het altaar. Gods werken zijn wonderbaar en onnaspeurlijk. Hij kroonde Willibrord met den martelkroon, maar behield hem voor de Christenen, voor zijn medebroeders en priesters, die zulk een Vader nog niet missen konden. ⁽¹⁾

De aanvaller was intusschen door de dienaren en monniken gegrepen en ontwapend. Zij willen hun Bisschop wreken, maar deze verbiedt hen streng, doch vol liefde voor zijn vijand: „Geen geweld! Beheerscht u zelve!” Dan zendt hij den wachter heen, zonder eenig verwijt, hem van harte vergevend. Doch denzelfden dag trof Gods gerechte wraak den ongelukigen heiligschenner. Door den duivel bezeten, stierf hij na drie dagen van vreeselijk lijden.

Geen wonder, dat dit voorval op alle eilanders een diepen indruk maakte. Een groote menigte gaf gehoor aan Willibrords prediking en liet zich doopen. Afgodsbeelden werden verbrijzeld, de tempels werden omgebouwd in christelijke kerkjes.

---

¹⁾ Volgens sommigen bleef de Heilige ongedeerd. Thiofried zegt echter nadrukkelijk, dat op Walcheren „zijn bloed vergoten is”, er bij voegend, dat het nog in de kerk van Westkapelle te zien is.

Niet alleen echter voor het geestelijk, ook voor het tijdelijk welzijn van Walcheren was onze goede Heilige bezorgd. De landlieden, die aan de zeekust woonden, beklagden zich er over, dat de zee zoo dikwijls hun landerijen overstroomde en schade deed aan de bloeiende gewassen. „Toen trok de Man Gods,” zoo verhaalt Thiofried, „met zijn reisstaf een lijn over het land en wees in den naam van Jezus, Die over de wateren ging en met een enkel woord stormen en winden bedaarde, die lijn tot grens aan de zee. Onder zijne schreden verrezen kleine, aaneengesloten zandheuvelds, vast als onwrikbare muren. Deze noemen de bewoners „duinen”, waartegen tot op den dag van heden de geweldigste golven zich verbrijzelen, als van woede schuimend om de hun opgeworpen hinderpalen.” (1)

Zooals Thiofried het mededeelt, lijkt deze geschiedenis zeer ongelooflijk, al beroept hij zich ook op „het getuigenis der geheele landstreek”. Liever nemen wij dan ook aan, dat onze Heilige en zijn monniken zich verdienstelijk maakten door aan de Walchrenaren het aanleggen van dijken te leeren. De legende zal dit feit dan uitgewerkt hebben tot het verhaal, dat Thiofried en zijn tijdgenooten op Walcheren vernamen.

Dat de bewoners van Walcheren immer een bijzonder vertrouwen stelden in de bescherming van onzen Heilige en niet tevergeefs, moge blijken uit de volgende bijzonderheden door den abt Thiofried van Echternach aan het nageslacht overgeleverd.

De zeelieden vereerden Sint Willibrord als hun bijzonderen beschermer. Bevonden zij zich in gevaar, dan hingen zij aan den mast van hun schip een beurs met geld en beloofden die ter eere van Sint Willibrord aan de kerk of de armen te geven, zoo hij hen in veilige haven deed landen.

Jaarlijks hield men op Walcheren ook een plechtigen omme-gang met de relieken des Heiligen. Ziehier, hoe de Heilige zijn trouwe vereerders bijstond.

Robert de Fries, zoon van Boudewijn V en graaf van Vlaanderen (1071—1093) had eens den oorlog verklaard aan de stad Middelburg. Met een leger van 30000 huurlingen stevende de graaf den Scheldemonde uit in de richting van Walcheren. De eilanders van het dreigend gevaar onderricht, zonden boden af om den vrede te verzoeken, doch tevergeefs. In allerijl ver-

---

1) Vita II prosa. C. 13.

zamelen zij nu hun weerbare mannen. Slechts 3000 gewapenden kunnen zij in het veld brengen. Maar al hun betrouwen stellen zij op hun machtigen beschermer, Sint Willibrord. In de kerk aan hem gewijd te Westkapelle¹⁾ komen zij bijeen. Voor de hoog-heilige Offerande wordt opgedragen, beloven zij onzen Heilige jaarlijks een offer te brengen, indien zij door zijn voorspraak mogen overwinnen. Als de H. Mis geëindigd is, wordt het toonstuk, waarin zich een relikwie van Sint Willibrord bevindt, aan de banier bevestigd en vol vertrouwen gaan zij ten strijde.

Graaf Robert was intusschen op Walcheren geland en zocht met de kleine schaar der vijanden slaags te raken. De Middelburgers echter wisten zoo op te rukken, dat zij de zon achter zich hadden, terwijl deze den Vlamingen in het gezicht scheen.

De Walchrenaren vallen aan. Door het felle zonlicht als verblind, bieden de Vlamingen weinig weerstand. De een na den ander valt onder de knotsslagen en zwaardhouwen der moedige eilanders. De huurlingen vluchten, achtervolgd door de vijanden, die hen terugdringen tot de zee. In de grootste wanorde werpen zij zich in de schepen, waarvan enkele te zwaar beladen in de diepte der zee verdwijnen. Uit alle macht roeien de verslagen vijanden den stroom op, waar nog menig hunner getroffen wordt door een goed-gemikten steenworp of een boogschot der Middelburgers. Een der mannen, die aan het gevecht deelnam, een zekere Ekehard, verklaarde later, dat van de Walchrenaren slechts drie man omkwamen.

Vol vreugde keerden de overwinnaars terug naar Westkapelle, dankten er hun Heilige en vernieuwden hun belofte. Twee veroverde banieren werden naar de abdij van Echternach gezonden, opdat zij daar zouden getuigen van de roemrijke overwinning door Sint Willibrords voorspraak behaald.

Na dit voorval brak op het eiland echter een burgeroorlog uit. Alle inwoners waren verdeeld in twee partijen, die elkander heftig bestookten, zóó zelfs, dat er enkelen werden vermoord. De oorzaak dezer verdeeldheid is ons niet bekend. De toestand was echter zoo gevaarlijk geworden, dat niemand ongewapend zijn woning durfde verlaten. Zelfs op den sterfdag des Zalig-

---

¹⁾ Niet het tegenwoordige, maar een vroegere plaats van dien naam, onder graaf Floris IV door de zee verzwolgen.

makers zag men de poorters niet dan ten volle gewapend het Teeken des vredes, het H. Kruis, vereeren. In dezen benarden toestand besloten eenige vredelievende burgers de hulp in te roepen van Willibrords opvolger, den abt van Echternach. Zij voeren naar Antwerpen en zonden vandaar boden naar Echternach, terwijl de poorters Thiofrieds komst zouden afwachten. Deze bleef echter geruimen tijd uit en de Middelburgers besloten huiswaarts te keeren, temeer daar hun akkers verdorven door de overgroote hitte.

Aan hun bekenden te Antwerpen verzochten zij Thiofried, wanneer hij mocht komen, naar Walcheren te vergezellen. Op de terugreis naar Walcheren smeekten zij door de voorspraak Sint Willibrord om regen voor hun akkers. De afgesmeekte regen zou hun, zoo zeiden ze, een teeken zijn, dat de Heilige hun eiland van de heerschende tweedracht zou verlossen. Inderdaad viel er, nog voor zij de haven bereikten, een verkwikkende regen.

Enkele dagen later verscheen abt Thiofried op het eiland. Als zagen de inwoners Sint Willibrord zelf in hun midden, zoo voerden zij den abt in vreugdevolle processie naar Middelburg. Daar onderzochten Thiofried en zijn raadslieden de oorzaken der droevige burgertwisten. Zij spoorden allen aan tot kalmte en vergevingsgezindheid. De meesten gaven aan deze vermaning gehoor. Een edelman echter, die door een man uit het volk gewond was, weigerde vergiffenis te schenken. De abt wierp zich voor hem op de knieën, smeekte hem bij den staf van Sint Willibrord, welken hij voor zich op den grond gelegd had, om vergeving, doch alles was tevergeefs. Denzelfden dag overviel den trotschaard een vlaag van razernij. Vol medelijden zocht Thiofried den ongelukkige op, hield hem een relik voor uit het gebeente van den Heiligen Willibrord en bezwoer hem tot bedaren te komen en vergiffenis te schenken.

Plotseling herkreeg de woestaard zijn kalmte en nu vergaf hij van ganscher harte de ontvangen belediging. Na twee maanden was de vrede op Walcheren volkomen hersteld.

Ziet daar, hoe onze Heilige in de 11de eeuw werd vereerd, hoe hij zijn vereerders beschermde en te hulp kwam, zoowel in tijdelijke als geestelijke noodwendigheden. Deze feiten zullen ons vertrouwen op zijn machtigen bijstand doen aangroeien en onze vereering zal ons verzekeren van zijn liefdevolle bescherming.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Sint Willibrord, eerste abt van Susteren.

Niet ver van den heirweg, die Coriovallum met Xanten verbond lag aan de oevers van het riviertje de Suestra (thans de Rodenbeek) het lieflijke dorp Rimsuestra of Susteren. Pepijns echtgenoot, Plectrudis of Blittrudis, kocht hier van zekere Alberik en Haderik een stuk grond met het doel, daar een kapel te bouwen en een klooster voor Frankische monniken. Op aandringen van Pepijn veranderde zij, naar het schijnt, van plan. Hier toch zag de Frankische hofmeier een geschikt middel om Willibrord te begunstigen en aldus zijn eigen macht uit te breiden. Het was immers zijn duidelijk streven de macht der bisschoppen in het eigenlijke frankische rijk zooveel mogelijk afbreuk te doen, de bisschoppen aan de grenzen des rijks daarentegen zooveel mogelijk te begunstigen en zoo van zich afhankelijk te maken. Om die reden wilde Pepijn de gronden en hoeven door zijn echtgenoot aangekocht aan Willibrord schenken, met de belofte er een klooster te zullen bouwen voor hem en zijne broeders.

Willibrord kon deze schenking niet weigeren. De uitbreiding zijner orde en het vele nut, dat zij in de omstreken zouden kunnen stichten, deden hem dankbaar een gift aanvaarden, die hij zonder Pepijn te beleedigen ook niet had kunnen afwijzen. In 711 schijnt het klooster reeds voltooid te zijn geweest. De eigenlijke schenking, waardoor onze Heilige „de eerste abt van Susteren” werd, had plaats den 2^{den} Maart 714 te Bagolosus of Baclaos (Bakel), waar door den schrijver Adrichar de oorkonde werd opgesteld.

Pepijn en Plectrudis schonken daarbij, zooals de geijkte term luidde, „voor het heil hunner ziel”, aan Willibrord gronden en en hoeven te Rimsuestra benevens het klooster, op voorwaarde dat dit ook zou dienen om „reizende monniken en andere

godvreezende personen" op te nemen. Het klooster zou verder onder de „bescherming" (d. w. z. onder toezicht) staan van Pepijn en diens zonen Grimoald en Drogo en hunne afstammeligen. Willibrord zou er de eerste abt zijn en na diens dood mochten de broeders uit hun midden zelf een abt kiezen.

Het klooster van Susteren zou evenals Echternach een veilig rustoord wezen voor zwakke of vermoeide missionarissen, een welkome wijkplaats ook bij een mogelijke vervolging. Hoe lang onze Heilige hier vertoefd heeft, is niet bekend. Vanuit Susteren bezocht hij de Limburgsche dorpen, waar hij vroeger gepredikt had. Op menige plaats is het aandenken aan onzen Heilige dan ook nog levendig, zooals te Stamproy, waar de kerk aan hem is toegewijd en een weg naar hem genoemd wordt.

Van tijd tot tijd keerde onze Heilige naar Susteren terug. Op zekeren dag nu gebeurde het, dat hij met zijn reisgezellen om de reis te bekorten zijn weg nam door de akkers van een rijk man. Een der wachters van den landeigenaar had het gezien. Hij snelde op den bisschop aan en riep hem reeds van verre toe: „Terug! Geen pas verder meer!" Onder vloeken en bedreigingen beval hij de monniken onmiddellijk terug te keeren. Eenigen dienaren des Heiligen wilden den wachter te lijf gaan en hem zijn onbeschaamdheid betaald zetten, doch Sint Willibrord, die zijn gewone kalmte niet verloor, verbood het hun en begaf zich langs een anderen weg naar het klooster. Den volgenden dag vond men den ongelukkige, die Gods Gezalfde had gehoond, dood langs den weg. „Mij is de wrake," had God wederom gezegd, „Ik zal vergelden."

Hoe God zijn trouwen Dienaar soms wonderbaar beschermde door diens beleedigers te straffen, ondervond nog een ander rijk man. Terwijl Willibrord en zijn gezellen eens hun reis te paard maakten, lieten zij de dieren eenigen tijd grazen in de weide van een aanzienlijk landheer. Dit was aan vreemdelingen en reizenden door het Germaansche recht toegestaan. Maar de eigenaar, die de paarden der monniken op zijn weiland zag loopen, ontstak in toorn, snelde er heen, sloeg de paarden en trachtte ze uit zijn weide te verjagen. Sint Willibrord dit ziende bleef kalm en met zijn gewone zachtmoedigheid sprak hij den trotschaard toe: „Broeder, doe ons geen onrecht; want wij wilden hier alleen een weinig uitrusten. Wij zijn niet gekomen,

om u nadeel te doen, maar wij zijn op weg om Gods werk te volbrengen."

De man, die een bekeerling schijnt te zijn geweest, kwam echter niet tot bedaren. De Heilige vermaande hem, beloofde, dat hij zijn loon niet zou missen, als hij den priester hulp verleende. Hij hield den toornigen man de woorden van Christus voor: „Die u ontvangt, ontvangt mij," doch vruchteloos. Toen noodigde de heilige bisschop hem uit: „Houd vrede met ons en drink met ons een weinig als een vriend. Dan kunt ge straks, van God gezegend, huiswaarts keeren" De man ging voort met zijn bittere verwijten en scheldwoorden. „Wat?" riep hij uit, „ik zou drinken met U, vrede houden met U? Met U te drinken, is geen penning waard."

„Als gij dan met mij niet wilt drinken," antwoordde de Heilige, „drink dan niet."

De bisschop wenkte zijn gezellen, zij stegen te paard en reden verder. De heiligschennende trotschaard keek hen nog verachtelijk na, schold hen uit en ging eindelijk naar zijn woning. Doch wat gebeurde? Thuis gekomen, gevoelde hij een hevigen dorst. Hij trachtte te drinken, doch tevergeefs. Een medicijnmeester werd ontboden, doch ook hij mocht er niet in slagen eenig vocht over de lippen des ongelukkigen te brengen. Toen kwam hij tot inkeer en hij begreep, dat Gods hand hem geslagen had. Nu verlangde hij vurig den Heilige weder te ontmoeten en hem om vergiffenis te smeeken.

Zoodra dan ook bekend werd, dat de heilige Willibrord die plaats weer zou bezoeken, snelde de rouwmoedige zondaar hem te gemoet, viel voor hem op de knieën en beleed openlijk zijn schuld en de straf, door God hem hiervoor opgelegd. Willibrord, door barmhartigheid bewogen, vergaf hem van ganscher harte, hoorde zijn biecht en legde hem de hand op het hoofd ten teeken van vergiffenis. Dan liet de Heilige hem drinken uit zijn eigen beker en God dankend keerde de genezene naar zijn huis terug.

De wonderen ter lessching van dorst nemen in Willibrords leven, zooals men terecht opgemerkt heeft, een geheel eigenaardige plaats in. Behalve de reeds vermelde deelt Alcuinus ons ook nog het volgende mee.

De Heilige had eens met zijn gevolg, dat dien keer zeer groot was, een lange en moeilijke reis gemaakt. Bij een bevrienden

christen zouden zij een weinig uitrusten en zich verkwikken. De goede man kon het gezelschap echter weinig of niets aanbieden. De gezellen van onzen Heilige hadden echter nog vier kleine flesschen met wijn. Hij beval ze op den disch te plaatsen, sprak een kort gebed en zegende ze in naam van Hem, die te Cana den wonderbaren wijn had verschaft. Nu dronken er allen van. Meer dan veertig man laafden zich aan den wonderbaar vermeerderden wijn en zij zeiden tot elkander: „Waarlijk, de Heer Jezus heeft vervuld, wat hij in het evangelie beloofde: Wie in Mij gelooft, ook hij zal de werken doen, die Ik doe en grooter nog dan deze zal hij doen.” (Jo. 14: 18.)

Zoo verheerlijkte God zijn grooten dienaar door de gave der wonderen. Ook de gave der profetie verleende Hij Sint Willibrord. Toen aan Pepijns zoon, Karel Martel, een kind geboren was, werd onze Heilige ontboden, om het te doopen. Het kind werd naar zijn grootvader Pepijn genoemd. Na het Doopsel richtte onze Heilige zich tot de aanwezigen, zeggende: „Weet, dat dit kind zeer verheven en beroemd zal worden en grooter dan alle vorige hertogen der Franken.” De geschiedenis getuigt van de vervulling dezer profetie, want dit kind werd de beroemde Pepijn de Korte, de vader van Karel den Groote.

Zoo werkte God mede om den arbeid van Willibrord te doen slagen. De ijver van onzen Heilige nam daardoor nog toe. Ook in het Duitsche rijk drong hij door en de vele kerken, aan hem toegewijd in de tegenwoordige bisdommen Munster, Keulen en Trier getuigen nog van zijn arbeid onder de Saksen en Germanen. Ook in Friesland stonden de velden in bloei en, gelijk de landman langs de rijpende aren gaat, het hart vervuld met vreugde en dankbaarheid jegens den Gever aller gaven, zoo trok ook Willibrord door stad en dorp van Friesland, vol hoop op een schoone toekomst.

Maar God heeft gezegd: „Mijne wegen zijn niet uwe wegen.” Op Willibrords werk moest het zegel van Gods liefde gedrukt worden en Gods zegel is het kruis, het kruis, dat alle Heiligen in hun leven beproefd heeft en waardoor zij groot zijn geworden in Gods oogen.

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Kruis en troost.

In het najaar van 714 lag de machtige hofmeier der frankische koningen, Pepijn van Herstal, op zijn ziekbed. Weldra zou de onmeedoogende dood een einde maken aan al zijn roemzuchtige plannen, aan zijn veel-bewogen leven. Met groot berouw over zijn zonden herdacht Pepijn in de langzame uren van verveling zijn vorig leven. Altijd die zwarte vlekken, altijd die wroeging nog over zijn schuldige liefde tot Alpais. Hij wist het, die zonden waren reeds lang vergeven, maar toch wilde niet wijken uit zijn geest die vermanende bisschop, Sint Lambertus, die door Alpais' broeder, Dodo, was vermoord. Ja, vermoord was die Heilige en hij, Pepijn, had niets gedaan, om de schuldigen te straffen. Maar Dodo was door God gestraft met plotselingen dood en ook Pepijn was niet gespaard. Had God hem niet ontnomen zijn dierbaren Drogo, de hoop zijner toekomst? Wel bleven hem nog Karel en Hildebrand, maar zij waren de kinderen der zonde. En Grimoald dan? Grimoald bleef hem alleen nog over. Hij zou erven al de rechten en bezittingen zijns vaders. Hij zou hofmeier worden over Austrasië en Neustrasië te zamen.

Zeven en twintig jaren was het reeds geleden, dat hij bij Tesri de Neustriërs versloeg en zoo het westelijk deel des rijks, Neustrië, onder zijn heerschappij bracht. Met innige voldoening dacht de dappere aanvoerder terug aan zijn roemrijke wapenfeiten. Had hij niet onlangs nog de Friezen verslagen bij Dorestad? Roemvol was de vrede toen gesloten, spoedig gevolgd door het huwelijk van Radbouds dochter Theudesinde met Grimoald. Aan Willibrord was het weder mogelijk geworden in Friesland te prediken en door die ruwe barbaren te kerstenen Pepijns stamhuis te bevestigen. Groote aalmoezen had hij den bisschop geschonken voor het heil

zijner ziel, maar ook om den invloedrijken prediker gunstig voor zich te stemmen.

Hoe had zich zijn macht gedurende de vier en dertig jaren van zijn bestuur steeds meer en meer uitgebreid! De koning regeerde nog slechts in naam; op het Meiveld mocht hij zich vertconen, zich laten toejuichen door het volk, maar dat was dan ook al de luister van het koningschap. Wel mocht Pepijn tevreden zijn over het welslagen zijner plannen.

Als wilde God den machtigen hofmeier reeds hier op aarde doen boeten voor de zonden door dezen bedreven, zond Hij hem een beproeving over, zwaarder dan het verlies van geld en macht en goederen, het verlies van zijn dierbaren zoon. Grimoald werd in de Sint-Lambertuskerk te Luik door een Fries met name Rangar verradelijk vermoord. Door de droeve tijding dezer misdaad diep geschokt, verloor de zieke hofmeier alle hoop op herstel. Hij benoemde Theodwald, den onechten zoon van Grimoald, tot zijn opvolger. Eenige dagen later, den 16^{den} December 714, werd de ziel van den Frankischen heerscher opgeroepen om rekenschap te geven aan haren Schepper.

De dood van Pepijn was voor Willibrord een waar verlies. Al had de hofmeier bij het verleenen zijner machtige bescherming misschien minder edele nevenbedoelingen gehad, toch was Pepijns gezag, vooral in de streken boven den Rijn, een krachtig hulpmiddel geweest voor Willibrords prediking. Onze Heilige had zich niets te verwijten. Nooit had hij aan Pepijn toegestaan, wat met de voorschriften of wenschen des Pausen in strijd was. Steeds had hij de rechten der Kerk tegenover Pepijn gehandhaafd. Dankbaar erkende Sint Willibrord, dat het naast God aan Pepijn te danken was, dat zijn prediking in Friesland niet vruchteloos was gebleven. Doch nu, wat zou er nu gebeuren? Wie en hoe zou Pepijns opvolger zijn?

Theodwald, door Pepijn aangewezen als zijn opvolger, telde pas zes jaar. In zijn plaats nam Plectrudis het bestuur in handen; en om alle gevaar voor mededingers te voorkomen liet zij Karel, den zoon van Pepijn en Alpais, te Keulen gevangen zetten. Maar de neustrische edelen, door Pepijn zoovele jaren in bedwang gehouden, achtten nu het oogenblik gunstig om de gehate heerschappij des austrasischen hofmeiers van zich af te werpen. De koning, Dagobert III, werd gevangen genomen. Wel verzamelde Plectrudis een leger om de Neustriërs te

bedwingen, doch de opstand had zich al te ver uitgebreid dan dat het leger den toestand meester kon worden.

De adel van Neustrië koos zich een eigen majordoom of hofmeier, een zekeren Raginfried en verhieft Chilperik, den zoon van Childerik II, tot koning van Neustrië. Zoo was het Frankische rijk weder verdeeld in Austrasië en Neustrië.

Nadat Theodwald intusschen was overleden, stelde Karel, uit zijn gevangenschap ontkomen, zich aan het hoofd der Austrasische troepen, om de Neustriërs aan zich te onderwerpen. Maar nu ook achtte Radboud het oogenblik gunstig om in verbond met de Saksers voor goed een einde te maken aan de Frankische heerschappij over Friesland. Hij verzamelde dan zijn trouwe Friezen, scheepste hen in op vloten en schuiten en voer den Rijn op tot bij Keulen. Volgens afspraak met Raginfried vereenigden zich daar de Neustriërs met de Friezen om tegen Karel, hun gemeenschappelijken vijand, op te trekken. Zij sloegen het beleg voor Keulen en ofschoon door Karel aangevallen, weken zij niet. Alleen toen Plectrudis hun groote sommen gelds liet aanbieden, besloten zij deze aan te nemen en het beleg op te breken.

Als overwinnaar keerde Radboud naar Friesland terug. Maar nu was het uur der wrake gekomen. Alles wat herinnerde aan de heerschappij der Franken werd vernield. Kerken en kloosters werden geplunderd en verbrand. De kruisen door S. Willibrord geplant langs wegen of in de velden of op een heuvel werden verbrijzeld. De Frankische bezettingen, die niet gevlucht waren, werden gevangen genomen of gedood. Niet beter was het lot der Christenen. Wij mogen veilig aannemen, dat menig een den marteldood stierf voor Christus. Helaas, ook velen verzaakten aan hun geloof en keerden terug tot het heidendom.

Zwaar, ontzettend zwaar was het kruis, dat Willibrord te dragen kreeg. Volgens het bevel des Heeren vluchtte hij naar een ander land, naar Echternach. De vruchten van zooveel jaren harden arbeid en gebed waren als door een stormvlaag weggerukt. De bekeering van Friesland, zijn schoonste ideaal lag verbrijzeld ter aarde.

Was het wonder, dat de goede Heilige verlangde ontbonden te worden en met Christus te zijn? Moest hij zijn leven niet als mislukt beschouwen? Maar hij kende de woorden des H. Geestes: „Alles werkt mede ten goede voor hen, die God liefhebben.”

Een diepe wonde in zijn apostelhart sloeg de ontrouw van zoovelen, die hij voor Christus gewonnen had. Doch een troost had de heilige: Dit alles geschiedde met Gods Wil en toelating. En van hem vroeg God ook den goeden uitslag niet, maar alleen den noesten arbeid. „Uw wil,” zoo bad hij met volle overgave aan Gods Voorzienigheid, „Uw wil geschiede op aarde, zooals in den hemel.” Eens zouden betere tijden voor Friesland aanbreken; Sint Willibrord hoopte het en offerde daarvoor op zijn vasten en boetplegingen, vooral echter het offer der H. Mis.

En God, Die de geschiedenis der wereld regelt, God, die alles dienstbaar weet te maken aan de plannen Zijner Voorzienigheid, God wilde, dat het zware kruis van Willibrords schouderen werd genomen. Hij wilde zijn dienaar weder troosten, hem weer teruggeven aan den werkkring, dien hij zoo noode had verlaten.

In het jaar 717 versloeg Karel de Neustriërs bij Vincy en bracht aldus het geheele rijk weder onder zijn heerschappij. Toen trok hij op naar Friesland. Plotseling overviel Karel met zijn leger de Friezen en bracht hun een beslissende nederlaag toe, waarbij Poppo, een der voornaamste Friesche legeraanvoerders en het grootste gedeelte van diens leger sneuvelden. Radboud moest afstand doen van den koningstitel en beloven, de Frankische priesters te beschermen en zelf het Doopsel te ontvangen.

Zoo werd aan S. Willibrord de toegang tot Friesland weder geopend. In Karel vond de Heilige weder een machtigen beschermer. Weliswaar evenaarde Karel zijn vader in heerschzucht en sluwheid en had de Frankische kerk veel van zijn willekeur te verduren, maar ten opzichte van Willibrord was hij zeer goedgunstig gestemd. Dat hierbij ook politiek in het spel was, kan moeilijk ontkend worden. Karel muntte uit door een helder verstand en wist steeds de juiste middelen te kiezen, om zijn doel te bereiken. In het eigenlijke Frankenrijk trachtte hij nu de bisschoppen en priesters, die zijn heerschzuchtige plannen in den weg stonden, te vervangen door zijn gunstelingen. Elk verzet tegen zijn macht werd aanstonds gestraft met verbanning en verbeurdverklaring van goederen, zooals de H. Eucherius, bisschop van Orleans, moest ondervinden. In het Noorden des rijks moest Karel echter de priesters te vriend houden, wilde hij zich van de duurzame onderwerping der

Friezen verzekeren. Daarom besloot hij den Heilige in zijn evangeliëprediking te ondersteunen en hem de middelen te verschaffen, om de verwoeste kerken te herbouwen, daarbij priesters aan te stellen en, zoo mogelijk, nieuwe gemeenten te stichten. Dit zou echter niet zoo gemakkelijk zijn, daar de Friezen na hun nederlaag den Franken en hun godsdienst natuurlijk niet dadelijk gunstig gezind waren.

Willibrord begreep dan ook, dat hij Karels steun niet zou kunnen ontberen, wilde zijn prediking vruchten dragen. Uit ondervinding wist de Heilige, dat zijn eerste ideaal: een Christendom te stichten, onafhankelijk van de Frankische heerschers, een onmogelijkheid was. Werkeloos blijven mocht hij niet, dus stond slechts één weg voor hem open: aan God geven wat Gode toekwam, aan den vorst wat des vorsten was. Hij zou den Franken toegeven wat hij kon, maar ook niet meer dan plicht en geweten toelieten.

Het was om die reden, dat Sint Willibrord de rijke schenking van Karel aannam, niet voor zichzelf, maar voor zijn abdij van Echternach, die de missionarissen moest leveren ter bekeering van Friesland. Karel schonk dan aan genoemde abdij alles, wat hem toebehoorde in de plaats Bolluntorf. Karels neef, Arnulf, stond zijn vaderlijk erfdeel in Bollane eveneens aan de abdij af.

De graaf van Thuringen, Hedan II, had zijn velden en bosschen ten westen van het slot Hamulo aan de Saale afgestaan aan Sint Willibrord op voorwaarde, dat deze er een klooster zou bouwen. Willibrord had aan het verlangen des graven voldaan, er priesters heengezonden en een klooster gesticht. Maar Karel, wiens zwaard onoverwinnelijk scheen, wilde, na de Saksers te hebben verslagen, ook Thuringen aan zijn heerschappij onderwerpen. Zoodra Hedan II was overleden, deed Karel een inval in Thuringen en maakte er zich meester van. Nu zond hij er Frankische priesters heen en verdreef de monniken door S. Willibrord vroeger gezonden.

Dit veroorzaakte Sint Willibrord veel leed, temeer daar de Frankische priesters, die door Karel begunstigd werden, niet leefden, zooals hun hooge roeping vereischte. Wel zal de Heilige pogingen aangewend hebben om in dezen voor Thuringen noodlottigen toestand verbetering te brengen; doch dit had weinig of geen succes. Het herstellen der kerkelijke tucht had God voorbehouden aan een anderen Heilige, die het werk van

Sint Willibrord in Friesland zou voortzetten en de Germaansche stammen zou opnemen in de Kerk van Christus. Om de nauwe betrekking, waarin deze Heilige, Winfried genaamd, tot S. Willibrord en ons vaderland stond, moeten wij hier enkele levensbijzonderheden van dezen grooten Missionaris laten volgen.

Evenals Sint Willibrord was Winfried, meer bekend onder den naam Bonifacius, reeds als knaap in het klooster getreden te Adescanastre (Exeter). Hij was toen, omstreeks het jaar 686, pas zes jaren oud. Reeds spoedig maakte hij groote vorderingen in de deugd zoowel als in de eerste beginselen der wetenschap. Daar zijn vurige begeerte naar meer ontwikkeling op den duur geen bevrediging vond, koos hij met goedvinden van den abt het klooster Nhutselle in Southamptonschire, om zich daar onder den vromen abt Winbercht verder te bekwamen. Hier leerde hij grammatica, metriek en vooral de gewijde geschiedenis en de H. Schriftuur. Zijn vorderingen verwekten bij zijn medebroeders de hoogste verwachtingen en weldra zag hij zich geplaatst aan het hoofd eener kloosterschool. Immer streefde hij ernaar bij zijn leerlingen de liefde tot de deugd te bevestigen, meer nog dan hun een groote dosis wetenschap mee te geven voor hun verder leven. Vooral na zijn priesterwijding brandde zijn apostolisch hart van liefde voor de zielen. Geen wonder dan ook, dat hij den beperkten werkkring, waarin hij tot dan toe zijn vurigen ijver kon besteden, te eng vond. Zijn edelmoedig karakter verlangde iets grooters, waar meer moeilijkheden overwonnen, heldhaftiger offers konden gebracht worden.

Engeland telde genoeg degelijke priesters, terwijl in andere landen de oogst rijpte en slechts op arbeiders wachtte, die zouden gaan en maaien en voor den Heer des oogstes het rijpe graan verzamelen in Zijn hemelsche schuren. Het voorbeeld van Englands Apostel, den H. Augustinus, de briefwisseling met de missionarissen op het vaste land, vooral echter de geest Gods deden Winfried besluiten zich aan te bieden voor de prediking onder de heidenen. Na veel tegenkanting van de zijde zijner oversten en medebroeders ontving hij eindelijk de gevraagde toestemming en ging hij in 716 te Lündewich (Londen) scheep naar Friesland. De H. Willibrord vertoefde in die troebele dagen, zooals wij gezien hebben, te Echternach en Radboud was in Friesland nog heer en meester.

De H. Winfried landde te Dorestad (Wijk-bij-Duurstede),

waar hij al spoedig inzag, dat de prediking des evangelies in dezen veel-bewogen tijd niet veel vrucht zou dragen. Toch had hij den moed tot Radboud te gaan. Hij verzocht den stoeren Fries de vervolging der Christenen te staken en de prediking des evangelies toe te laten. Het antwoord van Radboud is ons niet bekend, doch moet niet ongunstig geweest zijn, tenminste Bonifatius zelf werd niet lastig gevallen. Hij verbleef den geheelen zomer in ons land, stelde zich op de hoogte van de zeden en de gebruiken des volks en zocht een gunstige plaats en gelegenheid om het geloof te verbreiden. Of hij, hetzij in Friesland, hetzij in Echternach den H. Willibrord ontmoet heeft, is niet bekend. In ieder geval kon deze aan zijn vurigen medebroeder geen hoop geven, dat de prediking spoedig mogelijk en vruchtbaar zou zijn. Dit had Bonifacius trouwens reeds begrepen en een ander plan was bij hem opgekomen. Hij keerde naar Engeland terug in de hoop de bekeering der Germanen later opnieuw en van een andere zijde te ondernemen. Zijn keuze tot abt van het klooster te Nhutscelle verdraagde slechts voor korten tijd de uitvoering zijner plannen. Den 15^{den} Mei 719 ontving Bonifatius van Paus Gregorius II de zending, om te werken aan de bekeering der Germanen.

In ditzelfde jaar overleed de moedige en onbuigzame Radboud. Volgens sommige schrijvers zou hij nog den H. Willibrord ontboden hebben, om van dezen het H. Doopsel te ontvangen. Hoe dit zij, Radboud stierf als heiden. Zijn opvolger Adgild of Aldgisl II toonde zich, misschien onder invloed van Karel, niet ongenegen zich te bekeeren. Hij ontving dan ook het H. Doopsel. Hoe verblijdde zich het hart van Frieslands Apostel, toen hij deze blijde tijding vernam. Nu zouden schoone tijden aabreken, nu zouden zijn plannen tot herstel der afvalligen verwezenlijkt worden. Innig moet het dankgebed van onzen Heilige geweest zijn voor den troost, dien God hem schonk na zooveel lijden. Vol hoop en met nieuwen, jongen ijver begaf Sint Willibrord zich weer naar Friesland. Hij zag zich niet bedrogen in zijn Gods-vertrouwen: die op den Heer betrouwt, zal in eeuwigheid niet wankelen. Wederom zag hij bewaarheid, dat God getrouw is, dat Hij niemand beproeft boven zijn krachten en met de beproeving ook uitkomst geeft.

ACHTTTIENDE HOOFDSTUK.

Nieuwe Arbeid.

De Frankische hofmeier Karel, die later den bijnaam zou dragen Martel d.i. de hamer, had in vijf veldtochten de Saksers overwonnen; de Friezen waren onderworpen, ook Thuringen moest hem als heerscher erkennen. Nu maakte hij zich gereed om geheel Gallië onder zijn heerschappij te brengen en aldus één machtig, Frankisch rijk te stichten, zoo groot als het Westen er na den ondergang der Oost-Gothen geen had gekend.

Wat het kerkelijk bestuur betreft, had in vroeger jaren Dagobert de kerken van Friesland toevertrouwd aan de bisschoppen van Keulen, doch deze hadden zich nooit om de Friesche Christenen bekommerd. De kerken door Sint Willibrord gesticht waren meestal aan zich zelf overgelaten, daar onze Heilige niet lang op eenzelfde plaats kon vertoeven, noch er dikwijls kon terugkeeren. Wel bezocht onze Apostel de kerken nu en dan, doch er was tusschen de Christengemeenten onderling geen verband en dit was toch noodig zoowel in het belang des rijks, als in het belang der Kerk. Karel begreep dit en hij wilde daarom, dat Sint Willibrord niet zoozeer als „reizend missiebisschop” (episcopus regionarius) zou optreden dan wel als bisschop met vasten zetel, die dan gevestigd moest blijven in het midden van Friesland, vanwaar hij alle kerken zou kunnen besturen.

Natuurlijk was de kerkelijke toestand in het noorden ook het voorwerp van de bezorgdheid des Pausen. Vooral Gregorius II, die in 715 den zetel van S. Petrus had ingenomen, had een warm hart voor de missie. Toen Winfried dan ook in 718 te Rome kwam en met den Paus de geloofsverkondiging onder de Germanen besprak, besloot Gregorius om Winfried, die zich voortaan Bonifacius moest noemen, met algemeene volmachten naar Germanië te zenden.

Als „gezant van S. Petrus” (missus S. Petri) vertrok Bonifacius naar het Noorden om het christendom uit te breiden en de kerkelijke tucht te herstellen, waar dit noodig bleek.

Nog slechts korten tijd vertoefde Bonifacius in Thuringen, toen hij den dood vernam van Radboud. Zijn vurige begeerte om Friesland te bekeeren, werd weder levendig, vooral wjl hij tot de droevige ervaring gekomen was, dat èn het volk èn de priesters van Thuringen een vijandige gezindheid koesterden jegens hem, omdat hij vast besloten was alle misbruiken daar uit te roeien. Bonifatius ging dan scheep en voer den Rijn af naar Friesland.

Hier had intusschen de H. Willibrord naar best vermogen de afgebrande en verwoeste kerken doen herstellen. Met nieuwen ijver predikte hij weder de blijde boodschap en slaagde erin vele afvalligen met God en de Kerk te verzoenen, vele heidenen te doopen. Toch werkte Willibrord niet zoo opgewekt als voorheen. Zeker was het de last der jaren, die hem begon te drukken, maar ook het feit, dat velen zijner metgezellen overleden of naar Engeland waren teruggekeerd. De ontmoeting met Bonifatius was voor onzen Heilige daarom een rijke troost. In Bonifatius zag hij weder zich zelven terug, toen hij jong en vol idealen begon te arbeiden aan de bekeering der heidenen. Wat was er sinds dien tijd veel verwoest van hetgeen hij gesticht had! En nu de gelegenheid gekomen was om alles weder op te bouwen, nu ontbraken Sint Willibrord de jeugdige krachten.

Geen wonder dan ook, dat onze Heilige dankbaar de hulp aanvaardde, die de sterke en ijverige Bonifatius hem aanbood. Drie jaren werkten de beide Heiligen nu samen aan de uitbreiding des geloofs. Waar men het zonder onverzichtigheid kon doen, werden de afgodsbeelden verbrijzeld en de heidensche tempels in christelijke kerken herschapen. Onder de plaatsen, waar Bonifatius werkte, worden genoemd Attingohem aan de Vecht en Felisa (Velzen) (1). Ook weten wij, dat beide Heiligen de heilige zusters Harlindis en Renildis te Aldeneik bezochten en daar de H. Mis opdroegen.

Veel hulp ontving Sint Willibrord in deze jaren van een zekeren Theatgrim, den zoon van een aanzienlijken Fries met name Wursing. Onder Radbouds regeering was Wursing met

---

1) Aldus S. Ludgerus in *Vita S. Gregorii abbatis Trajectensis*.

zijn huisgezin Christen geworden. Om aan Radbouds handen te ontkomen, had hij bescherming gezocht aan het hof van Neustrië. Op verzoek van Radboud keerde Theatgrim later naar Friesland terug, waar hij weder in het bezit gesteld werd van de goederen zijns vaders, die door Karel Martel na Radbouds dood nog belangrijk vermeerderd werden. ⁽¹⁾ Uit het huwelijk van dezen Theatgrim met Liafburg werd de H. Ludger geboren, die als Apostel van Westfalen het werk van Willibrord en Bonifacius zou voortzetten.

Weinig bijzonderheden zijn ons uit Willibrords laatste levensjaren overgeleverd. Willibald verhaald echter in zijn „Leven van den H. Bonifacius”, hoe Sint Willibrord door den last der jaren meer en meer gedrukt en op aanraden van zijn priesters zich een medehelper wilde kiezen, die hem in het bestuur der Kerk zou bijstaan en hem later zou opvolgen. Op wien zou Willibrords keuze anders vallen dan op zijn heiligen metgezel, Sint Bonifacius?

Onze Heilige verzocht daarom zijn ijverigen medehelper den bisschopsstaf van hem over te nemen. Doch Bonifacius, hoezeer ook bereid aan Willibrords verlangens te voldoen, meende niet te mogen toestemmen. Hij verontschuldigde zich wegens zijn groote onwaardigheid. Willibrord kon zich al beroepen op de H. Schrift, die de bisschoppelijke waardigheid een goede zaak (*bonum opus*) noemt, die begeerd mocht worden, het was te vergeefs. Bonifacius wierp op, dat hij nog zoo jong was, nog geen vijftig jaren telde. Dan hield onze Heilige hem voor, hoe de Friesche kerk een jeugdigen, krachtigen bestuurder noodig had, maar Bonifacius bleef weigeren. Innig leed gevoelde Bonifacius zijn ouden vriend te moeten bedroeven, maar hij had een andere zending te vervullen. Hessen en Thuringen, waar hij eens tevergeefs den arbeid begonnen was, zouden nu bereid zijn naar het woord van den gezant van S. Petrus te luisteren. Daarom sprak hij tot Sint Willibrord: „O, mijn hoogwaardige bisschop en strijder voor het geloof, ik heb van Paus Gregorius, heiliger gedachtenis, de opdracht ontvangen aan de Duitsche volken te prediken en ben als gezant van den Apostolischen Stoel gezonden tot de westelijke landen der (Germaansche) heidenen. Naar eigen goeddunken en zonder voorkennis van

---

¹⁾ P. Alb. Thijm t.a.p. blz. 258 v.

het hoogste gezag, waaraan ik door gelofte ben verbonden en waaraan ik onderworpen ben, heb ik mij naar uw bisdom begeven. En daarom mag ik zonder raad en bevel des Apostolischen Stoel zulk een waardigheid niet aannemen. Daarom vraag ik U, dat ge mij naar die landen laat heengaan, tot welke ik oorspronkelijk door den apostolischen Stoel ben gezonden.”

Gelijk een kogel, die uit het dicht gebladerte langs een stillen weg den eenzamen wandelaar plotseling treft, zoo troffen Bonifacius' laatste woorden het hart van Frieslands Apostel. Dat Bonifacius geen bisschop wilde worden, dat kon Willibrord begrijpen; zijn eigen levensgeschiedenis kende zulk een weigering. Maar dat zijn trouwe metgezel hem zou verlaten, dat had Willibrord niet verwacht. En niets kon onze Apostel nog antwoorden, niets meer beproeven, om Bonifacius bij zich te houden. Hier moest weder een offer gebracht worden. Hier moest Willibrord weder toonen, dat de wensch des Pausen voor hem een wet was. Sint Willibrord overwon zijn natuurlijk verlangen en gaf aan Bonifacius verlof om te vertrekken.

Zeker zou het den hofmeier Karel aangenamer geweest zijn, dat Bonifacius het voorstel van Willibrord had aangenomen. Bonifacius' machtige invloed ware dan beperkt gebleven tot een deel van het noorden des rijks, het afgelegen Friesland, terwijl nu te vreezen was, dat de vurige priester in Thuringen en Hessen de Franken zou tegenwerken en de Frankische priesters, van wie er vele niet deugden, zou vervangen door Angelsaksische of Germaansche.

Ook in Friesland ging het Karel nog niet naar wensch. Willibrord toonde zich nog steeds onafhankelijk van alle Frankische politiek en ging zijn eigen weg. Nu Bonifacius echter vertrokken was, rekende de hofmeier misschien op den heiligen bisschop om van de Friesche kerk een dienaar te maken van den Frankischen staat. Willibrord kende echter maar al te goed de heerschzuchtige plannen zijner beschermers. Opmerkelijk is wel, dat sinds het vertrek van S. Bonifacius, Karels geschenken aan Willibrord toenamen. Mogelijk wilde hij diens aanzien nog verhoogen, Willibrords bezittingen uitbreiden om van de Friesche kerk een bondgenoot te maken tegen de macht van Bonifacius, die naar alle verwachting in Germanië een nieuwen bisschopszetel zou stichten. Welke ook Karels beweegreden moge geweest

zijn, zeker is, dat hij Willibrord een meer dan gewone genegenheid toonde.

Den 1sten Januari 722 schonk de hofmeier aan onzen Heilige voor het klooster bij (of in?) Utrecht gebouwd, al wat binnen en buiten de muren van Utrecht zijn eigendom was, bovendien het weiland van Graveningen, het dorp en het slot Fethna (Vechten, bij Bunnik) en al wat erbij behoorde. Karel noemt onzen Heilige in dezen giftbrief „den apostolischen man Gods en onzen vader in Christus”. Voor de eerste maal ook geeft hij Willibrord den titel van „aartsbisschop”. Door deze schenking werd Utrecht eigenlijk voor goed de zetel van Sint Willibrord en was het bisdom Utrecht gesticht, rechtstreeks staande onder de oppermacht des Pausen en dus onafhankelijke van de bisschoppen van Keulen, die er in later jaren rechten op wilden doen gelden. Maar nog was er geen rustige arbeid mogelijk, want de vrijheidslievende Friezen trachtten wederom de Frankische heerschappij van zich af te werpen. Wat S. Willibrord echter het meest smartte, was de afval van den Frieschen vorst, Adgild II. Zoodra Karel Martel in het Zuiden des rijks de Mooren had verslagen, keerde hij naar Friesland terug en bracht den opstandeling een geduchte nederlaag toe.

Onder de verslagen Friezen schijnt volgens sommigen ook een zekere Everhard geweest zijn. Wij lezen althans, dat in hetzelfde jaar, nl. 726, Karel de goederen van zekeren Everhard aan de Sint Salvatorkerk te Utrecht vermaakte.⁽¹⁾ Deze schenking omvatte het dorp Marithaine of Elst in de Betuwe met alle daarbij behorende hutten, bosschen, slaven van beider geslacht, velden, wateren, enz. Willibrord en zijn opvolgers zouden naar goëddunken erover beschikken mogen Evenals naar andere plaatsen zond de Heilige ook naar de Betuwe eenige priesters om de afvalligen weder met de Kerk te verzoenen.

Uit de opbrengsten zijner goederen bestreed Sint Willibrord de kosten voor de herstelling der oude Sint Maartenskerk. Daar het aantal der geloovigen binnen Utrechts muren voortdurend toenam, besloot de Heilige een andere kerk te bouwen, die werd toegewijd aan den allerheiligsten Verlosser en Zijn Moeder Maria.⁽²⁾

¹⁾ Volgens anderen aan de Kerk van Elst. Karel had de goederen geërfd van Pepijn; vroeger behoorden ze aan Everhard.

²⁾ Hierover zijn de geschiedkundigen het niet eens. Neemt men aan,

Ondanks zijn hoogen ouderdom ging de Heilige voort met prediken, tenminste in zijn eigen kerk. Ook koos hij een medebisschop, wiens naam ons niet is overgeleverd. Deze zal in Willibrords plaats de afgelegen kerken bezocht hebben en van zijn reizen teruggekeerd den Heilige verslag hebben uitgebracht over het werk door dezen begonnen.

Ook de H. Bonifatius kon zijn ouden vriend en leermeester niet vergeten. Wij gelooven, dat deze twee apostelen elkander nog menigmaal brieven schreven. Deze veronderstelling wordt bijna zekerheid, als wij weten, dat beide bisschoppen in voortdurende briefwisseling waren met bisschoppen, abten, priesters, en kloosterzusters in Engeland. Hoe verheugd moet Sint Willibrord geweest zijn, wanneer hij den goeden uitslag vernam van Bonifacius arbeid. Willibrord mocht zich een groot gedeelte van dit succes toeschrijven, maar zijn nederigheid verbood het hem. Willibrord was in alles Bonifacius' voorbeeld geweest. Deze had hier geleerd, hoe hij de wenschen des Pausen kon vervullen zonder den vorst als beschermer te verliezen. Hij had gezien, hoe nuttig de stichting was van een abdij, die kon dienen als missieschool en als toevluchtsoord in vervolging. Door Sint Willibrord was Bonifacius vermaand te streven naar het vormen eener inlandsche geestelijkheid, wat volstrekt noodig was, wilde de prediking blijvende vruchten dragen. Willibrords geestkracht, zijn onuitputtelijk volhardingsvermogen waren voor Bonifacius een aansporing om met moed alle beletselen, alle moeilijkheden te overwinnen. Zoo werkte onze Heilige door zijn voorbeeld en zijn raadgevingen ook aan de bekeering der Duitschers. En even als Sint Stephanus op den dag der algemeene verrijzenis mag deelen in de verdiensten van Sint Paulus, zoo zal onze Heilige Willibrord ook deel hebben in de verdiensten van den „Apostel der Duitschers”.

---

dat de eerste kerk toegewijd was aan S. Martinus (zie blz. 85), dan moet men deze tweede beschouwen als de S. Salvator- of Verlosserskerk. Wij konden na allerlei nasporingen niet tot een bevredigende oplossing komen en geven deze voorstelling gaarne voor een betere.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Laatste levensjaren en dood van St. Willibrord.

De dagen van den mensch zijn naar het woord der H. Schrift zeventig jaren of bij groote krachten tachtig; wat daarboven is, brengt moeheid en smarten. Deze les gedachtig en wetend, dat de dood komt als een dief in den nacht, wilde onze Heilige als een goed huisvader orde stellen op zijn zaken.

Behalve de vele goederen, waarvan wij reeds vroeger melding maakten, ontving Willibrord in het jaar 726 van den edelen Rohing en diens gemalin Bebelina het eigendom eener kerk, toegewijd aan SS. Petrus en Paulus en gelegen te Furgalare of Voghelaer bij Antwerpen, waar thans de voorstad „Sint-Willibrord” ligt. Deze kerk was door Sint Amandus gesticht en door den abt van Quercolodora (Turnhout) aan Rohing verkocht. Deze milde edelman gaf aan Willibrord ook nog een landgoed aan de Nutta en de helft van het gehucht Winlindeheim (Wyneghen).

Behalve over de goederen aan hemzelf of de kerk van Utrecht geschonken, moest Willibrord ook toezicht houden of doen houden over de kerkgoederen van andere Christengemeenten zooals Rinharim en Baclaos (Bakel), welke door graaf Ebroïn en Herelaaf rijk begiftigd waren.

Over deze en al zijn goederen wilde onze Heilige nu zijn laatste wilsbeschikking vaststellen. Men zou verwachten, dat Willibrord verreweg het grootste deel zijner bezittingen wel zou vermaken aan de kerk van Utrecht, die hij boven alle kerken lief had. Doch neen, niet aan Utrecht, maar aan de abdij van Echternach liet hij zijn goederen na. De kerk en het klooster van Utrecht ontvingen slechts die eigendommen, welke zij tijdens Willibrords leven hadden verworven. En deze beschikking getuigt weder van Willibrords voorzichtigheid en

van zijn onpartijdigheid en onafhankelijkheid ten opzichte der Franken. Echternach immers stond niet onder Frankischen invloed, het was een geheel zelfstandige abdij, die in staat was, als de nood drong, haar eigen bezittingen met de wapenen te verdedigen. Wat Utrecht aangaat, voorzag Willibrord de mogelijkheid, dat de hofmeiers hun goederen konden terugnemen, of dat de Friezen ze konden overweldigen. Vandaar dat Echternach alle kerkelijke goederen erfde.

Toch zorgde Sint Willibrord ook voor de toekomst van ons vaderland. De abbij van Echternach moest namelijk de verplichting op zich nemen alle kerken, door onzen Heilige gesticht, van priesters te voorzien. Deze abdij was hem zeer dierbaar en mogen we gelooven, wat sommige geschiedschrijvers mededeelen, dan trok Sint Willibrord in zijn laatste levensjaren zich naar deze heilige plaats terug, om zich voor te bereiden op de komst zijns Meesters. Want wel verlangde hij nu ontbonden te worden om met Christus te zijn, maar de zorg voor zijn kerken verliet den Heilige nog niet. Vooral de school te Utrecht, waar de priesters gevormd werden, die zijn arbeid zouden voortzetten, ging Willibrord zeer ter harte. Hij ging, zegt de H. Ludger vertrouwelijk met de scholieren om, voedde hen op en beminde hen als een vader zijn kinderen. Hij boezemde hun een groote liefde in voor de H. Schrift, die het voornaamste voorwerp der studie was. Ook had de Heilige een kleine boekerij bijeengebracht, waar men o. a. werken kon aantreffen van S. Gregorius den Groote en van S. Beda, den Eerbiedwaardige.

In de vervulling van zijn herderlijke plichten, in het bijwonen der goddelijke diensten en het overwegen der eeuwige waarheden gevoelde onze Apostel zich werkelijk gelukkig, zooals een oud kalendarium getuigt, waarin hij o.a. schreef: „Hij leeft nu nog in den naam van God gelukkig, in het jaar des Heeren 728”.

Geen wonder, dat de Heilige gelukkig was. Veel immers had hij geleden en gewerkt voor zijn goddelijken Meester en God had zijn arbeid gezegend. Want, zoo zegt Pater Kronenburg heel schoon „van de immer wentelende golven der Noordzee tot aan de monden van de Elbe, langs de boorden van de Maas tot de geurige druivenvelden langs den Moezel, overal straalde het zegvierend kruis op het voetstuk der omvergeworpen goden-

beelden; overal rustten Christengemeenten in de schaduw der houten kerken, vaak met eigen hand door hem opgericht.”⁽¹⁾ Ook voor de stoffelijke welvaart des volks had de Heilige veel bijgedragen door het bevorderen van handel en nijverheid. Dorestat of Duurstede was het middelpunt geworden van een levendig handelsverkeer; ook Utrecht was thans een aanzienlijke marktplaats. Ondanks de voortdurende opstanden der Friezen waren toch talrijke handelsplaatsen in bloei toegenomen, zooals Slusa (Sluis), Tiel, Nimwegen, Stavoren, Nordhunwig (Norden, ten Oosten van de Eems), die tot ver in het buitenland bekend werden.

Voor de nijverheid droeg Sint Willibrord niet minder zorg dan voor den handel. Uit de giftbrieven aan hem gericht zien wij reeds, dat hij in het bezit was van vele molens en andere waterwerken, vooral in Toxandrië. Wij weten voorts nog, dat hij beschikte over slaven, die kolen brandden, steenen bakten en ijzer smolten. Ook trof men hier en daar smederijen aan, waar o.a. ijzeren helmen en beenstukken vervaardigd werden, voorts nog houtzagerijen en kalkovens. P. Alberdinck Thijm besluit zelfs uit de „eigenaardige uitdrukkingen” der oorkonden, „dat onder Willibrord en reeds lang voor hem, de nijverheidstak der ijzersmederij reeds welig moet gebloeid hebben, zoodat de meeste landgoederen tenminste in Toxandrië eene gelegenheid aanboden die uit te oefenen”⁽²⁾. IJzerstof trof men vooral in den bodem van Kempenland veel aan. In de kloosters door Sint Willibrord gesticht ontbrak het niet aan bekwame werklieden, die in de Frankische ambachten als timmeren, steenhouwen, schilderen, glas maken, de meesters hunner omgeving waren. Een algemeen handwerk was het bereiden van wol en het vervaardigen van lijnwaad.

Ook de schoone kunsten vonden in de Angelsaksische monniken ijverige beoefenaars. Te Parijs wordt nog een evangelieboek bewaard, door Sint Willibrord eertijds gebruikt, dat getuigt van groote kunstvaardigheid in het miniatuur-schilderen. De bouwkunst en goudsmeedkunst waren in eere. De H. Willibrord had o.a. een gouden borstkruis en een reliekkastje. Of deze

---

¹⁾ Neerlands Heiligen in vroeger eeuwen II. blz. 102 (Amsterdam. 1898).

²⁾ T.a.p. blz. 272.

voorwerpen echter hier te lande vervaardigd zijn, is niet met voldoende zekerheid te zegen.

Dat de kerkelijke kunst in al haar levensuitingen door S. Willibrord werd bevorderd, is zeer begrijpelijk, wanneer men zich herinnert het voorbeeld van zijn kunstzinnigen leermeester, S. Wilfried, en het steeds aangroeiende aantal kerken. Overigens is van Willibrords laatste levensjaren zoo goed als niets bekend, alleen hebben wij een bericht van S. Bonifacius, die getuigt, hoe de Heilige tot zijn hoogen ouderdom bleef prediken in de S. Salvator-kerk. In 731 getuigt S. Beda van onzen Heilige het volgende: „Willibrord, bijgenaamd Clemens, leeft nog, eerbiedwaardig door zijn hoogen ouderdom, daar hij in het zes-en-dertigste jaar van zijn episcopaat is. Na veel strijden in den dienst des hemels wacht hij van ganscher harte het loon af der hoogere vergelding.”

Mag men hieruit besluiten, dat onze Heilige zich uit zijn werkkring had terug getrokken? Het heeft er wel eenige schijn van. In het jaar 734 of 736 beproefden de Friezen nogmaals een opstand. Geen wonder, dat de oude Bisschop toen naar de rust van Echternach begon te verlangen, waar hij zijn laatste levensdagen wilde doorbrengen. Daar vernam hij, hoe Karel Martel een vloot had uitgerust, om de trouwelooze Friezen te straffen. Aangevoerd door hun veldheer Poppo, leden de opstandelingen een beslissende nederlaag. Karel verwoestte nu de tempels der afgoden, verbrandde de „heilige bosschen”, herstelde overal de Christen kerken en trok als overwinnaar terug naar Austrasië.

Mocht Sint Willibrord het oorlogsgeweld ook innig verafschuwen, hij verheugde zich, dat na den vrede zijn ijverige priesters weder ongestoord konden werken. In 737 overleed de Friesche vorst Adgild II en werd opgevolgd door zijn zoon Gondebald. De toekomst der Friesche kerk was wel onzeker, maar God zou haar beschermen.

Sint Willibrord mocht zeggen: „Wat kon ik aan mijn wijngaard nog doen, hetgeen ik niet gedaan heb?” Hij had gewerkt tot den laten avond, hij had gebeden en geleden voor de zijnen en liet hen niet als wezen achter.

In den nacht van 6 op 7 November van het jaar 739 stierf onze Vader in het geloof, Nederlands groote Apostel, in het haren boetekleed, dat hem den eernaam had verworven:

„priester van wonderbare versterving”. Zacht en kalm overleed hij, de woorden des grijzen Simeons fluisterend: „Nu laat gij, Heer, uw dienaar in vrede gaan.” Want hij wist, dat hij na anderen gepredikt te hebben zelf niet verloren zou gaan, maar de drievoudige kroon mocht ontvangen, van Maagd, Leeraar en Martelaar.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Sint Willibrord verheerlijkt.

Nauwelijks was onze Heilige gestorven, of God begon hem door talrijke wonderen te verheerlijken. In den nacht, dat de ziel des Heiligen ten hemel steeg, aanschouwde een zijner leerlingen, die op verren afstand in gebed was, een wonderbaar licht, terwijl hij een gezang van engelen hoorde en hem geopenbaard werd, dat zijn vader en leermeester was gestorven. Ook boven het sterfbed des Heiligen werd zulk een wondere lichtglans gezien, terwijl een allerzoetste geur het vertrek vervulde.

De abt van Echternach besloot het lichaam des Heiligen te plaatsen in een marmeren sarcophaag. Van een rijke vrouw had men eertijds een prachtig blok marmer ten geschenke ontvangen, waaruit men de kist zou vervaardigen. Tot aller ontsteltenis echter bleek het stuk marmer een halven voet te kort. Men beraadslaagde en zocht een andere plaats te vinden, die aan het heilig lichaam zou voegen, doch tevergeefs. In dezen nood, zegt Alcuinus, kwam God ter hulp en het marmerblok werd op wonderbare wijze verlengd. Nu plaatste men onder het zingen van lofliederen en psalmen het lijk des Heiligen in de kist en begroef het in de kerk der H. Drieuldigheid, door Sint Willibrord zelven eens gebouwd, vóór het altaar der H. Maagd, waar hij zoo dikwijls het H. Misoffer had opgedragen. Een aangename, wonderbare geur als van reukwerk vervulde tijdens de begrafenis het kerkgebouw.

Boven het graf werden eenige lampen ontstoken, Sint Willibrord ter eere, en zóó groot was reeds het vertrouwen op zijn voorspraak, dat men met olie uit die lampen de zieken bestreek. Vele geloovigen ondervonden de macht zijner gebeden en werden van kwalen genezen. Een vrouw, die reeds zeven jaar lam was en vele smarten leed, stelde haar vertrouwen op de voorbede

van onzen Heilige. Geheel afhankelijk als zij was van de hulp van anderen, werd zij door haar bloedverwanten naar het graf van Sint Willibrord gevoerd, waar zij met tranen en gebeden om genezing smeekte. Vol dankbaarheid en vreugde keerde zij huiswaarts: God had haar plotseling genezen.

Ook een jongeling, die aan vallende ziekte leed, werd door zijn vrienden naar het graf van onzen Heilige gedragen en op diens voorbede plotseling genezen. Na korten tijd reeds getuigde een groote menigte ex-voto's van Sint Willibrords veelvermogen de voorbede. Thiofried althans verhaalt, dat er een groot aantal boeien, krukken en ledematen van was hing rondom het graf van den Heilige.

De boeien of ijzeren ketens, die men ook op sommige voorstellingen naast onzen Heilige ziet afgebeeld, schijnen afkomstig te zijn van boetelingen, die het graf van Sint Willibrord kwamen bezoeken, om vergiffenis hunner zonden te bekomen. Deze lieden, die zwaar en openlijk misdaan hadden, droegen tot teeken van berouw ijzeren ketens, zooals, zegt Alcuinus, het gebruik is („more solito”). Maar op het graf des Heiligen werden hun boeien geslaakt; en, met God verzoend, keerden zij dankbaar huiswaarts. Mogelijk werd een bedevaart naar het graf van Sint Willibrord ook als penitentie opgelegd. In ieder geval behoeft men de ijzeren boeien niet te beschouwen als „de boeien der slavernij” of „des heidendoms”, waaruit Sint Willibrord onze voorvaderen verlost.

De relieken des Heiligen werden in hooge eer gehouden. Volgens Thiofried werd menig een van tandpijn genezen door met stroo uit het sterfbed des Heiligen het tandvleesch aan te raken. „Ontelbaar,” zoo zegt dezelfde schrijver, „zijn de geschiede wonderen, maar door de zorgeloosheid der schrijvers zijn zij voor het grootste deel in vergetelheid geraakt.”

Alcuinus, en na hem ook Thiofried, verhaalt nog, hoe eens een diaken uit de kerk het gouden borstkruis des Heiligen had gestolen. De ongelukkige hield zijn misdaad wel geheim, maar God openbaarde het verborgene tot meerdere eer van zijn Heilige. De dief stierf n.l. een onvoorziene dood na de heiligschennis te hebben bekend en na de plaats te hebben aangewezen, waar hij het kruis verborgen had.

Zou men Thiofried willen gelooven, dan kwamen al degenen, die zich van goederen der abdij meester maakten, ellendig om

het leven, zooals keizer Arnulf of Arnold († 899), graaf Dirk IV († 1049), Floris I († 1061) en Dirk V († 1091). Meer geloof verdient Thiofried, wanneer hij ons verhaalt, hoe op den feestdag van Sint Wilgisus, Willibrords vader (30 Jan.), op wonderbare wijze de wijn vermeerderd werd. Ook het volgende voorval deelt hij ons mede.

Een zekere Hildricus, die „custos” der kerk van Trier genoemd wordt, was met vele edellieden op reis naar het H. Land. Het was de 7de November, toen het schip, waarop zij voeren, door den storm werd heen en weer geslingerd. Nu eens werd het zwakke vaartuig opgenomen door de hoog-opgaande golven, dan smakte het weder neer in de dreigende diepte. Men smeekte tot God, men riep alle Heiligen aan, wier namen men zich herinnerde, doch het noodweer hield aan. Er was echter aan boord een geestelijke uit Vlaanderen, die zich als toevallig herinnerde, dat het de feestdag was van Sint Willibrord. Vol vertrouwen riepen nu alle schepelingen de voorspraak van onzen Heilige in. Aanstonds werd de zee kalm, zooals eens het meer van Genezareth op een wenk van Hem, Die zijn dienaar wilde verheerlijken. Niemand, zoo besluit Thiofried, riep ooit tevergeefs de hulp in van hem, die terecht „welwillend” (Clemens) werd genoemd.

Zooals blijkt uit oude schrijvers en uit de liturgische boeken, hield men den 7^{den} November, te Echternach vooral, in hooge eere. Naast dit feest vierde men nog andere, zooals de overbrenging van Sint Willibrords relieken (10 Nov.), zijn bisschopswijding (21 Nov.), en nog een ander feest op den 5^{den} Augustus. De vereering des Heiligen nam van jaar tot jaar toe. Van alle landen stroomden de pelgrims naar het graf des grooten Wonderdoeners te Echternach. En onder die pelgrims treft men de namen aan van Paus en keizer, ja van Heiligen. De H. Wilhadus, de eerste bisschop van Bremen, verbleef twee jaren te Echternach, waar hij de boeken der H. Schrift overschreef. Paus Leo IX trok op naar Echternach om er in eigen persoon kapellen en altaren te wijden in de kerk ter eere van Sint Willibrord gebouwd. Lotharius I, Koenraad III en in later eeuwen de vrome keizer Maximiliaan knielden neer voor zijn graf.

Hoe zullen wij de vereering schetsen, die de dankbare volkeren aan Sint Willibrord betoonden! Zijn naam werd opgenomen in de kerkelijke kalenders en martelaarsboeken. Zijn

naam werd gedragen door ontelbare personen van allerlei rang en stand, vooral in Vlaanderen. Men vervaardigde kerkelijke getijden, Missen en lofzangen hem ter eere. Onze eerbiedwaardige geloofsheld en martelaar, Cornelis Musius dichtte op Sint Willibrord, wiens relieken hij beschouwde als zijn grootsten rijkdom, eenige fraaie liederen. Talrijke kerken kozen onzen Heilige tot patroon. Zijn relieken werden reeds in de 10de eeuw in de altaarsteen en gesloten, waarboven het onbloedig offer des Nieuwen Verbonds zou worden opgedragen. Schilders en teekenaars beelden onzen Heilige uit in de sierlijkste lijnen en kleuren. En moeten wij nog spreken over de vereering, die de Heilige in onze dagen geniet? Wie zal de vereenigingen tellen, die zijn naam dragen en onder zijn bescherming staan? Wie weet niet, dat er jaarlijks duizenden optrekken naar Heiloo, bij Alkmaar, om naast O. L. V. ter Nood haar trouwen Apostel te huldigen? Wie kent niet alom in den lande die grootsche gebouwen aan onderwijs of liefdadigheid gewijd, die hem eeren als patroon? Meer dan 70 kerken in ons vaderland zijn hem toegewijd, alle bisdommen vieren zijn feest. Heel Nederland eert zijn Apostel. Gelukkig het land, dat zijn Heiligen eert!

Telken jare nog trekt een groote menigte pelgrims op naar het graf van Sint Willibrord. In den loop der eeuwen heeft dat heilig graf in allerlei lotgevallen gedeeld. In 1016 werd de abdijkerk door brand verwoest. Bij de inwijding der nieuwe kerk in 1031 door Poppo, aartsbisschop van Trier, besloot men den Heilige een eervoller rustplaats te schenken. Het lichaam van S. Willibrord rustte dan tot 1498 onder het hoogaltaar. Toen werd het graf weder geopend, om een einde te maken aan allerlei twijfelingen en geruchten, die in omloop waren aangaande de echtheid van het graf. Nu plaatste men de heilige overblijfselen in een hoogere graftombe midden in het priesterkoor. Nadat veel geklaagd was, dat men den priester aan het altaar niet kon zien, werden de relieken in 1624 weder onder het altaar begraven. Daar rustten zij tot den nacht van 6 op 7 November 1794. Toen werd het graf des Heiligen door de Fransche revolutionairen ontheilgd. „Tusschen de glasscherven en houtpannen der verpletterde vensters en deuren,” zegt P. Alb. Thijm, „lagen de beenderen des Apostels door de kerk verspreid. Den volgenden morgen, onder het gebed van een groote saamgevloede menigte, die in de half

in ruïnen geworpen kerk lagen neergeknield, werden de heilige overblijfselen door een vromen priester, Willibrord Meyers geheeten, uit de algemeene vernieling bijeen geraapt.”⁽¹⁾ In 1826 gaf deze priester ze aan den deken van Echternach, Matthias Coner, die ze onder het hoogaltaar der parochiekerk deed bijzetten.⁽²⁾ In 1862 werd een vereeniging gesticht, de „Willibrordus-Bauverein”, die de oude kloosterkerk weer zou herstellen. Den 4^{den} Juni 1906 geschiedde de plechtige overbrenging der relieken naar de fraaie S. Willibrordus-basiliek.

In den loop der tijden hadden ook andere kerken relieken des Heiligen mogen ontvangen, zooals de S. Salvator-kerk te Utrecht in 1301, verder Emmerich, 's Gravenhage, Moll, Poppel, de Liebfraukirche te Trier, waar het draagaltaar, de parochiekerk te Echternach, waar het boetkleed des Heiligen wordt bewaard. Maar het middelpunt der vereering blijft het graf des Heiligen. Vooral op Dinsdag na Pinksteren komen de bewoners der omliggende plaatsen, om het graf van S. Willibrord te eeren door de beroemde z. g. „spring-processie”.

„De bedevaartgangers,” zegt P. Thijm, „verzamelen zich dan 's morgens vroeg aan gene zijde der Sure, welke langs Echternach stroomt, op Pruisisch gebied. Hier spreekt een priester hun eenige stichtende woorden toe; daarna scharen zij zich op vier rijen, en de dans begint, bestaande in vier stappen links en vier stappen rechts, tegelijk eenigszins voorwaarts gaande (volgens anderen 5 vooruit en 3 terug; of 3 vooruit en 2 terug), bij het spelen van eenige houten instrumenten en het zingen van Psalm XXXII: „Gij, rechtvaardigen, looft den Heer,” enz. op eene daartoe vervaardigde eenvoudige melodie. Dit wordt twee uren voortgezet, tot in de parochiekerk, alwaar deze plechtigheid eindigt, nadat de geheele menigte zich tot op den grond heeft nedergeworpen.”⁽³⁾

De oorsprong dezer vreemde plechtigheid ligt in het duister. Sommigen meenen, dat het een nationale dans was, die door S. Willibrord is gekerstend. Anderen zien er een hulde in aan de H. Drievuldigheid of een herinnering aan de vreugde, waarmee Willibrords komst in Echternach telkens werd begroet.

¹⁾ T. a. p. blz. 297.

²⁾ De Benedictijnen waren in 1795 verdreven.

³⁾ T. a. p. blz. 298.

Nog anderen zeggen, dat de aanleiding tot deze processie een dolheid was onder het vee, of de Vitus-dans, die in 1374 in België en Duitschland was uitgebroken. Zeker was de processie in de 15de eeuw reeds in gebruik en ten allen tijde zeer populair. Het aantal der z. g. „springende Heiligen” bedraagt ongeveer 8000 à 9000. In 1814 waren er 10485 deelnemers; in 1830 telde men 5000 „springers”, 2000 biddenden en 6000 zangers, in 1872 na den oorlog waren er 12272, in 1890 12705 deelnemers.

Wij onthouden ons ervan om de verschillende indrukken der toeschouwers hier weer te geven. De een vindt het dwaas, de ander aangrijpend, een derde eerst belachelijk, daarna ontroerend. Wanneer men echter een diep geloof heeft en een vurige liefde tot God en Zijn Heiligen, dan ziet men daar een brokstuk nog uit die heerlijke tijden, vol zonnelicht en gebeden, tijden van naief geloof en eenvoud, tijden van grenzenloos Godsvertrouwen, de middeleeuwen, toen Europa nog groot was en voor één geloof kon leven en sterven, voor dat ééne, rijke, groote, blanke geloof, dat ons bracht als een nooit genoeg te waardeeren gave, onze Heilige Apostel en Patroon, Sint Willibrord.

BIJLAGE A. ⁽¹⁾

Liturgische gebeden ter eere van den H. Willibrord.

I. Mis van den H. Willibrordus in 't Aartsbisdom UTRECHT.

Introitus. Eccli 45. Statuit ei Dominus testamentum pacis: et principem fecit eum: ut sit illi sacerdotii dignitas in aeternum.

Ps. 131. Memento Domine David: et omnis mansuetudinis ejus. — Gloria Patri, etc. — Statuit ei, etc. ut supra.

Oratio. Omnipotens Deus, qui nostra pia devotione sancti Willibrordi, Confessoris tui atque Pontificis, in hoc sacratissimum ovile congregasti, concede, ut cum eodem pastore ad coelestis vitae gaudia pervenire valeamus. Per Dominum.

Lectio Epistolae beati Pauli Apostoli ad Hebraeos. 13 b.: Fratres: Mementote praepositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei: quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem. Jesus Christus heri et hodie: ipse et in saecula. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabilire cor, non escis, quae non profuerunt ambulanti in eis. Habemus altare, de quo edere non

Introitus. De Heer sloot met hem een verbond van vrede en maakte hem opperhoofd: opdat de waardigheid des priesterschaps in eeuwigheid aan hem zou zijn.

Ps. Gedenk, o Heer, David en al zijne zachtmoedigheid. — Eere zij den Vader, enz. — De Heer, enz. als boven.

Gebed. Almachtige God, die ons door de opofferende liefde van uwen heiligen Belijder en Bisschop Willibrordus, in dezen allerheiligsten schaapestal hebt samengebracht, verleen, dat wij met hem als herder tot de vreugden van het eeuwig leven mogen geraken. Door onzen Heer.

Les uit den brief van den H. Apostel Paulus aan de Hebreërs. Broeders: gedenkt uwe oversten, die u het woord Gods verkondigd hebben: ziet, hoedanig het einde van hun leven geweest is en volgt hun geloof na. Jezus Christus is dezelfde gisteren en vandaag en in eeuwigheid. Laat u niet verleiden door allerlei valsche leer. Want het is een voortreffelijk iets het hart met de genade te sterken en niet met spijzen, welke

---

⁽¹⁾ Ontleend aan het „Zeer volledig Mis- en Vesperboek” — uitgave der „Maatschappij Sint Jan de Evangelist.” Desclée en Cie. Doornik. (1911) — Kerkelijk goedgekeurd.

habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improprium ejus portantes. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est fructum labiorum confitentium nomini ejus. Beneficentiae autem et communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus. Obedite praepositis vestris et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.

Graduale. Eccli. 44. Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo. *ŷ.* Non est inventus similis illi, qui conservaret legem Excelsi.

Alleluja. Alleluja. *ŷ.* Ps. 109. Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Alleluja.

Sequentia sancti Evangelii secundum Mattheum. 25. In illo tempore: Dixit Jesus discipulis suis parabolam hanc: Homo peregre proficiscens, vocavit servos suos et tradidit illis bona sua. Et uní dedit quinque talenta,

hen, die daardoor gesterkt, wilden gaan, tot niets nuttig waren. Wij hebben een altaar, waaraan zij, die den tempel des Ouden Verbonds dienen, geen recht hebben te eten. Want de lichamen der dieren, wier bloed door den hoogepriester in het heilige der heiligen gebracht werd, worden buiten de legerplaats verbrand. Daarom heeft ook Jezus om door zijn bloed het volk te heiligen, buiten de poort zijn lijden ondergaan. Laat ons derhalve tot hem gaan buiten de poort der stad en in zijn smaad deelen. Want wij hebben hier geen blijvende woonplaats, maar trachten degene te bekomen, welke in het andere leven ons zal geschonken worden. Dragen wij derhalve door Hem steeds een dankoffer aan God op, d. w. z. de vruchten der lippen, welke zijnen Naam belijden. Maar vergeet niet goed te doen en weldadig te zijn; want zulke offers behagen aan God. Gehoorzaamt uwen oversten en weest hun onderdanig. Want zij waken als zullende eenmaal rekenschap moeten geven over U.

Graduale. Ziehier den hoogepriester, die in zijne dagen aangenaam was aan God. *ŷ.* Er is er geen gevonden, hem gelijk in het onderhouden van de geboden des Heeren.

Alleluja. Alleluja. *ŷ.* Gij zijt priester in eeuwigheid volgens de orde van Melchisedech. Alleluja.

Evangelie volgens den H. Mattheus. In dien tijd zeide Jezus aan zijne leerlingen deze gelijkenis: een man, die een zeer groote reis ging ondernemen, riep zijne dienaren en gaf hun zijne goederen. En aan een gaf

alii autem duo, alii vero unum, unicuique secundum propriam virtutem, et profectus est statim. Abiit autem qui quinque talenta acceperat, et operatus est in eis, et lucratus est alia quinque. Similiter et qui duo acceperat, lucratus est alia duo. Qui autem unum acceperat, abiens fodit in terram et abscondit pecuniam domini sui. Post multum vero temporis venit dominus servorum illorum, et posuit rationem cum eis. Et accedens qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque talenta dicens: Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Ait illi dominus ejus: Euge serve bone et fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui. Accessit autem et qui duo talenta acceperat, et ait: Domine, duo talenta tradidisti mihi, ecce alia duo superlucratus sum. Ait illi dominus ejus: Euge serve bone et fidelis; quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium domini tui.

Offertorium. Ps. 88. Inveni David servum meum, alio sancto meo unxi eum: manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum.

Secreta. Munera quae tuae Majestati deferimus, omnipotens Deus, intercedente beato Willibrordo, Con-

hij vijf talenten, een andere twee, een derden slechts één talent, ieder volgens zijn bekwaamheid en hij vertrok terstond. Degene nu, die vijf talenten had ontvangen, ging heen en dreef er handel mede en won er vijf talenten bij. Eveneens ook, die er twee had ontvangen, won er twee bij. Die echter slechts één talent ontvangen had, ging heen, groef een kuil in den grond en verborg daarin het geld van zijnen heer. Na langen tijd nu keerde de heer dezer dienaren terug en hield afrekening met hen. En degene, die vijf talenten ontvangen had, naderde en bracht hem de vijf overgewonnen talenten, zeggende: Heer, vijf talenten hebt ge mij gegeven, zie: vijf anderen heb ik er bij gewonnen. En zijn heer zeide tot hem: welaan, goede en getrouwe dienstknecht, omdat gij over weinig getrouw zijt geweest, zal ik u over veel stellen, treed binnen in de vreugde uws heeren. Ook hij, die twee talenten ontvangen had, naderde en zeide: Heer, twee talenten hebt gij mij gegeven, zie, twee andere heb ik er bij gewonnen. En zijn heer zeide tot hem: welaan, goede en getrouwe dienstknecht, omdat gij getrouw zijt geweest over weinig, zal ik u over veel stellen, treed binnen in de vreugde uws heeren.

Offertorium. Gevonden heb ik David mijnen dienaar, met mijn heilige olie heb ik hem gezalfd: want mijne hand zal hem bijstaan en mijn arm hem versterken.

Stilgebed. Mogen, o almachtige God, de offeranden, welke wij aan Uwe Majesteit opdragen, ons door

fessore atque Pontifice, gratiam in nobis operentur et gloriam. Per Dominum.

Communio. Luc. 12. Fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam: ut det illis in tempore tritici mensuram.

Postcommunio. Perficiant in nobis, Domine, tua quae sumpsimus, sacramenta fidei, spei et caritatis augmentum; ut intercessione beati Willibrordi, Confessoris tui atque Pontificis, jugiter in confessione tui nominis perseveremus. Per Dominum.

de voorspraak van uwen zaligen Belijder en Bisschop Willibrordus, genaden schenken en de eeuwige heerlijkheid. Door onzen Heer.

Communie. Een getrouwe en voorzichtige dienstknecht, dien de Heer over zijn huisgezin heeft aangesteld om aan ieder spijs te geven te rechter tijd.

Slotgebed. Mogen, o Heer, uwe Sacramenten, welke wij ontvangen hebben, in ons vermeerdering brengen van geloof, hoop en liefde; opdat wij door de voorspraak van uwen zaligen Belijder en Bisschop Willibrordus, altijd in de belijdenis van uwen naam mogen volharden. Door onzen Heer.

II. Mis van den H. Willibrordus in 't Bisdom HAARLEM.

Evenals in 't Aartsbisdom behalve het volgende:

Oratio. Deus, qui beatum Willibrordum Pontificem ad praedicandum gentibus gloriam tuam destinare dignatus es, ut perfectam filiorum Dei adoptionem reciperent: da nobis quaesumus, ejus intercessione perseverantem in tua voluntate famulatum: ut in diebus nostris et merito et numero populus tibi serviens augeatur. Per Dominum.

Graduale. Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo, et inventus est justus. *ÿ.* Benedictionem omnium gentium dedit illi Dominus, et testamentum suum confirmavit super caput ejus.

Gebed. O God, die U gewaardigd hebt den zaligen Bisschop Willibrordus te bestemmen om aan de volkeren uwe heerlijkheid te verkondigen, opdat zij de volmaakte aanneming tot kinderen Gods zouden ontvangen: verleen ons, bidden wij, door zijne voorspraak standvastig te zijn in het volbrengen van uwen wil; opdat in onze dagen het volk, dat U dient, in verdiensten en in aantal moge toenemen. Door onzen Heer.

Graduale. Ziehier den hooge priester, die in zijn leven aan God behaagde, en rechtvaardig is bevonden. *ÿ.* Den zegen van al de volken gaf hem de Heer, en zijn verbond bevestigde Hij op zijn hoofd.

Alleluja. Alleluja. *ŷ.* Potens in terra erit semen ejus: generatio rectorum benedicetur. Alleluja.

Offertorium. Ps. 88. Veritas mea et misericordia mea cum ipso: et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.

Alleluja. Alleluja. Machtig zal zijn zaad op aarde zijn: de nakomelingschap der rechtvaardigen zal gezegd worden. Alleluja.

Offertorium. Mijne waarheid en mijne barmhartigheid zijn met hem: en in mijnen naam zal zijne kracht zich verheffen.

III. Mis van den H. Willibrordus in 't Bisdom BREDa.

Evenals in 't Aartsbisdom behalve het volgende:

Oratio. Deus, qui ad praedicandum gentibus gloriam tuam, beatum Willibrordum, Confessorem tuum atque Pontificem, mittere dignatus es: ejus meritis et intercessione concede: ut quae nobis agenda praecipis, te miserante adimplere possimus. Per Dominum.

Lectio libri Sapientiae. Eccli. 44. Hi viri misericordiae sunt, quorum pietates non defuerunt; cum semine eorum permanent bona, hereditas sancta nepotes eorum, et in testamentis stetit semen eorum: et filii eorum propter illos usque in aeternum manent: semen eorum non derelinquetur. Corpora ipsorum in pace sepulta sunt, et nomen eorum vivit in generationem et generationem. Sapientiam ipsorum narrent populi, et laudem eorum nuntiet ecclesia.

Secreta. Sancti tui, quaesumus Domine, nos ubique laetificent: ut dum eorum merita recolimus, patro-

Gebed. O God, die U gewaardigd hebt Uwen zaligen Belijder en Bischof Willibrordus te zenden om den volkeren uwe heerlijkheid te verkondigen: verleen door zijne verdiensten en voorspraak, dat wij door uwe barmhartigheid moge vervullen, hetgeen Gij ons voorschrijft te verichten. Door onzen Heer.

Les uit het boek der Wijsheid. Dit zijn mannen, die de barmhartigheid beoefend hebben; hunne goede werken zullen niet vergaan. Hunne goederen blijven aan hunne nakomelingen; een heilig volk is hun nageslacht en deze blijven in het verbond met God. Hunne kinderen zullen om hunnentwillen eeuwig blijven bestaan; hun nakomelingschap en hun heerlijkheid zal niet ten gronde gaan. Hunne lichamen zijn in vrede begraven en hun naam leeft van geslacht tot geslacht. De volkeren zullen hunne wijsheid verhalen, en de gemeente zal hunnen lof verkondigen.

Stilgebed. Mogen uwe Heiligen, zoo bidden wij, Heer, ons overal verheugen, opdat wij, terwijl wij

cinia sentiamus. Per Dominum.

Postcommunio. Praesta quaesumus, omnipotens Deus: ut de perceptis muneribus gratias exhibentes, intercedente beato Willibrordo Confessore tuo atque Pontifice, beneficia potiora sumamus. Per Dominum nostrum.

IV. Mis van den H. Willibrordus in 't Bisdom 's HERTOGENBOSCH.

Introitus. Statuit. Ut supra pag. 157.

Oratio. Deus qui ad praedicandum. Ut supra pag. 161.

Lectio libri Sapientiae. Eccli. 44 et 45. Ecce sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo, et inventus est justus: et in tempore iracundiae factus est reconciliatio. Non est inventus similis illi, qui conservavit legem Excelsi. Ideo jurejurando fecit illum Dominus crescere in plebem suam. Benedictionem omnium gentium dedit illi, et testamentum suum confirmavit super caput ejus. Agnovit eum in benedictionibus suis: conservavit illi misericordiam suam: et invenit gratiam coram oculis Domini. Magnificavit eum in conspectu regum: et dedit illi coronam gloriae. Statuit illi testamentum aeternum: et dedit illi sacerdotium magnum: et beatificavit illum in gloria. Fungi sacerdotio, et habere laudem in nomine ipsius, et offerre illi incensum dignum in odorem suavitatis.

hunne verdiensten vieren, hunne bescherming ondervinden. Door onzen Heer.

Slotgebed. Geef, bidden wij U, almachtige God, dat wij, die U voor de ontvangen gaven bedanken, door de voorspraak van den zaligen Willibrordus, Uwen Belijder en Kerkvoogd, nog grootere weldaden mogen bekomen. Door onzen Heer.

Introitus. De Heer sloot met hem een verbond. Zie boven blz. 157.

Gebed. O God, die U gewaardigd hebt. Zie boven blz. 161.

Les uit het boek der Wijsheid. Ziehier den hooge priester, die in zijne dagen aan God heeft behaagd, hij is rechtvaardig bevonden en ten tijde der gramschap heeft hij verzoening bewerkt. Niemand is zijns gelijke bevonden in het onderhouden van de wet des Allerhoogsten. Daarom zwoer hem de Heer, dat hij groot zou zijn onder zijn volk. Den zegen aller volkeren gaf Hij hem en bevestigde zijn verbond met hem. Hij heeft zijn zegeningen over hem uitgestort en zijne barmhartigheid voor hem bewaard: en hij vond genade voor de oogen des Heeren. Hij heeft hem verheven ten aanschouwe van koningen en schonk hem de kroon der heerlijkheid: Hij sloot met hem een eeuwig verbond en gaf hem het hooge priesterschap en Hij verheerlijkte hem met luister, Hij schonk hem de priesterlijke bedieningen uit te oefenen, zijnen naam te prijzen

	pag.
Graduale. Als in 't Aartsbisdom	158
Evangelie. „ „ „ „	158
Offertorium. „ „ „ „	159
Secreta. Als in Breda. . .	161
Communio. „ „ 't Aartsbisdom	160
Postcommunio. Als in Breda . .	162

en hem een waardigen aangenaam
riekenden wierook aan te bieden.

	blz.
Graduale. Als in 't Aartsbisdom	158
Evangelie. „ „ „ „	158
Offertorium. „ „ „ „	159
Stilgebed. Als in Breda . . .	161
Communie. „ „ 't Aartsbisdom	160
Slotgebed. „ „ Breda . . .	162

V. Mis van den H. Willibrordus in 't Bisdom ROERMOND.

Evenals in 't Bisdom 's Hertogenbosch behalve het volgende:

Secreta. Munera nostra, quaesumus
Domine, benigno favore prosequere:
quae beatus Willibrordus, Confesor
et Pontifex tuus, pro gentium con-
versione jugiter offerebat. Per Do-
minum.

Postcommunio. Vitalibus satiati
Sacramentis, clementiam tuam sup-
plices obsecramus, Domine, ut sancti
Willibrordi precibus et meritis suf-
fragantibus, eorum in nobis fructus
jugiter perseveret. Per Dominum.

Stilgebed. Wij bidden, o Heer,
zie in uwe welwillende genade neder
op onze offeranden, welke uw zalige
Belijder en Bisschop Willibrordus
immer opdroeg tot bekeering der
volkeren. Door onzen Heer.

Slotgebed. Met uwe levendmakende
Sacramenten verzadigd, smeeken wij,
o Heer, uwe barmhartigheid af, opdat
de vruchten daarvan door de voor-
spraak der verdiensten van den
heiligen Willibrordus altijd in ons
mogen blijven. Door onzen Heer.

VI. Mis uit een Missaal der kerk van UTRECHT ai 1497.

Introitus. Statuit ei Dominus tes-
tamentum pacis et principem fecit
eum: ut sit illi sacerdotii dignitas
in eternum.

Ps. Misericordias domini: in eter-
num cantabo. Gloria Patri.

Introitus. De Heer sloot met hem
een verbond van vrede en maakte
hem opperhoofd: opdat de waardig-
heid van het priesterschap in eeuwig-
heid aan hem zou zijn.

Psalm. De barmhartigheden des
Heeren: zal ik in eeuwigheid lof-
prijzen. Eere zij den Vader, enz.

Collecta. Concede quesumus omnipotens deus: beati willibrordi confessoris tui atque pontificis nos ubique intercessionibus adjuvari: cujus nos doctrinis ad agnitionem tui nominis pervenire tribuisti.

Epistola. Ecce sacerdos magnus, (cfr. pag. 162).

Graduale. Ecce sacerdos magnus qui in diebus suis placuit deo. *ÿ.* Non est inventus similis illi qui conservaret legem excelsi. Alleluja. *ÿ.* Iste est qui ante deum magnas virtutes operatus est: et omnis terra doctrina ejus repleta est.

Evangelium. Sint lumbi. de Comm. Confess.

Offertorium. Inveni david servum meum et in oleo sancto unxi eum: manus enim mea auxiliabitur ei et brachium meum confortabit eum.

Secreta. Sit tibi domine deus nostre devotionis oblatio acceptabilis: ut beato willibrordo confessore tuo intercedente: utcumque et placeat tue majestati et nostre proficiat saluti.

Communio. Beatus servus quem cum venerit dominus invenerit vigilantem: amen dico vobis super omnia bona sua constituet eum.

Gebed. Geef, bidden wij, almachtige God: dat wij door de voorspraak van den heiligen Willibrord, Uwen Belijder en Bisschop, overal geholpen worden; door wiens onderwijzingen Gij ons verleend hebt tot de kennis van Uwen naam te komen.

Epistel. Ziehier den hoogepriester, enz. (zie blz. 162).

Graduale. Ziehier den hoogepriester, die in zijne dagen aan God behaagd heeft. *ÿ.* Geen is aan hem gelijk bevonden, die zoo de wet des Allerhoogsten onderhield. Alleluja. *ÿ.* Hij is het, die voor God groote werken wrochte: en heel het land is van zijn leering vervuld.

Evangelie. „Dat uwe lendenen omgord zijn.” Uit het gemeenschappelijke van een Belijder.

Offertorium. Ik heb mijn dienaar David gevonden en hem gezalfd met heilige olie: want mijn hand zal hem hulp verschaffen en mijn arm hem versterken.

Stilgebed. Zij, Heer God, onze godvruchtige offerande U welgevallig: moge zij, op de voorbede van uwen belijder, den heiligen Willibrord, op welke wijze dan ook aan uwe Majesteit behagen en ons ten voordeel strekken.

Communie. Zalig de dienaar, dien de heer bij zijn komst wakend zal vinden: voorwaar, ik zeg U, over al zijn goederen zal hij hem aanstellen.

Complenda. Ministeriis divinis re-
fecti domine deus quesumus: ut
beati willibrordi confessoris tui atque
pontificis ubique intercessione prote-
gamur: pro cujus annua veneratione
hec tue obtulimus majestati.

Slotgebed. Door uw goddelijke
geheimen versterkt, bidden wij, Heer,
onze God: dat wij altijd mogen be-
schermd worden door de voorbede
van Uw Belijder en Bisschop, den
Heiligen Willibrord: ter wiens jaar-
lijksche gedachtenis wij deze [ge-
heimen] aan Uwe Majesteit hebben
opgedragen.

BIJLAGE B.

Het „Testament” van Sint Willibrord.

In Christi nomine. Oportet christianos viam veritatis agnoscere, per quam Creatori suo digne meritis suis servire, ut oblatio elemosinarum eorum et devotio perveniat ad salutem, ipso Summo dicente: „Date et dabitur vobis” et „Facite elemosinam, et ecce omnia munda sunt vobis.” Idcirco ego in Dei nomine Clemens Willibrordus episcopus, cogitans casum humane fragilitatis, qualiter peccata mea possim abluere et, donante Domino, ad eterna gaudia pervenire, dono a die presenti donatumque esse perhennis temporibus volo, hoc est ad monasterium Epternacum, quod est constructum super fluvio Sura in pago Bedense, in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti et sancti Petri et Pauli apostolorum et sancti Johannis Baptiste vel ceterorum sanctorum, ubi ego ipse Clemens Willibrordus custos vel gubernator preesse videor et, si Christo placet, corpus meum ibidem requiescere debet; hoc est quod dono vel trado ad ipsum sanctum locum Epternacum, omnem rem vel villas seu mancipia que mihi ingenui Franci pro amore eorum salute [Calmet, Bertholet legunt: pro amore Dei et eorum salute] condonaverunt vel tradiderunt. Similiter illas res, quas domnus Pippinus mihi condonavit vel delegavit, seu matrona sua

In den naam van Christus. De Christenen moeten den weg der waarheid kennen, waardoor zij hun Schepper waardig door hunne verdiensten kunnen eeren, opdat het offer hunner aalmoezen en hunne godsvrucht tot hun heil strekke, volgens hetgeen de Allerhoogste zegt: „Geef en u zal gegeven worden” en „Geef aalmoezen en ziet, alles is u rein.” Daarom, overwegende 's menschen zwakheid en op welke wijze ik mijne zonden zou kunnen uitboeten en door de goedheid Gods tot de eeuwige vreugde geraken, geef ik, Clemens Willibrord, Bisschop, in den naam van God van dezen dag af en wil ik, dat ten eeuwigen dage geschonken blijve aan het klooster te Echternach, dat aan de rivier de Soure in de gouw Beden gebouwd is in den naam des Vaders en des Zoons en des H. Geestes en ter eere van de Heilige Apostelen Petrus en Paulus en van den H. Joannes den Dooper en de overige heiligen, waar ik Clemens Willibrord de erkende overste en bestuurder ben en waar, als Christus wil, mijn lichaam moet rusten, het volgende: ik geef dan aan die heilige plaats van Echternach alle zaken en landgoederen en slaven, die de vrije Franken mij uit liefde tot hunne zaligheid [Calmet, Bertholet lezen: uit liefde tot God en voor

Blitthrudis, sive filius suus domnus
 noster Karolus major domus; quas
 res ipsas domno Karolo et a genitore
 Pippino (¹) tam me vivente quam de
 ista vita migrante pro eorum mercede
 condonaverunt. [Tunc „ex parte” uti
 dicit, nominat res et hoes, qui dona-
 runt ei] . . . . .

Superius nominatus vel scriptus
 ego Clemens Willibrordus trado atque
 transfundo ad illam casam Dei superius
 nominatam Epternacum vel ad
 illam sanctam congregationem fra-
 trum ibidem Deo servientium, ea
 vero ratione, ut quicquid de eisdem
 rebus superius nominatis facere de-
 creverint, in omnibus habeant po-
 testatem faciendi, ut et ibidem omni
 tempore pro nostra mercede vel
 seniore nostro Karulo major domus
 seu eorum hominum qui mihi suas
 res tradiderunt, proficiat in augmen-
 tis.

[Sequitur maledictio ejus, qui
 contra hoc testamentum agere vo-
 luerit].

Actum anno VI regnante Theode-
 rico rege.

De geheele tekst en een bespreking ervan vindt men in de *Analecta Bollandiana* tom. XXV. (1906) pag. 163—177. Na alles uiteengezet te hebben, wat vóór en tegen de echtheid van het stuk pleit, besluit de geleerde Bollandist (Alb. Poncelet): „Tout compte fait, s'il n'est peut-être pas sage de se prononcer résolument pour l'authenticité du „Testament” de S. Willibrord, il semble infiniment moins prudent encore de le ranger parmi les documents apocryphes.” d. i. „Alles te samen genomen, indien het misschien niet verstandig is zich onvoorwaardelijk vóór de echtheid van het Testament van S. Willibrord uit te spreken, het schijnt nog oneindig minder verstandig, het te rangschikken onder de valsche documenten.”

(¹) Domnus Karolò et genitor Pippinus correxit manus recens.

't heil hunner ziel] geschonken en afgestaan hebben. Eveneens alle zaken, die de Heer Pepijn mij schonk of gaf, of zijn gemalin Plectrudis of zijn zoon, onze Heer Karel, de majordoom; welke zaken de heer Karel en zijn vader Pepijn mij schonken voor den tijd van mijn leven als voor den tijd na mijn dood, op hoop van belooning. [Dan noemt hij een gedeelte der goederen op — (men vindt ze boven in de geschiedenis des Heiligen vermeld)].

Bovengenoemde en beschreven zaken, geef ik, Clemens Willibrord, en sta ik af aan het voornoemde huis Gods te Echternach en aan de heilige gemeenschap van broeders, die daar God dienen, in dier voege, dat zij de volle macht hebben ermee te doen, wat zij zullen goedvinden, op voorwaarde, dat zij daar ten allen tijde voortgang zullen maken in het geestelijke, tot ons voordeel [tot lafenis onzer ziel] en van onzen heer Karel, den majordoom, en van de lieden, die mij hunne bezittingen hebben afgestaan.

[Volgt de gebruikelijke vervloeking uitgesproken tegen hem, die tegen dit testament iets zou willen ondernemen].

Gedaan in het zesde jaar der regeering van koning Theoderik.

BLADWIJZER.

HOOFDSTUK.	BLADZIJDE.
Inleiding	I
I. Een stuk uit de kerkgeschiedenis van Engeland	1
II. Geboorte en opvoeding van S. Willibrord	7
III. S. Willibrord wordt Benedictijn	19
IV. S. Willibrord in Ierland	31
V. S. Willibrord wordt missionaris. Toestand van ons land op het einde der zevende eeuw	47
VI. S. Willibrords eerste werkzaamheden. Reis naar Rome	59
VII. S. Willibrord weigert het bisschopsambt. Zijn arbeid tot aan zijn tweede reis naar Rome	66
VIII. S. Willibrord wordt bisschop	75
IX. S. Willibrord Bisschop-Missionaris	82
X. Roomsche geest van S. Willibrord	90
XI. De Moederkerken in Holland	97
XII. Stichting der abdij van Echternach	103
XIII. S. Willibrord bij de Denen	111
XIV. Nieuwe schenkingen aan S. Willibrord	119
XV. S. Willibrord op Walcheren	124
XVI. S. Willibrord, eerste abt van Susteren	129
XVII. Kruis en troost	133
XVIII. Nieuwe arbeid	140
XIX. Laatste levensjaren en dood van S. Willibrord	148
XX. S. Willibrord verheerlijkt	151
Bijlage A. Liturgische gebeden ter eere van den H. Willibrord	156
„ B. Het Testament van S. Willibrord	166

BX
4700
W53
L3

Sint Willibrord / W.
Lampen

BX
4700
W56L3

331714

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY
BERKELEY, CA 94709

MGR. VAN SCHAİK,	<i>De Altaarschel.</i>
	<i>De Klokken.</i>
SECR. SCHOLTEN OP REIMER,	<i>Het H. Vormsel.</i>
PAST. VAN DRIEL,	<i>De Palmprocessie.</i>
KAP. MEIJERINK,	<i>Het Pinksterfeest.</i>
RECTOR V. D. HENGEL,	<i>De Kindermis.</i>

II. KLEINE HANDBOEKJES

SERIE A

Deze kosten 5 cent per exemplaar; f 2.50 per 100 exempl.
ZIJN VERSCHENEN:

1. *Inzegening van een nieuw schoolgebouw.*
2. *Installatie-plechtigheid van een nieuwen pastoor.*

IS IN BEWERKING;

Het H. Vormsel.

MEDE IS VERSCHENEN:

DR. W. VAN KOEVERDEN, *Conspectus missae solennis.*
Gecartonneerd voor de leden f 0.80; (franco per post
f 0.90). Voor anderen f 1.—; (franco per post f 1.10).

Onze Vaderlandsche Heiligen -:- in beeld. -:-

Kunstuitgave ondernomen op wensch van Z. D. Hoogw. Mgr. H. van de Wetering, Aartsbisschop van Utrecht, onder hooge goedkeuring en aanbeveling van geheel het Doorluchtig Episcopaat.

† Ontwerpen van den Haarlemschen Kunstschilder FRANS LOOTS † Platen en prentjes voor de Katechismus, School en Huisgezin † De prentjes zijn bedrukt met korte levensschetsen en een gebed, waaraan Z. D. Hoogw. de Aartsbisschop van Utrecht een afsaat hechte †

Voor gedachtenisprentjes zijn de prentjes ook onbedrukt verkrijgbaar † Volgens voorloopig plan verschijnen er 10 seriën, ieder van 4 platen † Groote platen voor eerste H. Communie, als belooning bij het verlaten van Katechismus of School, ook zeer geschikt voor Apologetische Vereenigingen of Patronaten, allen zijn in verschillende afbeeldingen en soorten voorradig †

In de eerste serie komt voor een tafereel uit het leven van den Heiligen Willibrord: Sint Willibrord, die met den H. Suithert bij de bouwvallen der eerste Kerk van Utrecht een nieuwen tempel voor de pasbekeerden doet verrijzen.

Prospectus op aanvraag gratis en franco.

Bestellingen worden omgaand uitgevoerd door:

Uitgave „O. N. H.”
Oude Ebbingestraat 84, Groningen.